

ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Τόμος 1

Περιεχόμενο, έννοιες
και μοντέλο

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Τόμος 1

Περιεχόμενο, έννοιες και μοντέλο

Τίτλος Πρωτότυπου:

Reference Framework of Competences for Democratic Culture - Volume 1.

ISBN 978-92-871-8573-0

Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν αποτελούν ευθύνη των συγγραφέων και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητως την επίσημη πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Μετηνεπιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η μετάφραση, η αναπαραγωγή ή η μεταβίβαση, με οποιαδήποτε μορφή ή οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό (CD-Rom, Διαδίκτυο κ.λπ.) ή μηχανικό, όπως, μεταξύ άλλων, φωτοτύπηση, εγγραφή ή οποιοδήποτε σύστημα αποθήκευσης ή ανάκτησης πληροφοριών, του συνόλου ή μέρους της παρούσας έκδοσης χωρίς την προηγούμενη έγγραφη άδεια της Διεύθυνσης Επικοινωνίας (F-67075 Strasbourg Cedex ή publishing@coe.int).

Σχεδιασμός εξωφύλλου και σελιδοποίηση: Τμήμα Παραγωγής Εγγράφων και Εκδόσεων (SPDP), Συμβούλιο της Ευρώπης
Φωτογραφίες: iStockphoto.com

Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης
F-67075 Strasbourg Cedex <http://book.coe.int>

© Συμβούλιο της Ευρώπης, Απρίλιος 2018
Τυπώθηκε στο Συμβούλιο της Ευρώπης

Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό. Τόμος 1

Το κείμενο προέρχεται και χρησιμοποιείται με την άδεια του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η μετάφραση αυτή εκδίδεται σε συμφωνία με το Συμβούλιο της Ευρώπης, αλλά με την αποκλειστική ευθύνη των μεταφραστών.

© *New Wrinkle, Action Aid Hellas, μετάφραση στην ελληνική γλώσσα.*
Πρώτη έκδοση στα ελληνικά, Οκτώβριος 2021

Προσαρμογή γραφιστικού σχεδιασμού/Εκτύπωση: NOTADD
Μετάφραση: Μαρία Παϊζη
Επιμέλεια έκδοσης: Ηρώ Μακρή
Υπεύθυνος έκδοσης: Πάνος Παπαδημητρόπουλος

Η μετάφραση και η έκδοση στα ελληνικά του Πλαισίου Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας New Wrinkle και της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης Action Aid Hellas.

act:onaid

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΠΡΟΟΙΜΙΟ	9
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – ΤΑ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΠΟΥ ΑΠΑΙΤΟΥΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 – ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ – ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΙ	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	73
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΒΑΣΙΚΩΝ ΟΡΩΝ	75
ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΑΝΑΓΝΩΣΗ	89

Πρόλογος

Οι δημοκρατικοί νόμοι και θεσμοί μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά μόνο εφόσον βασίζονται σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό. Κεντρικό ρόλο σε τούτο διαδραματίζει η εκπαίδευση. Σε αυτά τα συμπεράσματα κατέληξε η Τρίτη Σύνοδος Κορυφής των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία έλαβε χώρα στη Βαρσοβία το 2005. Υπό το πρίσμα αυτό, ο οργανισμός μας ανέλαβε την «προώθηση του δημοκρατικού πολιτισμού μεταξύ των πολιτών μας». Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να διασφαλίζουμε ότι οι νέοι αποκτούν τις γνώσεις, τις αξίες και τις δυνατότητες ώστε να είναι υπεύθυνοι πολίτες μέσα σε σύγχρονες, πολύμορφες και δημοκρατικές κοινωνίες.

Τα κράτη μέλη προώθησαν σειρά πρωτοβουλιών προς αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν έχει επιτευχθεί σαφής εστίαση και κατανόηση ως προς τους κοινούς στόχους στην εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη. Το Πλαίσιο αναφοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις ικανότητες για δημοκρατικό πολιτισμό έρχεται να καλύψει αυτό το κενό.

Ο επιτακτικός χαρακτήρας του εγχειρήματος έγινε ολοφάνερος στον απόηχο των πολλαπλών τρομοκρατικών επιθέσεων που σημειώθηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Η εκπαίδευση αποτελεί μια μεσομακροπρόθεσμη επένδυση για την πρόληψη του βίαιου εξτρεμισμού και του ριζοσπαστισμού, ωστόσο η δουλειά πρέπει να ξεκινήσει τώρα. Έχοντας αυτά υπόψη, η Μόνιμη Διάσκεψη των υπουργών παιδείας του Συμβουλίου της Ευρώπης, κατά την 25η σύνοδό της στις Βρυξέλλες το 2016, έκανε ομόφωνα δεκτό το μοντέλο ικανοτήτων (που περιλαμβάνεται στον Τόμο 1 του Πλαισίου).

Το παρόν Πλαίσιο αναφοράς είναι προϊόν εκτεταμένων διαβουλεύσεων και ελέγχων εντός των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης και πέραν αυτών. Εδράζεται σε αρχές κοινές στις δημοκρατικές κοινωνίες μας. Καθορίζει τα εργαλεία και την κριτική κατανόηση που πρέπει να αποκτούν όλοι οι εκπαιδευόμενοι, σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης, προκειμένου να έχουν το αίσθημα του ανήκειν και να συμβάλλουν θετικά με τον δικό τους τρόπο στις δημοκρατικές κοινωνίες στις οποίες ζούμε. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Πλαίσιο αναφοράς αφενός προσφέρει στα εκπαιδευτικά συστήματα μια κοινή εστίαση για τη δράση τους και αφετέρου λαμβάνει υπόψη ένα ευρύ φάσμα παιδαγωγικών προσεγγίσεων.

Στόχος του παρόντος Πλαισίου είναι να υποστηρίξει τα κράτη μέλη στη δημιουργία ανοιχτών, ανεκτικών και πολύμορφων κοινωνιών μέσω της εκπαίδευσης. Ευελπιστώ πως τα κράτη μέλη θα ενστερνιστούν αυτό το εργαλείο και θα το αξιοποιήσουν κατάλληλα.

Thorbjørn Jagland

*Γενικός Γραμματέας
του Συμβουλίου της Ευρώπης*

Προοίμιο

Σε τι είδους κοινωνία θα ζήσουν τα παιδιά μας αύριο; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα βρίσκεται εν πολλοίς στην εκπαίδευση που τους παρέχουμε σήμερα. Η εκπαίδευση διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην οικοδόμηση του μέλλοντος και αντικατοπτρίζει το είδος του κόσμου που θέλουμε να δημιουργήσουμε για τις επερχόμενες γενιές.

Η δημοκρατία είναι ένας από τους τρεις πυλώνες του Συμβουλίου της Ευρώπης, και τα κράτη μέλη του Συμβουλίου δεν θα πρέπει να αμφιβάλλουν για το γεγονός ότι πρέπει να παραμείνει βασικό θεμέλιο των μελλοντικών κοινωνιών μας. Οι θεσμοί μας είναι ισχυροί, ωστόσο για να μπορούν να λειτουργούν με πραγματικά δημοκρατικό τρόπο θα πρέπει οι πολίτες μας να έχουν πλήρη επίγνωση όχι μόνο των δικαιωμάτων ψήφου τους, αλλά και των αξιών που οι θεσμοί πρεσβεύουν. Τα εκπαιδευτικά συστήματα και τα σχολεία μας πρέπει να προετοιμάζουν τους νέους ώστε να γίνονται ενεργά, συμμετοχικά και υπεύθυνα άτομα: οι πολυσύνθετες, πολυπολιτισμικές και ταχέως εξελισσόμενες κοινωνίες στις οποίες ζούμε δεν μπορούν να συμβιβάζονται με κάτι λιγότερο. Στην αυγή της εποχής της κβαντικής υπολογιστικής και της τεχνητής νοημοσύνης, καθίσταται ακόμη πιο σημαντικό να εφοδιάσουμε τα παιδιά μας με τις αξίες, τις στάσεις, τις δεξιότητες, τις γνώσεις και την κριτική κατανόηση που θα τους επιτρέπουν να λαμβάνουν υπεύθυνες αποφάσεις για το μέλλον τους.

Σημείο εκκίνησης για τη δημιουργία του Πλαισίου αναφοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις ικανότητες που απαιτούνται για έναν δημοκρατικό πολιτισμό ήταν η πεποίθηση ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα, τα σχολεία και τα πανεπιστήμια θα πρέπει να αναδείξουν την προετοιμασία για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη ως μία από τις βασικές αποστολές τους. Αυτό σημαίνει ότι θα μεριμνούν ώστε οι εκπαιδευόμενοι να γνωρίζουν και να κατανοούν τις προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι καθώς και τις συνέπειες των αποφάσεών τους – αυτά που είναι ικανοί να κάνουν και αυτά που δεν πρέπει να κάνουν. Για τον σκοπό αυτό, πρέπει να έχουν όχι μόνο τις γνώσεις αλλά και τις σχετικές ικανότητες, και στόχος του Πλαισίου είναι να ορίσει αυτές τις ικανότητες.

Το Πλαίσιο αναφοράς αποτελείται από τρεις τόμους.

Ο πρώτος τόμος περιλαμβάνει το μοντέλο ικανοτήτων, όπως καθορίστηκε από διεπιστημονική ομάδα διεθνών εμπειρογνομόνων έπειτα από εκτεταμένες έρευνες και διαβουλεύσεις. Οι 20 ικανότητες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες – Αξίες, Στάσεις, Δεξιότητες, Γνώση και Κριτική Κατανόηση – και συνοδεύονται από πληροφορίες σχετικά με το υπόβαθρο του μοντέλου, τον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκε και τον τρόπο που πρόκειται να χρησιμοποιηθεί.

Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει σειρά δηλώσεων που προσδιορίζουν τους στόχους και τα αποτελέσματα μάθησης για κάθε ικανότητα. Σκοπός αυτών των περιγραφικών δεικτών είναι να βοηθήσουν τους εκπαιδευτές να σχεδιάζουν καταστάσεις μάθησης που τους επιτρέπουν να παρατηρούν τη συμπεριφορά των εκπαιδευόμενων σε σχέση με μια συγκεκριμένη ικανότητα. Οι περιγραφικοί δείκτες εφαρμόστηκαν πιλοτικά σε σχολεία και εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν σε εθελοντική βάση σε 16 κράτη μέλη.

Ο τρίτος τόμος παρέχει καθοδήγηση σχετικά με το πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί το μοντέλο ικανοτήτων σε έξι εκπαιδευτικές ενότητες. Σύντομα, θα προστεθούν και νέα κεφάλαια.

Το Πλαίσιο είναι ένα εργαλείο που δίνει έμπνευση για την ανάπτυξη ατομικών προσεγγίσεων στη διδασκαλία των ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό, εξασφαλίζοντας παράλληλα την προσήλωση σε έναν κοινό στόχο. Μολονότι δεν είναι υποχρεωτικό να χρησιμοποιούνται με συγκεκριμένο τρόπο, οι τρεις τόμοι προορίζονται να αποτελέσουν ένα ενιαίο σύνολο. Συνιστούμε οι εκπαιδευτές να εξοικειωθούν με το σύνολο του Πλαισίου αναφοράς προτού αναπτύξουν τη δική τους προσέγγιση σύμφωνα με τις συγκεκριμένες ανάγκες και το περιβάλλον τους.

Αισθάνομαι ιδιαίτερως υπερήφανη που παρουσιάζω στα κράτη μέλη μας το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό. Αποτελεί προϊόν βαθιάς αφοσίωσης και πρότυπο διαβουλεύσεων και ευρύτητας σκέψης. Ευελπιστώ ότι πολλοί από εσάς θα αξιοποιήσετε το παρόν έργο με τρόπο που συνάδει προς το πνεύμα με το οποίο σάς το παραδίδουμε: ένα λιθαράκι στις προσπάθειες να δημιουργήσουμε μια μελλοντική κοινωνία στην οποία θα χαιρόμαστε να ζουν τα παιδιά μας.

Snežana Samardžić-Marković

*Συμβούλιο της Ευρώπης
Γενική Διευθύντρια για τη Δημοκρατία*

Ευχαριστίες

Συγγραφική Ομάδα

Το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό εκπονήθηκε από το Τμήμα Εκπαίδευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σε συνεργασία με τους ακόλουθους διεθνείς εμπειρογνώμονες:

Martyn Barrett
Luisa de Bivar Black
Michael Byram
Jaroslav Faltýn
Lars Gudmundson
Hillegje van't Land
Claudia Lenz
Pascale Mompoin-Gaillard
Milica Popović
Călin Rus
Salvador Sala
Natalia Voskresenskaya
Pavel Zgaga

Συμβούλιο της Ευρώπης – Τμήμα Εκπαίδευσης

Προϊστάμενος τμήματος: Sjur Bergan
Προϊστάμενος Τομέα Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Villano Qiriazzi
Επικεφαλής έργου: Christopher Reynolds
Βοηθοί: Mireille Wendling, Claudine Martin-Ostwald

Υποστήριξη και βοήθεια

Το Τμήμα Εκπαίδευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης ευχαριστεί ιδιαίτερα για την αμέριστη στήριξη που προσέφεραν:

- ▶ τον Josep Dalleres και την Esther Rabasa Grau, μόνιμους αντιπροσώπους του Πριγκιπάτου της Ανδόρρας στο Συμβούλιο της Ευρώπης από το 2012 έως το 2017·
- ▶ τους Germain Dondelingert, Jindřich Fryč και Etienne Gilliard, προέδρους της διοικούσας επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Εκπαιδευτική Πολιτική και Πρακτική από το 2012 έως το 2018·
- ▶ τον Ketevan Natriashvili, αναπληρωτή υπουργό παιδείας, Γεωργία.

Το έργο εκπόνησης του Πλαισίου Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό έλαβε ενεργό και οικονομική στήριξη από τους υπουργούς παιδείας των ακόλουθων κρατών: Ανδόρρα, Βέλγιο, Γεωργία, Ελλάδα, Κύπρο, Νορβηγία και Τσεχική Δημοκρατία.

Επίσης, το Τμήμα Εκπαίδευσης εκφράζει την ευγνωμοσύνη του στο ευρωπαϊκό κέντρο Wergeland και το διαπολιτισμικό ινστιτούτο της Τιμισοάρα για τη σημαντική συνδρομή τους στο πεδίο της κατάρτισης και της καθοδήγησης.

Συνεργασίες

Το Τμήμα Εκπαίδευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης οφείλει πολλά στα πρόσωπα που αναφέρονται παρακάτω για την πολύτιμη ανατροφοδότηση και τη συνεργασία τους κατά την εκπόνηση του Πλαισίου Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό:

Erik Amnå, Mattia Baiutti, Léonce Bekemans, Cezar Bîrzea, Lavinia Bracci, Fabiana Cardetti, Marisa Cavalli, Aidan Clifford, Daniel Coste, Que Anh Dang, Leah Davcheva, Darla Deardorff, Miguel Angel García López, Ralf Gauweiler, Rolf Gollob, Fernanda González-Dreher, Richard Harris, Prue Holmes, Bryony Hoskins, Caroline Howarth, Ted Huddleston, Elene Jibladze, Andreas Körber, Ildikó Lázár, Rachel Lindner, Petr Macek, Julia Marlier, Guillaume Marx, David Muller, Natia Natsvlishvili, Oana Nestian Sandu, Reinhild Otte, Stavroula Philippou, Alison Phipps, Agostino Portera, Marzena Rafalska, Monique Roiné, Roberto Ruffino, Florin Alin Sava, Hugh Starkey, Olena Styslavska, Angela Tesileanu, Felisa Tibbitts, Judith Torney-Purta, Angelos Vallianatos, Manuela Wagner, Charlotte Wieslander, Robin Wilson, Ulrike Wolff-Jontofsohn, Fatmiroshe Xhemalaj.

Τέλος, το Τμήμα Εκπαίδευσης εκφράζει τις ειλικρινείς του ευχαριστίες στους εκπαιδευτικούς, στους εκπαιδευτές των εκπαιδευτικών και στους διευθυντές σχολείων που εφάρμοσαν πιλοτικά τους περιγραφικούς δείκτες για την αφοσίωση και τη συνεργασία τους.

Εισαγωγή

Το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (εφεξής, το Πλαίσιο) προορίζεται να χρησιμοποιηθεί από ειδικούς σε θέματα εκπαίδευσης, σε όλους τους τομείς του εκπαιδευτικού συστήματος από την προσχολική αγωγή και την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης ενηλίκων και της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το Πλαίσιο παρέχει μια συστηματική προσέγγιση στον σχεδιασμό της διδασκαλίας, της μάθησης και της αξιολόγησης των ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό, και μπει όλους τους ενδιαφερομένους στα εκπαιδευτικά συστήματα με συνεκτικούς, ολοκληρωμένους και διαφανείς τρόπους.

Στην καρδιά του Πλαισίου βρίσκεται ένα μοντέλο των ικανοτήτων που πρέπει να αποκτούν οι εκπαιδευόμενοι εφόσον επιθυμούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά στον δημοκρατικό πολιτισμό και να συμβιώνουν ειρηνικά με άλλους σε πολιτισμικά πολύμορφες δημοκρατικές κοινωνίες. Το Πλαίσιο περιλαμβάνει επίσης περιγραφικούς δείκτες για όλες τις ικανότητες του μοντέλου.

Το Πλαίσιο είναι δομημένο σε τρεις τόμους¹.

---

1. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει δημοσιεύσει παλαιότερο έγγραφο που περιγράφει τον τρόπο εκπόνησης του μοντέλου του Πλαισίου. Απευθύνεται στους αναγνώστες που επιθυμούν να κατανοήσουν τη διαδικασία εκπόνησης, τη συλλογιστική και τις τεχνικές λεπτομέρειες του μοντέλου. Βλ.: Συμβούλιο της Ευρώπης (2016), *Competences for democratic culture: living together as equals in culturally diverse democratic societies* (στην ελληνική γλώσσα: «Ζώντας μαζί ως ίσοι σε πολιτισμικά ποικιλόμορφες δημοκρατικές κοινωνίες» 'Ένα μοντέλο των δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη συμμετοχή στη δημοκρατική κουλτούρα), Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, Στρασβούργο, www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture.

Ο πρώτος τόμος ξεκινά με μια αναφορά στο υπόβαθρο του Πλαισίου και στα συναφή προγενέστερα έργα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επίσης, περιλαμβάνει ορισμένες σημαντικές παρατηρήσεις σε ό,τι αφορά τη χρήση του Πλαισίου. Στις επόμενες ενότητες αναλύονται οι έννοιες και οι θεωρητικές παραδοχές στις οποίες βασίζεται το Πλαίσιο. Αυτές οι επεξηγήσεις ακολουθούνται από την περιγραφή του μοντέλου ικανοτήτων και εν συνεχεία από μια εισαγωγή για τον ρόλο των περιγραφικών δεικτών. Ο πρώτος τόμος ολοκληρώνεται με ένα γλωσσάρι που περιλαμβάνει τους βασικούς όρους και έναν κατάλογο πηγών για περαιτέρω ανάγνωση.

Ο δεύτερος τόμος εστιάζεται με πιο διεξοδικό τρόπο στους περιγραφικούς δείκτες. Αναφέρει τον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκαν και παραθέτει αναλυτικά όλους τους περιγραφικούς δείκτες.

Ο τρίτος τόμος παρέχει καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής του Πλαισίου στα εκπαιδευτικά συστήματα. Ξεκινά με τρία κεφάλαια που πραγματεύονται τη χρήση του μοντέλου και των περιγραφικών δεικτών στα τρία στάδια σχεδιασμού της εκπαίδευσης, με τη σειρά που πρέπει να έχουν: ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, σχεδιασμός παιδαγωγικών μεθόδων και σχεδιασμός αξιολόγησης. Ακολουθούν άλλα κεφάλαια που αναλύουν τους τρόπους με τους οποίους το Πλαίσιο μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να εφαρμοστεί με τη χρήση μιας ολιστικής σχολικής προσέγγισης, καθώς και τον λόγο για τον οποίο το Πλαίσιο είναι συναφές με την αντιμετώπιση ενός πιεστικού κοινωνικού και πολιτικού ζητήματος και ειδικότερα με την ενίσχυση της άμυνας στη ριζοσπαστικοποίηση που οδηγεί σε βίαιες εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές πράξεις.

Το μοντέλο του Πλαισίου περιγράφει λεπτομερώς τις ικανότητες, ενώ οι περιγραφικοί δείκτες παρέχουν ένα μέσο λειτουργικού ορισμού των ικανοτήτων ώστε να χρησιμοποιηθούν από τους ειδικούς σε θέματα εκπαίδευσης. Το μοντέλο δεν αποτελεί επιβολή κάποιου ιδεώδους, αλλά μια εννοιολογική οργάνωση των ικανοτήτων στην οποία μπορούν να ανατρέχουν οι χρήστες του Πλαισίου. Έγκειται στους χρήστες να αποφασίσουν τον τρόπο προσαρμογής και εφαρμογής του Πλαισίου στη δική τους πραγματικότητα και για τους δικούς τους σκοπούς. Στον τρίτο τόμο των κεφαλαίων καθοδήγησης, το Πλαίσιο αναλύει τις δυνατότητες και τις επιλογές στη χρήση του, και οι ίδιοι οι χρήστες θα πρέπει να αποφασίζουν ποιες επιλογές είναι κατάλληλες για το δικό τους περιβάλλον.

Κεφάλαιο 1

Το υπόβαθρο του Πλαισίου

Αξίες και εκπαίδευση

Τα τελευταία χρόνια το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναγάγει την εκπαίδευση σε βασική συνιστώσα του έργου του, καθώς κύριος σκοπός του είναι η προαγωγή και η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Οι αρχές αυτές αποτελούν τα θεμέλια των ευρωπαϊκών κοινωνιών και των πολιτικών συστημάτων επί δεκαετίες, ωστόσο χρήζουν διαρκούς υποστήριξης και ενίσχυσης. Σε καιρούς οικονομικής και πολιτικής κρίσης, καθίσταται ακόμη πιο καταφανής η ανάγκη οι πολίτες να έχουν τόσο την ικανότητα όσο και την πρόθεση να συμμετέχουν ενεργά στην προάσπιση αυτών των αρχών και αξιών. Η απόκτηση και η διατήρηση της ικανότητας της ενεργούς συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες ξεκινά από την προσχολική ηλικία και συνεχίζεται καθόλη τη διάρκεια της ζωής. Η διαδικασία απόκτησης των ικανοτήτων είναι δυναμική και δεν ολοκληρώνεται ποτέ. Οι περιστάσεις αλλάζουν και οι άνθρωποι πρέπει να αναπτύσσουν τις υπάρχουσες ικανότητές τους, αλλά και να αποκτούν νέες σύμφωνα με τις αλλαγές στο περιβάλλον όπου ζουν.

Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διά βίου διαδικασία. Τα περισσότερα παιδιά έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με τη δημόσια σφαίρα στο σχολείο. Επομένως, το σχολείο πρέπει να είναι ο χώρος όπου ξεκινά η δημοκρατική εκπαίδευση. Τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, θα πρέπει επίσης να παίζουν τον ίδιο ρόλο με τρόπους που αρμόζουν στην ηλικία και την ωριμότητα των σπουδαστών τους.

Η δημοκρατική εκπαίδευση θα πρέπει να αποτελεί τμήμα ενός ολοκληρωμένου και συνεκτικού οράματος για την εκπαίδευση, μια εκπαίδευση που αφορά το άτομο στο σύνολό του. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, στη σύσταση CM/Rec(2007)6, αναλύει ένα όραμα για την εκπαίδευση που περιλαμβάνει τέσσερις μείζονες στόχους:

- ▶ προετοιμασία για την αγορά εργασίας·
- ▶ προετοιμασία ώστε τα άτομα να ζουν ως ενεργοί πολίτες σε δημοκρατικές κοινωνίες·
- ▶ προσωπική ανάπτυξη
- ▶ ανάπτυξη και διατήρηση μιας ευρείας, προηγμένης βάσης γνώσεων.

Οι τέσσερις στόχοι είναι απαραίτητοι προκειμένου οι άνθρωποι να ζουν ανεξάρτητα και να συμμετέχουν ως ενεργοί πολίτες σε όλες τις εκφάνσεις των σύγχρονων, ταχέως μεταβαλλόμενων κοινωνιών. Οι στόχοι είναι ισάξιοι και αλληλοσυμπληρώνονται. Για παράδειγμα, πολλές από τις ικανότητες που πρέπει να διαθέτουν οι άνθρωποι ώστε να καθίστανται απασχολήσιμοι –όπως η αναλυτική ικανότητα, οι δεξιότητες επικοινωνίας και η ικανότητα συνεργασίας ως μέλη μιας ομάδας– αφενός συμβάλλουν στην ανάδειξή τους ως ενεργών πολιτών στις δημοκρατικές κοινωνίες, και αφετέρου είναι θεμελιώδεις για την προσωπική τους ανάπτυξη.

Επειδή οι πολιτισμικές, τεχνολογικές και δημογραφικές αλλαγές απαιτούν ετοιμότητα ώστε τα άτομα να είναι σε θέση να μαθαίνουν, να σκέφτονται και να αντιδρούν διαρκώς στις νέες προκλήσεις και δυνατότητες τόσο στον εργασιακό όσο και στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο, είναι απαραίτητο η επίτευξη των τεσσάρων στόχων να αποτελεί επιδίωξη κάθε ατόμου σε όλη του τη ζωή. Οι δημόσιοι φορείς έχουν την ευθύνη να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση παρέχοντας ένα επαρκές σύστημα διά βίου μάθησης.

Προκειμένου να συνδράμει τις εκπαιδευτικές αρχές στην εκπλήρωση αυτής της μέγιστης ευθύνης, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει ήδη αναπτύξει προσεγγίσεις και σχετικό υλικό και έχει υποστηρίξει την υλοποίησή τους σε διάφορα κράτη μέλη. Ο Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Παιδεία της Δημοκρατίας και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (EDC/HRE)² ορίζει τα βασικά εννοιολογικά θεμέλια, τους στόχους και τους τομείς υλοποίησης της εκπαίδευσης. Στον Χάρτη η εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη ορίζεται ως εξής:

εκπαίδευση, επιμόρφωση, ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, καθώς και όλες εκείνες οι πρακτικές και δραστηριότητες που αποσκοπούν –εφοδιάζοντας τους εκπαιδευόμενους με γνώσεις, δεξιότητες και κατανόηση και αναπτύσσοντας τις στάσεις και τις συμπεριφορές τους– στην ενδυνάμωσή τους έτσι ώστε να ασκούν και να υπερασπίζονται τα δημοκρατικά τους δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στην κοινωνία, να εκτιμούν τη διαφορετικότητα και να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη δημοκρατική ζωή, με στόχο την προώθηση και την προστασία της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου (ενότητα 2.α).

Επίσης, ο Χάρτης ορίζει την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ως εξής:

εκπαίδευση, επιμόρφωση, ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, καθώς και όλες εκείνες οι πρακτικές και δραστηριότητες που αποσκοπούν –εφοδιάζοντας τους εκπαιδευόμενους με γνώσεις, δεξιότητες και κατανόηση και αναπτύσσοντας τις στάσεις και τις συμπεριφορές τους– στην ενδυνάμωση των εκπαιδευομένων έτσι ώστε να συμβάλλουν στην οικοδόμηση και την υπεράσπιση μιας καθολικής κουλτούρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κοινωνία, με στόχο την προώθηση και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του (ενότητα 2.β).

Σε αυτούς τους ορισμούς, ο Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης επισημαίνει τις ικανότητες (όπως γνώσεις, δεξιότητες, κατανόηση και στάσεις) που πρέπει να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι ώστε να έχουν τη δυνατότητα να δρουν ως ενεργοί πολίτες. Επίσης, ο Χάρτης παραθέτει διεξοδικά τους στόχους, τις αρχές και τις πολιτικές της εκπαίδευσης που απαιτούνται για να επιτυγχάνεται η ενδυνάμωση των εκπαιδευόμενων.

2. ΣτΜ: Στο παρόν κείμενο, ο όρος «education for democratic citizenship» μεταφράζεται ως «εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη». Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τον τίτλο αλλά και το κείμενο του Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης όπου ο όρος έχει παλαιότερα αποδοθεί ως «παιδεία της δημοκρατίας».

Ενδυνάμωση και ευρωπαϊκή παράδοση της εκπαίδευσης

Ο Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Παιδεία της Δημοκρατίας και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα ορίζει ότι:

οι διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές και δραστηριότητες θα πρέπει να ακολουθούν και να προωθούν τις δημοκρατικές αξίες και αρχές και τα ανθρώπινα δικαιώματα (ενότητα 5.ε).

Το έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της εκπαίδευσης αντανακλά αυτή την αρχή, καθώς και τις παραδόσεις των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών διαδικασιών. Οι σχετικές παιδαγωγικές μέθοδοι δεν είναι μόνο καίριας σημασίας αλλά και εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Φανερώνουν μια μακρά εκπαιδευτική παράδοση που εδράζεται στις ανθρωπιστικές ιδέες και αποτυπώνεται στην έννοια του Bildung: σε μια διά βίου μάθηση που επιτρέπει στους ανθρώπους να προβαίνουν σε ανεξάρτητες επιλογές για τη δική τους ζωή, να αναγνωρίζουν τους άλλους ως ισότιμους και να αλληλεπιδρούν μαζί τους με ουσιαστικούς τρόπους. Αυτό σημαίνει ότι οι εκπαιδευόμενοι θεωρούνται ως ενεργώς υπεύθυνοι για τη δική τους μάθηση και όχι απλοί αποδέκτες γνώσεων ή στόχοι της μετάδοσης αξιών. Τα εκπαιδευτικά συστήματα και ιδρύματα καθώς και οι εκπαιδευτικοί που εργάζονται στους κόλπους τους πρέπει να θέτουν τους εκπαιδευόμενους στο επίκεντρο των δικών τους μαθησιακών διαδικασιών και να τους βοηθούν ώστε να αναπτύσσουν ανεξάρτητη σκέψη και κρίση.

Αυτό το είδος εκπαίδευσης συνδέεται ρητώς με τα ιδεώδη της δημοκρατίας και αντανακλά τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι αρχές αυτές έχουν ιδιαίτερη σημασία ως προς την ανάπτυξη των ικανοτήτων για μια ενεργό συμμετοχή στη δημοκρατία. Αυτό σημαίνει ότι έμφαση δεν πρέπει να δίδεται μόνο στη μετάδοση των γνώσεων, αλλά και στη δημιουργία ουσιαστικών προϋποθέσεων υπό τις οποίες οι εκπαιδευόμενοι θα μπορούν να αναπτύσσουν πλήρως τις δυνατότητές τους, με τρόπους και με ρυθμό που συνάδουν προς τον εαυτό τους και επηρεάζονται από αυτόν.

Επιπλέον, η μάθηση δεν αποτελεί μόνο ζήτημα γνωστικών διεργασιών. Η μάθηση απαιτεί διαδικασίες που εμπλέκουν το άτομο ως σύνολο: νόηση, συναισθήματα και εμπειρίες. Η μάθηση βάσει εμπειριών και η ενεργός μάθηση είναι πολύ σημαντικές για τις ικανότητες που απαιτούνται στην ενεργό δημοκρατική συμμετοχή. Οι δεξιότητες συνεργασίας αναπτύσσονται καλύτερα σε καταστάσεις αμφίδρομης ή συνεργατικής μάθησης. Η κριτική σκέψη ενισχύεται με ευκαιρίες και ενθάρρυνση για ενασχόληση με τις διαφορετικές πτυχές ενός αντικειμένου και τις διαφορετικές ερμηνείες. Το γεγονός ότι είναι σημαντικό να αποδίδεται αξία στα δικαιώματα των άλλων γίνεται καλύτερα κατανοητό μέσω της εμπάπτισης σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον στο οποίο ο σεβασμός για τα δικαιώματα και τις ευθύνες όλων, ενηλίκων και νέων, συνιστά θεμέλιο για τη διατύπωση κρίσεων και την ανάληψη δράσεων.

Το Πλαίσιο θα συμβάλει στη δημιουργία μιας εκπαίδευσης που διασφαλίζει την ευδοκίμηση της ανθρωπότητας, την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ατόμου και την έκφραση των δημοκρατικών αξιών μέσω δημόσιων φορέων και άλλων θεσμικών οργάνων που επηρεάζουν τους πολίτες. Οι ικανότητες που καταγράφονται στο Πλαίσιο ορίζουν τη δυνατότητα δημιουργίας ή αναδιάρθρωσης θεσμών ή διαδικασιών με ειρηνικό τρόπο, με στόχο την ανάπτυξη και την ενίσχυση των δημοκρατικών κοινωνιών. Τούτο προϋποθέτει ότι οι πολίτες συμμορφώνονται με

τις υφιστάμενες πρακτικές, αλλά και συμμετέχουν ενεργά σε πρακτικές που κρίνεται ότι χρήζουν αλλαγής.

Οι ικανότητες για δημοκρατικό πολιτισμό και το περιβάλλον των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων

Ο Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Παιδεία της Δημοκρατίας και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα ορίζει επίσης ότι:

η διοίκηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, συμπεριλαμβανομένων των σχολείων, θα πρέπει να αντανακλά και να προάγει τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να ενθαρρύνει την ενδυνάμωση και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών, του εκπαιδευτικού προσωπικού και των ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων των γονέων (ενότητα 5.ε).

Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να εφαρμόζουν αυτή την αρχή και να προάγουν την «μάθηση της δημοκρατίας» ως εξής:

- ▶ με τους τρόπους που οργανώνονται και επικοινωνούνται οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων·
- ▶ με τις ευκαιρίες για διάλογο και ενεργό συμμετοχή στη ζωή του ιδρύματος·
- ▶ με την καλλιέργεια των σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών, εκπαιδευόμενων και γονέων στον βαθμό που αυτές οικοδομούνται με βάση τον αμοιβαίο σεβασμό και την εμπιστοσύνη.

Ο κατάλληλος συνδυασμός δημοκρατικών πλαισίων, παιδαγωγικών μεθόδων και μεθοδολογιών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των δημοκρατικών ικανοτήτων. Σε περιβάλλοντα που δημιουργούνται από τέτοιες πρακτικές, ενθαρρύνονται τρία είδη μάθησης. Πρώτον, η αυτεπάρκεια των εκπαιδευόμενων μπορεί να αναπτυχθεί όταν τους δίνεται η ευκαιρία να επιλύουν μόνοι ορισμένα προβλήματα, όταν ενθαρρύνονται να επιμένουν και αναγνωρίζεται έστω και η ελάχιστη επιτυχία τους. Αυτή η εμπειρική και συναισθηματική διάσταση της διαδικασίας μάθησης είναι η «μάθηση μέσα από» τη δημοκρατία. Δεύτερον, η απόκτηση γνώσεων και η κριτική κατανόηση αφορά τη «μάθηση πάνω στη» δημοκρατία. Τρίτον, η ικανότητα να χρησιμοποιεί κανείς τις δικές του ικανότητες σε ένα δεδομένο περιβάλλον ή σε μια κατάσταση σημαίνει «μάθηση για» τη δημοκρατία³. Και οι τρεις μέθοδοι μάθησης είναι απαραίτητες κατά την επιδίωξη του συνολικού εκπαιδευτικού στόχου, ήτοι την προετοιμασία και ενδυνάμωση των εκπαιδευόμενων ώστε να ζήσουν ως ενεργοί πολίτες σε δημοκρατικές κοινωνίες.

Η σύσταση CM/Rec(2012)13 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διασφάλιση της ποιότητας στην εκπαίδευση υπογραμμίζει τις αρχές του Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Παιδεία της Δημοκρατίας και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα ορίζοντας ότι:

ως «ποιότητα στην εκπαίδευση» νοείται η εκπαίδευση η οποία ...

3. Αυτές οι τρεις διαστάσεις συνδέονται με τις αντίστοιχες τρεις διαστάσεις της εκπαίδευσης «μέσα από τα», «πάνω στα» και «για τα» ανθρώπινα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Βλ. www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx.

δ. προάγει τη δημοκρατία, τον σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική δικαιοσύνη σε ένα περιβάλλον μάθησης που αναγνωρίζει τις ανάγκες μάθησης και τις κοινωνικές ανάγκες όλων·

ε. επιτρέπει σε μαθητές και σπουδαστές να αναπτύξουν κατάλληλες ικανότητες, αυτοπεποίθηση και κριτική σκέψη ώστε να μπορέσουν να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες.

Το Πλαίσιο, με το μοντέλο των ικανοτήτων και τους περιγραφικούς δείκτες, παρέχει ένα μέσο υλοποίησης των αρχών του Χάρτη και της έκκλησης του Συμβουλίου της Ευρώπης για ποιότητα στην εκπαίδευση. Προσφέρει μια πλήρη, συνεκτική και σαφή περιγραφή των ικανοτήτων που απαιτούνται για την ενεργό συμμετοχή στη δημοκρατία.

Γλώσσα και μάθηση

Η σύσταση CM/Rec(2014)5 του Συμβουλίου της Ευρώπης τονίζει τη σημασία της γλώσσας ή των γλωσσών της σχολικής εκπαίδευσης. Δηλώνει (παράγραφος 6 σημείο β) ότι:

ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίδεται, από την πρώτη κιόλας σχολική βαθμίδα, στην απόκτηση της γλώσσας της σχολικής εκπαίδευσης, η οποία τόσο ως συγκεκριμένο σχολικό μάθημα όσο και ως μέσο διδασκαλίας άλλων μαθημάτων διαδραματίζει καίριο ρόλο δεδομένου ότι εξασφαλίζει την πρόσβαση στη γνώση και τη γνωστική ανάπτυξη.

Οι εκπαιδευόμενοι που έχουν γλωσσικές δυσκολίες αντιμετωπίζουν προβλήματα τόσο στη μάθηση όσο και στην επιτυχή πορεία τους μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, οι δραστηριότητες που αφορούν τη γλωσσική ικανότητα περιλαμβάνουν τα εξής:

- ▶ ανάγνωση και κατανόηση ερμηνευτικών κειμένων, τα οποία συχνά έχουν διαφορετική δομή ανάλογα με το γνωστικό αντικείμενο·
- ▶ προσεκτική παρακολούθηση όταν ο εκπαιδευτικός εξηγεί περίπλοκα θέματα·
- ▶ απαντήσεις σε ερωτήσεις προφορικά ή γραπτά·
- ▶ παρουσίαση αποτελεσμάτων έρευνας και μελέτης·
- ▶ συμμετοχή σε συζητήσεις που αφορούν συγκεκριμένο θέμα.

Η εκμάθηση της γλώσσας αποτελεί πάντοτε τμήμα της εκμάθησης ενός μαθήματος και η απόκτηση γνώσεων πάνω σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο δεν μπορεί να συμβεί χωρίς τη μεσολάβηση της γλώσσας. Η γλωσσική ικανότητα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ικανότητας ως προς το γνωστικό αντικείμενο. Χωρίς επαρκείς γλωσσικές ικανότητες, ο εκπαιδευόμενος δεν δύναται να παρακολουθήσει απρόσκοπτα το περιεχόμενο του αντικειμένου που διδάσκεται ούτε να επικοινωνήσει με άλλους σχετικά με αυτό. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναλύσει και εκπονήσει υλικό σχετικά με την επιτυχή εκμάθηση στην πλατφόρμα πόρων και αναφορών για την πολυγλωσσική και διαπολιτισμική εκπαίδευση⁴.

Οι γλωσσικές ικανότητες είναι απαραίτητες επίσης για την απόκτηση ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό. Αυτή η διαδικασία μπορεί να γίνεται ως συγκεκριμένο τμήμα ενός προγράμματος σπουδών ή μέσω της οργάνωσης ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος ώστε να ενθαρρύνεται η συμμετοχή των εκπαιδευόμενων. Σε κάθε περίπτωση, η γλωσσική ικανότητα έχει καίρια σημασία και πρέπει να αποτελεί βασικό στόχο των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη επίγνωση της γλώσσας και της σημασίας που έχουν οι γλωσσικές τους ικανότητες κατά την άσκηση των δημοκρατικών και διαπολιτισμικών ικανοτήτων τους.

4. Βλ. www.coe.int/EN/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/.

Κεφάλαιο 2

Το Πλαίσιο – Τι είναι και τι δεν είναι

Το Πλαίσιο είναι ένα έγγραφο αναφοράς που εδράζεται στις αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης: ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία και κράτος δικαίου. Στόχος του είναι να παρέχει μια ολοκληρωμένη πηγή για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της διδασκαλίας, της μάθησης και της αξιολόγησης των ικανοτήτων για τον δημοκρατικό πολιτισμό και τον διαπολιτισμικό διάλογο, προκειμένου να επιτυγχάνεται διαφάνεια και συνοχή για όλους τους ενδιαφερομένους.

Το Πλαίσιο παρέχει μια κοινή γλώσσα, συμπεριλαμβανομένης της κοινής ορολογίας, η οποία επιτρέπει σε όλους τους ενδιαφερομένους να διδάσκουν, να μαθαίνουν ή να αξιολογούν με ολοκληρωμένο τρόπο. Δηλαδή, με πλήρη επίγνωση των διαφορετικών ειδών των ικανοτήτων –αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κριτική κατανόηση– και των σχέσεων μεταξύ τους. Η διαφάνεια επιτυγχάνεται με λεπτομερείς δηλώσεις και περιγραφές των ικανοτήτων, καθώς και των τρόπων με τους οποίους αυτές οι περιγραφές μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διδασκαλία, τη μάθηση και την αξιολόγηση. Η συνοχή εξασφαλίζει ότι δεν υπάρχουν αντιφάσεις εντός ή μεταξύ των τριών στοιχείων: της διδασκαλίας, της μάθησης και της αξιολόγησης. Η πληρότητα, η διαφάνεια και η συνοχή διευκολύνουν την αμοιβαία κατανόηση τόσο εντός όσο και μεταξύ της τυπικής, της μη τυπικής και της άτυπης εκπαίδευσης, καθώς και ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών μελών.⁵

Το Πλαίσιο δεν είναι ένα επιβεβλημένο ή συνιστώμενο ευρωπαϊκό πρόγραμμα σπουδών. Δεν προτείνει μια αποκλειστική παιδαγωγική μέθοδο ή μεθοδολογία διδασκαλίας ή έναν τρόπο αξιολόγησης. Ωστόσο, δείχνει με ποιον τρόπο οι ικανότητες για δημοκρατικό πολιτισμό μπορούν να ενσωματωθούν σε μια σειρά από παιδαγωγικές μεθόδους, μεθοδολογίες και αξιολογήσεις που συνάδουν με τις αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επίσης, επισημαίνει ποια είδη είναι καταλληλότερα για τη διδασκαλία,

5. «Τυπική εκπαίδευση» είναι το δομημένο σύστημα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης, που διατρέχει την προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση και φτάνει μέχρι το πανεπιστήμιο. Λαμβάνει χώρα, κατά κανόνα, σε γενικά ή επαγγελματικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και οδηγεί σε πιστοποίηση. «Μη τυπική εκπαίδευση» είναι κάθε σχεδιασμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης που έχει στόχο τη βελτίωση μιας σειράς δεξιοτήτων και ικανοτήτων, έξω από το επίσημο εκπαιδευτικό περιβάλλον. «Άτυπη εκπαίδευση» είναι η διά βίου διαδικασία με την οποία κάθε άτομο αποκτά στάσεις, αξίες, δεξιότητες και γνώσεις από εκπαιδευτικές επιρροές και πόρους τόσο μέσα από το δικό του περιβάλλον όσο και από την καθημερινή του εμπειρία (οικογένεια, συμμαθητές, γείτονες, συναντήσεις, βιβλιοθήκη, μέσα μαζικής ενημέρωσης, εργασία, παιχνίδι, κ.λπ.). Οι ανωτέρω ορισμοί προέρχονται από τον Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Παιδεία της Δημοκρατίας και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

τη μάθηση και/ή την αξιολόγηση των ικανοτήτων, προκειμένου οι χρήστες του Πλαισίου να μπορούν να αξιολογήσουν τις δικές τους προσεγγίσεις, αλλά και κατά πόσον άλλες προσεγγίσεις είναι επιθυμητές και εφικτές στο δικό τους περιβάλλον.

Συνεπώς, το Πλαίσιο είναι ένα εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, παιδαγωγικών μεθόδων και αξιολογήσεων κατάλληλων για διάφορα περιβάλλοντα και εκπαιδευτικά συστήματα όπως ορίζονται από τους υπευθύνους, για παράδειγμα από τους εκπαιδευόμενους εν γένει, τους σχεδιαστές προγραμμάτων σπουδών, τους εκπαιδευτικούς, τους εξεταστές, τους εκπαιδευτές εκπαιδευτικών και άλλους ενδιαφερομένους, οι οποίοι είναι στο σύνολό τους κοινωνικοί φορείς. Στην καρδιά του Πλαισίου βρίσκεται η ενδυνάμωση.

Για την ενδυνάμωση των κοινωνικών φορέων, το Πλαίσιο παρέχει μέσα εννοιολογικού προσδιορισμού και περιγραφής των ικανοτήτων που απαιτούνται για να καταστεί ένα άτομο ενεργό μέλος ενός δημοκρατικού πολιτισμού μέσα σε οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα, για παράδειγμα σε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα, έναν χώρο εργασίας, ένα πολιτικό σύστημα (τοπικό, εθνικό, διεθνές), σε μια οργάνωση δραστηριοτήτων αναψυχής ή μια ΜΚΟ.

Επιπλέον, δεδομένου ότι στόχος του παρόντος είναι η ενδυνάμωση και όχι η απαξίωση των ατόμων, το Πλαίσιο δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέσο αποκλεισμού ανθρώπων από πάσης φύσεως κοινωνικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένης της ιδιότητας του μέλους ενός κράτους. Η εφαρμογή του Πλαισίου με απώτερο στόχο να ορθώσει εμπόδια στην ένταξη υπονοεί ακατάλληλη χρήση του και κατάχρηση του σκοπού του. Πρόκειται για μια βασική αρχή σύμφωνα με την οποία η χρήση του Πλαισίου δεν θα πρέπει να θίγει ούτε άτομα ούτε ομάδες.

Διαδικασία, περιβάλλον και (παρόν) πεδίο εφαρμογής

Η απόκτηση ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό δεν αποτελεί μια γραμμική πορεία προς μία διαρκώς αυξανόμενη ικανότητα στον διαπολιτισμικό διάλογο ή στις δημοκρατικές διαδικασίες. Η ικανότητα σε μία κατάσταση μπορεί να μεταβιβαστεί και σε άλλες καταστάσεις, όχι όμως κατ' ανάγκην. Η απόκτηση ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό αποτελεί διά βίου διαδικασία. Αυτό σημαίνει ότι η διδασκαλία και η μάθηση πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το περιβάλλον, και ότι η αξιολόγηση πρέπει να περιλαμβάνει ένα μέσο αναγνώρισης όλων των βαθμών ικανοτήτων. Κανένας βαθμός ικανότητας δεν θεωρείται ανεπαρκής και όλες οι ικανότητες βρίσκονται σε δυναμική ανάπτυξη.

Το Πλαίσιο δεν καθορίζει τις ικανότητες και/ή τα επίπεδα επάρκειας στα οποία πρέπει ένα άτομο να προσβλέπει μέσω της διά βίου μάθησης. Για παράδειγμα, δεν προσδιορίζει ποιες ικανότητες και ποια επίπεδα μπορεί να απαιτούνται για την κτήση ιθαγένειας. Επιπλέον, η χρήση του Πλαισίου και η στρατηγική εφαρμογής του στην εκπαίδευση θα χρίζουν πάντοτε προσαρμογής στα αντίστοιχα τοπικά, εθνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα στα οποία υλοποιείται. Από την άλλη πλευρά, το Πλαίσιο παρέχει τα μέσα για τη διασφάλιση της πληρότητας, της διαφάνειας και της συνοχής σε οποιοδήποτε περιβάλλον.

Η προσαρμογή είναι υποχρεωτικά ευθύνη των φορέων χάραξης πολιτικής και των επαγγελματιών του κλάδου που γνωρίζουν σε βάθος και κατανοούν τα συγκεκριμένα περιβάλλοντα καθώς και πώς αυτά διαφοροποιούνται με σημαντικό όσο και διακριτικό τρόπο επηρεάζοντας αναπόφευκτα τις εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Επιπλέον, τα διαφορετικά περιβάλλοντα αντιδρούν διαρκώς στις ιστορικές, οικονομικές, τεχνολογικές και πολιτισμικές αλλαγές με απρόβλεπτους τρόπους και, ως εκ τούτου, οι χρήστες του Πλαισίου θα πρέπει να επανεξετάζουν τις πρακτικές διδασκαλίας, μάθησης και αξιολόγησης ενόσω οι αλλαγές λαμβάνουν χώρα. Οι αποφάσεις με βάση το Πλαίσιο πρέπει πάντοτε να λαμβάνονται όσο το δυνατόν εγγύτερα στο επίπεδο εφαρμογής, δηλαδή στον εθνικό, περιφερειακό, δημοτικό ή εκπαιδευτικό φορέα, στον εκπαιδευτικό ή τον εκπαιδευόμενο (όπως περιγράφεται στο κεφάλαιο καθοδήγησης στον Τόμο 3 σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών).

Η απόκτηση ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό αποτελεί διά βίου διαδικασία, καθώς τα άτομα βιώνουν διαρκώς νέα και διαφορετικά περιβάλλοντα, τα αναλύουν και προγραμματίζουν για αυτά. Το Πλαίσιο, και το μοντέλο ικανοτήτων ως αναπόσπαστο τμήμα του, έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν σε αυτή τη διαδικασία, σε όλα τα είδη και τα στάδια της εκπαίδευσης – τυπικής, μη τυπικής και άτυπης.

Κεφάλαιο 3

Η ανάγκη για δημοκρατικό πολιτισμό και διαπολιτισμικό διάλογο

Η δημοκρατία, υπό την κλασική της έννοια, είναι μια μορφή διακυβέρνησης από τον λαό ή εξ ονόματος του λαού. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της διακυβέρνησης είναι ότι πρέπει να τείνει ευήκοον ους στις απόψεις της πλειοψηφίας. Ως εκ τούτου, η δημοκρατία δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς τους θεσμούς που διασφαλίζουν τη χωρίς αποκλεισμούς χειραφέτηση των ενήλικων πολιτών, τη διεξαγωγή ανά τακτά διαστήματα ελεύθερων και δίκαιων εκλογών με συμμετοχή πολλών υποψηφίων, τον κανόνα της πλειοψηφίας και τη λογοδοσία της κυβέρνησης.

Είναι γεγονός ότι η δημοκρατία είναι αδύνατον να υπάρξει χωρίς δημοκρατικούς θεσμούς και νόμους. Ωστόσο, και οι ίδιοι οι θεσμοί είναι αδύνατον να λειτουργήσουν εκτός εάν οι πολίτες κάνουν πράξη έναν δημοκρατικό πολιτισμό και διέπονται από δημοκρατικές αξίες και στάσεις. Μεταξύ άλλων, αυτές περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- ▶ δέσμευση στη δημόσια διαβούλευση·
- ▶ προθυμία να διατυπώνουν τις δικές τους απόψεις και να ακούνε τις απόψεις των άλλων·
- ▶ πεποίθηση ότι οι διχογνωμίες και οι συγκρούσεις πρέπει να επιλύονται ειρηνικά·
- ▶ δέσμευση στις αποφάσεις που λαμβάνουν οι πλειοψηφίες·
- ▶ δέσμευση στην προστασία των μειονοτήτων και των δικαιωμάτων τους·

- ▶ αναγνώριση ότι ο κανόνας της πλειοψηφίας δεν μπορεί να καταργήσει τα δικαιώματα της μειοψηφίας.
- ▶ δέσμευση στο κράτος δικαίου.

Η δημοκρατία απαιτεί επίσης τη δέσμευση των πολιτών για ενεργό συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα. Εάν οι πολίτες δεν συμμορφώνονται με αυτές τις αξίες, στάσεις και πρακτικές, οι δημοκρατικοί θεσμοί δεν θα είναι σε θέση να λειτουργήσουν.

Στις πολιτισμικά πολύμορφες κοινωνίες, οι δημοκρατικές διαδικασίες και οι δημοκρατικοί θεσμοί απαιτούν διαπολιτισμικό διάλογο. Μια θεμελιώδης αρχή της δημοκρατίας είναι ότι όσοι πλήττονται από τις πολιτικές αποφάσεις έχουν τη δυνατότητα να εκφράζουν τις απόψεις τους κατά τη λήψη των αποφάσεων, και ότι οι φορείς λήψης αποφάσεων αφουγκράζονται αυτές τις απόψεις. Ο διαπολιτισμικός διάλογος είναι, πρωτίστως, το πλέον σημαντικό μέσο με το οποίο οι πολίτες μπορούν να διατυπώνουν τις απόψεις τους σε άλλους πολίτες με διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς. Κατά δεύτερο λόγο, είναι το μέσο με το οποίο οι φορείς λήψης αποφάσεων μπορούν να κατανοούν τις απόψεις όλων των πολιτών, λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορους αυτο-οριζόμενους πολιτισμικούς δεσμούς. Συνεπώς, στις πολιτισμικά πολύμορφες κοινωνίες, ο διαπολιτισμικός διάλογος είναι καίριος προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι όλοι οι πολίτες μπορούν εξίσου να συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις και διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Σε αυτές τις κοινωνίες, η δημοκρατία και ο διαπολιτισμικός διάλογος αλληλοσυμπληρώνονται.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος προϋποθέτει τον σεβασμό προς τους συνομιλητές. Χωρίς σεβασμό, η επικοινωνία με τους άλλους καθίσταται είτε ανταγωνιστική είτε καταναγκαστική. Στην ανταγωνιστική επικοινωνία, στόχος του ενός συνομιλητή είναι να «νικήσει» τον άλλο σε μια προσπάθεια να αποδείξει την «ανωτερότητα» των δικών του απόψεων. Στην καταναγκαστική επικοινωνία, στόχος του ενός συνομιλητή είναι να υποχρεώσει, να εξαναγκάσει ή να πιέσει τον άλλο να εγκαταλείψει τη θέση του και να υιοθετήσει τη δική του θέση. Και στις δύο περιπτώσεις, το άλλο άτομο δεν γίνεται σεβαστό και ούτε επιχειρείται σύμπλευση με τις απόψεις του.

Με άλλα λόγια, χωρίς τον σεβασμό, ο διάλογος χάνει τα βασικά χαρακτηριστικά του ως μια ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων, μέσω της οποίας άτομα με διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς μπορούν να κατανοήσουν την οπτική, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των άλλων.

Ο σεβασμός βασίζεται στην πεποίθηση ότι το άλλο άτομο έχει εγγενή σημασία και αξία και αξίζει να γίνεται αποδέκτης προσοχής και ενδιαφέροντος. Επίσης, εμπεριέχει την αναγνώριση της αξιοπρέπειας των άλλων και την επιβεβαίωση των δικαιωμάτων των άλλων να επιλέγουν και να υποστηρίζουν τις δικές τους απόψεις και τον δικό τους τρόπο ζωής. Εν συντομία, ο διαπολιτισμικός διάλογος απαιτεί τον σεβασμό στην αξιοπρέπεια, στην ισότητα και στα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων. Ακόμη, απαιτεί κριτικό στοχασμό όσον αφορά τη σχέση ανάμεσα στις πολιτισμικές ομάδες στις οποίες ανήκουν αυτοί που εμπλέκονται στον διαπολιτισμικό διάλογο, καθώς και σεβασμό για τους πολιτισμικούς δεσμούς των άλλων. Για να συμμετέχουν στον διαπολιτισμικό διάλογο, οι πολίτες χρειάζονται διαπολιτισμική ικανότητα, και ο σεβασμός αποτελεί ζωτική συνιστώσα αυτής της ικανότητας.

Τέλος, η δημοκρατία απαιτεί θεσμούς για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών όλων των πολιτών. Όσοι εκφέρουν μειοψηφικές απόψεις πρέπει να προστατεύονται από τις ενέργειες της πλειοψηφίας, οι οποίες ενδέχεται να θέτουν σε κίνδυνο τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους. Οι μειοψηφικές απόψεις μπορούν να εμπλουτίσουν τον διάλογο και δεν πρέπει ποτέ να περιθωριοποιούνται ή να αποκλείονται. Αυτό σημαίνει ότι, σε μια δημοκρατία, οι θεσμοί πρέπει να θεσπίζουν όρια σε ό,τι αφορά τις ενέργειες στις οποίες μπορεί να προβαίνει η πλειοψηφία. Αυτά τα όρια επιβάλλονται συνήθως είτε με το Σύνταγμα είτε με τη νομοθεσία που ορίζει και διαφυλάττει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες όλων των πολιτών, τόσο της πλειοψηφίας όσο και της μειοψηφίας.

Εν κατακλείδι, στις πολιτισμικά πολύμορφες κοινωνίες, μια ανθούσα δημοκρατία απαιτεί: μια κυβέρνηση και θεσμικά όργανα που αφογκράζονται τις απόψεις της πλειοψηφίας και αναγνωρίζουν και προστατεύουν τα δικαιώματα της μειοψηφίας, δημοκρατικό πολιτισμό, διαπολιτισμικό διάλογο, σεβασμό στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα των άλλων, και θεσμούς για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ελευθεριών όλων των πολιτών. Σκοπός του Πλαισίου είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευτές να συμβάλουν στον στόχο της επίτευξης και της εδραίωσης τριών από τις πέντε προϋποθέσεις: δημοκρατικός πολιτισμός, διαπολιτισμικός διάλογος και σεβασμός στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα των άλλων.

Η Λευκή Βίβλος για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο (2008)⁶ του Συμβουλίου της Ευρώπης επισημαίνει ότι οι δημοκρατικές και διαπολιτισμικές ικανότητες δεν αποκτώνται αυτομάτως, αλλά πρέπει να είναι αποτέλεσμα εκμάθησης και εξάσκησης. Η εκπαίδευση βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση ώστε να καθοδηγήσει και να στηρίξει τους εκπαιδευόμενους προς αυτή την κατεύθυνση και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να τους ενδυναμώσει. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν τις ικανότητες που χρειάζονται ώστε να καθίστανται ενεργοί και αυτόνομοι συμμετέχοντες στη δημοκρατία, τον διαπολιτισμικό διάλογο και την κοινωνία εν γένει. Η εκπαίδευση τους δίνει τη δυνατότητα να επιλέγουν και να επιδιώκουν τους δικούς τους στόχους, και παράλληλα να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, την αξιοπρέπεια των άλλων και τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Το Πλαίσιο συμβάλλει στον σχεδιασμό της εκπαίδευσης η οποία παρέχει σε όλους τους εκπαιδευόμενους τις απαραίτητες για τη δημοκρατία και τον διαπολιτισμικό διάλογο ικανότητες και αποσκοπεί στην ενδυνάμωσή τους ώστε αυτοί να γίνουν αυτόνομοι δημοκρατικοί πολίτες με σεβασμό στους άλλους.

---

6. Συμβούλιο της Ευρώπης (2008), Λευκή Βίβλος για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο «Ζώντας μαζί ως ίσοι με αξιοπρέπεια», Επιτροπή υπουργών, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf (για την ελληνική γλώσσα: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_GreekVersion.pdf)

Κεφάλαιο 4

Η σημασία των θεσμικών δομών

Η απόκτηση από τους εκπαιδευόμενους των ικανοτήτων που είναι απαραίτητες για τη συμμετοχή σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό είναι πολύ σημαντική, ωστόσο δεν αρκεί για να εξασφαλίζει την καλή λειτουργία της δημοκρατίας, για τους ακόλουθους λόγους:

Πρώτον, εκτός από τους δημοκρατικά και διαπολιτισμικά ικανούς πολίτες, μια δημοκρατία έχει ανάγκη από δημοκρατικά πολιτικά και νομικά θεσμικά όργανα. Αυτά τα θεσμικά όργανα πρέπει να δίνουν στους πολίτες ευκαιρίες για ενεργό συμμετοχή. Τα θεσμικά όργανα που αρνούνται τέτοιες ευκαιρίες δεν είναι δημοκρατικά. Για παράδειγμα, οι ευκαιρίες για δημοκρατικές δραστηριότητες και συμμετοχή δεν είναι διαθέσιμες, εάν δεν υπάρχουν θεσμικά συμβουλευτικά όργανα μέσω των οποίων οι πολίτες μπορούν να επικοινωνούν τις απόψεις τους στους πολιτικούς. Όπου συμβαίνει κάτι τέτοιο, οι πολίτες πρέπει να χρησιμοποιούν εναλλακτικές μορφές δημοκρατικής δράσης εφόσον επιθυμούν να κάνουν τις φωνές τους να ακουστούν. Ομοίως, εάν δεν υπάρχουν θεσμικές δομές για τη στήριξη του διαπολιτισμικού διαλόγου, οι πολίτες δεν έχουν μεγάλες πιθανότητες να συμμετάσχουν σε τέτοιου είδους διάλογο. Ωστόσο, αν οι κυβερνήσεις παρέχουν τους κατάλληλους χώρους (για παράδειγμα, πολιτιστικά και κοινωνικά κέντρα, συλλόγους νέων, εκπαιδευτικά κέντρα, άλλες εγκαταστάσεις αναψυχής ή εικονικούς χώρους) και προωθούν τη χρήση αυτών των δομών για διαπολιτισμικές δραστηριότητες, οι πολίτες έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν στον διαπολιτισμικό διάλογο.

Με άλλα λόγια, ενώ είναι αλήθεια ότι τα δημοκρατικά θεσμικά όργανα δεν είναι αυτοδύναμα χωρίς έναν συνοδό δημοκρατικό πολιτισμό, είναι εξίσου αληθές ότι ο δημοκρατικός πολιτισμός και ο διαπολιτισμικός διάλογος δεν μπορούν να αυτοσυντηρηθούν χωρίς σωστά δομημένα θεσμικά όργανα. Τα θεσμικά όργανα και οι ικανότητες και οι ενέργειες των πολιτών είναι αλληλένδετα.

Επιπλέον, όπου υπάρχουν αφενός συστηματικές μορφές απαξίωσης και διακρίσεων και αφετέρου διαφορές στην κατανομή πόρων στις κοινωνίες, οι άνθρωποι μπορεί να στερούνται τη δυνατότητα για συμμετοχή σε ισότιμη βάση. Για παράδειγμα, αν ορισμένοι πολίτες δεν διαθέτουν επαρκείς υλικούς ή οικονομικούς πόρους ώστε να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με κοινωνικά ή πολιτικά ζητήματα ή να συμμετέχουν σε πολιτικές δράσεις, αυτοί οι πολίτες θα είναι αποδυναμωμένοι

σε σύγκριση με άλλους που έχουν τέτοιους πόρους. Σε αυτή την περίπτωση, οι ικανότητές τους για συμμετοχή αποβαίνουν ατελέσφορες καθώς δεν έχουν την ευκαιρία να τις χρησιμοποιήσουν.

Οι ανισότητες και οι αδυναμίες συχνά εντείνονται από θεσμικές μεροληπτικές πρακτικές και διαφορές ισχύος, με αποτέλεσμα τόσο τα δημοκρατικά και διαπολιτισμικά πλαίσια όσο και οι ευκαιρίες να κυριαρχούνται από εκείνους που κατέχουν προνομιούχες θέσεις. Οι μη προνομιούχοι πολίτες μπορεί να αποκλείονται από την ισότιμη συμμετοχή εξαιτίας της γλωσσικής ικανότητας και των ενεργειών άλλων πολιτών που διαθέτουν προνόμια συνδεδεμένα, για παράδειγμα, με ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο ή με υψηλό κύρος χάρη στη θέση εργασίας τους ή σε ένα δίκτυο ισχυρών διασυνδέσεων. Υπάρχει ο κίνδυνος οι άνθρωποι που είναι περιθωριοποιημένοι ή αποκλεισμένοι από τις δημοκρατικές διαδικασίες και τις διαπολιτισμικές ανταλλαγές να αποσυρθούν από τα κοινά και να αποξενωθούν από τη συμμετοχή και τη συζήτηση.

Για τους λόγους αυτούς, πρέπει να υιοθετούνται ειδικά μέτρα ώστε να εξασφαλίζεται ότι τα μέλη των μη προνομιούχων ομάδων έχουν αληθινή ισότητα ευκαιριών για συμμετοχή στη δημοκρατική δράση. Δεν αρκεί οι πολίτες να εφοδιάζονται με τις ικανότητες που ορίζει το παρόν Πλαίσιο. Είναι επίσης απαραίτητο να αντιμετωπίζονται οι δομικές ανισότητες και οι αδυναμίες.

Συνεπώς, το Πλαίσιο προϋποθέτει ότι οι δημοκρατικές και διαπολιτισμικές ικανότητες είναι απαραίτητες για τη συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες και στον διαπολιτισμικό διάλογο, ωστόσο δεν επαρκούν αυτές καθαυτές για να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή. Η ανάγκη για κατάλληλες θεσμικές δομές και για δράση εκεί όπου υπάρχουν ανισότητες και αδυναμίες πρέπει να λαμβάνεται διαρκώς υπόψη.

Κεφάλαιο 5

Τα εννοιολογικά θεμέλια του Πλαισίου

**Οι έννοιες «ταυτότητα», «πολιτισμός»,
«διαπολιτισμικός» και «διαπολιτισμικός διάλογος»**

Το Πλαίσιο βασίζεται σε μια σειρά από έννοιες, όπως «ταυτότητα», «πολιτισμός», «διαπολιτισμικός» και «διαπολιτισμικός διάλογος». Κάθε έννοια αναλύεται και ορίζεται σε σχέση με τον τρόπο που αυτή χρησιμοποιείται στο Πλαίσιο.

Ο όρος «ταυτότητα» υποδηλώνει την αίσθηση ενός ανθρώπου για το ποιος είναι, καθώς και τις αυτο-περιγραφές στις οποίες αποδίδει σημασία και αξία. Οι περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν ένα φάσμα διαφόρων ταυτοτήτων για να περιγράψουν τον εαυτό τους, δηλαδή τόσο προσωπικές όσο και κοινωνικές ταυτότητες. Προσωπικές ταυτότητες είναι οι ταυτότητες που βασίζονται στα ατομικά γνωρίσματα (π.χ. στοργικός, ανεκτικός, εξωστρεφής), στις διαπροσωπικές σχέσεις και στους διαπροσωπικούς ρόλους (π.χ. μητέρα, φίλος, συνάδελφος) και σε αυτοβιογραφικές αφηγήσεις (π.χ. γονείς που ανήκουν στην εργατική τάξη, εκπαίδευση σε δημόσιο σχολείο). Από την άλλη πλευρά, οι κοινωνικές ταυτότητες βασίζονται στην ιδιότητα του ατόμου ως μέλους κοινωνικών ομάδων (π.χ. έθνος, εθνοτική ομάδα, θρησκευτική ομάδα, ομάδα φύλου, ηλικιακή ομάδα ή γενιά, επαγγελματική ομάδα, εκπαιδευτικό ίδρυμα, λέσχη, αθλητικός σύλλογος, εικονική ομάδα μέσω κοινωνικής δικτύωσης). Οι πολιτισμικές ταυτότητες (ταυτότητες που οι άνθρωποι δημιουργούν με βάση τη συμμετοχή τους σε πολιτισμικές ομάδες) είναι ένα ιδιαίτερο είδος κοινωνικής ταυτότητας, και παίζουν σημαντικό ρόλο στο παρόν Πλαίσιο.

Ο «πολιτισμός» είναι ένας όρος που προσδιορίζεται με δυσκολία, κυρίως επειδή οι πολιτισμικές ομάδες είναι πάντοτε ετερογενείς στο εσωτερικό τους και υιοθετούν ποικίλες πρακτικές που συχνά αμφισβητούνται, μεταβάλλονται με το πέρασμα του χρόνου και εφαρμόζονται από τα επιμέρους μέλη τους με εξατομικευμένους τρόπους. Ως εκ τούτου, κάθε πολιτισμός μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει τρεις βασικές πτυχές: τους υλικούς πόρους που χρησιμοποιούνται από τα μέλη της ομάδας (π.χ. εργαλεία, τρόφιμα, ενδύματα), τους κοινωνικά κοινούς πόρους της ομάδας (π.χ. γλώσσα, θρησκεία, κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς), και τους υποκειμενικούς πόρους που χρησιμοποιούνται από τα επιμέρους μέλη μιας ομάδας (π.χ. αξίες, στάσεις, πεποιθήσεις και πρακτικές που τα μέλη της ομάδας χρησιμοποιούν συνήθως ως πλαίσιο αναφοράς για να κατανοούν και να επικοινωνούν με τον κόσμο). Ο πολιτισμός κάθε ομάδας είναι η σύνθεση των τριών πτυχών – περιλαμβάνει ένα σύμπλεγμα υλικών, κοινωνικών και υποκειμενικών πόρων. Το σύνολο των πόρων κατανέμεται σε ολόκληρη την ομάδα, ωστόσο κάθε μέλος οικειοποιείται και χρησιμοποιεί μόνο ένα υποσύνολο από όλους αυτούς τους δυναμικά διαθέσιμους πολιτισμικούς πόρους.

Επομένως, ο ανωτέρω ορισμός του «πολιτισμού» συνεπάγεται ότι ομάδες κάθε μεγέθους μπορούν να έχουν τους δικούς τους ξεχωριστούς πολιτισμούς. Αυτό αφορά έθνη, εθνοτικές ομάδες, θρησκευτικές ομάδες, πόλεις, γειτονίες, επαγγελματικές οργανώσεις, επαγγελματικές ομάδες, ομάδες με βάση τον γενετήσιο προανατολισμό, ομάδες ατόμων με αναπηρία, ομάδες με βάση τη γενιά, οικογένειες κ.λπ. Για τον λόγο αυτό, όλοι οι άνθρωποι ανήκουν ταυτόχρονα σε πολλές διαφορετικές ομάδες και στους πολιτισμούς τους και ταυτίζονται με αυτούς.

Συνήθως, εντός των πολιτισμικών ομάδων, υπάρχει μεγάλη μεταβλητότητα επειδή οι πόροι που θεωρείται ότι σχετίζονται με την ιδιότητα του μέλους μιας ομάδας συχνά διαψεύδονται, αμφισβητούνται ή απορρίπτονται από τα διαφορετικά άτομα και τις υποομάδες που απαρτίζουν την ομάδα. Επιπλέον, ακόμη και τα όρια της ίδιας της ομάδας, καθώς και το ποιος θεωρείται ότι ανήκει στην ομάδα ή όχι, μπορεί να αποτελούν αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ των διαφορετικών μελών – τα όρια μιας πολιτισμικής ομάδας είναι συχνά πολύ συγκεχυμένα.

Αυτή η εσωτερική μεταβλητότητα και αμφισβήτηση των πολιτισμών απορρέει, εν μέρει, από το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι ανήκουν σε πολλαπλές ομάδες και στους πολιτισμούς τους, αλλά συμμετέχουν και σε διαφορετικούς «αστερισμούς» πολιτισμών, με αποτέλεσμα οι τρόποι με τους οποίους σχετίζονται με έναν πολιτισμό να εξαρτώνται, τουλάχιστον εν μέρει, από τις απόψεις που είναι παρούσες στους άλλους πολιτισμούς στους οποίους επίσης συμμετέχουν. Με άλλα λόγια, οι πολιτισμικοί δεσμοί διασταυρώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε κάθε άτομο κατέχει μια μοναδική πολιτισμική θέση. Επιπλέον, οι σημασίες και τα αισθήματα που οι άνθρωποι προσδίδουν σε συγκεκριμένους πολιτισμούς έχουν προσωπικό χαρακτήρα αφού συνδέονται με τις δικές τους ιστορίες ζωής, προσωπικές εμπειρίες και προσωπικότητες.

Οι πολιτισμικοί δεσμοί είναι ρευστοί και δυναμικοί, και η υποκειμενική υπεροχή των κοινωνικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων εμφανίζει διακυμάνσεις καθώς τα άτομα μετακινούνται από τη μία κατάσταση στην άλλη, με διαφορετικούς δεσμούς – ή διαφορετικά συμπλέγματα διασταυρούμενων δεσμών – που αναδεικνύονται ανάλογα με το συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Οι διακυμάνσεις στην υπεροχή των πολιτισμικών δεσμών και ταυτοτήτων συνδέονται επίσης με τις

μεταβολές στα ενδιαφέροντα, στις ανάγκες, στους στόχους και στις προσδοκίες των ανθρώπων καθώς αυτοί πορεύονται μέσα από διάφορες καταστάσεις και μέσα στον χρόνο, ως αποτέλεσμα αφενός των πολιτικών, οικονομικών και ιστορικών γεγονότων και εξελίξεων, και αφετέρου των αλληλεπιδράσεων και επιρροών από τους πολιτισμούς άλλων ομάδων. Επίσης, αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου καθώς οι σημασίες, οι κανόνες, οι αξίες και οι πρακτικές μιας ομάδας αμφισβητούνται εκ των έσω από τα μέλη της.

Αυτή η βασική έννοια του πολιτισμού που περιγράφεται παραπάνω χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση του παρόντος Πλαισίου και έχει αντίκτυπο στην έννοια του όρου «διαπολιτισμικός». Αν όλοι συμμετέχουμε σε πολυάριθμους πολιτισμούς, αλλά καθένας μας συμμετέχει σε έναν μοναδικό «αστερισμό» πολιτισμών, τότε κάθε διαπροσωπική κατάσταση είναι δυνητικά μια διαπολιτισμική κατάσταση. Συχνά, όταν συναντούμε άλλους ανθρώπους, τους αντιμετωπίζουμε ως ανθρώπους που διαθέτουν ένα φάσμα σωματικών, κοινωνικών και ψυχολογικών γνωρισμάτων που επιτρέπει να τους διαχωρίζουμε και να τους προσδιορίζουμε ως μοναδικούς. Ωστόσο, μερικές φορές αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους σε σχέση με τους πολιτισμικούς δεσμούς τους, και όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο τους εντάσσουμε στην ίδια ομάδα με άλλα άτομα με τα οποία έχουν κοινούς πολιτισμικούς δεσμούς. Υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που μας ωθούν να μετατοπίσουμε το πλαίσιο αναφοράς μας από το ατομικό και το διαπροσωπικό στο διαπολιτισμικό. Σε αυτούς περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η παρουσία ευδιάκριτων πολιτισμικών συμβόλων ή πρακτικών που πυροδοτούν ή επικαλούνται την πολιτισμική κατηγορία στο μυαλό μας, όπως και η συχνή χρήση πολιτισμικών κατηγοριών όταν σκεφτόμαστε τους άλλους με αποτέλεσμα αυτές οι κατηγορίες να έρχονται ταχύτερα στην επιφάνεια και να είναι ευκολότερα διαθέσιμες όταν αλληλεπιδρούμε με άλλους· και τέλος η χρησιμότητα μιας πολιτισμικής κατηγορίας στην κατανόηση των λόγων που διέπουν τη συμπεριφορά ενός ατόμου.

Συνεπώς, οι διαπολιτισμικές καταστάσεις προκύπτουν όταν ένα άτομο αντιλαμβάνεται ένα άλλο άτομο (ή μια ομάδα ανθρώπων) ως πολιτισμικά διαφορετικό από το ίδιο. Όταν οι άλλοι άνθρωποι αντιμετωπίζονται ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας και του πολιτισμού της και όχι ως άτομα, τότε συχνά ο εαυτός παύει να κατηγοριοποιείται με αμιγώς ατομικούς όρους και τότε μπορεί να κατηγοριοποιείται –και να αυτοσυστήνεται– ως μέλος μιας πολιτισμικής ομάδας. Οι διαπολιτισμικές καταστάσεις που προσδιορίζονται κατ’ αυτόν τον τρόπο μπορεί να περιλαμβάνουν ανθρώπους από διαφορετικές χώρες, ανθρώπους από διαφορετικές περιφερειακές, γλωσσολογικές, εθνοτικές ή θρησκευτικές ομάδες, ή ανθρώπους που διαφέρουν μεταξύ τους με βάση τον τρόπο ζωής, το φύλο, την ηλικία ή τη γενιά τους, την κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, τον βαθμό άσκησης της θρησκευτικής λατρείας, τον γενετήσιο προσανατολισμό κ.λπ. Υπό το πρίσμα αυτό, ο «διαπολιτισμικός διάλογος» μπορεί να οριστεί ως ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων, με βάση την αλληλοκατανόηση και τον αμοιβαίο σεβασμό, μεταξύ ατόμων ή ομάδων που θεωρούν ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος προάγει την εποικοδομητική δέσμευση ανάμεσα στις υποκειμενικές πολιτισμικές διαφορές, περιορίζει τη μισαλλοδοξία, τις προκαταλήψεις και τη δημιουργία στερεότυπων, ενισχύει τη συνοχή των δημοκρατικών κοινωνιών και συμβάλλει στην επίλυση των συγκρούσεων. Ωστόσο, ο διαπολιτισμικός διάλογος μπορεί να αποδειχθεί δύσκολη διαδικασία. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν οι συμμετέχοντες

αντιλαμβάνονται ο ένας τον άλλον ως εκπροσώπους πολιτισμών μεταξύ των οποίων υπάρχει ανταγωνιστική σχέση (π.χ. εξαιτίας αλλοτινής ή υφιστάμενης ένοπλης σύγκρουσης) ή όταν ένας συμμετέχων θεωρεί ότι η δική του πολιτισμική ομάδα έχει πληγεί σοβαρά (π.χ. κατάφωρες διακρίσεις, υλική εκμετάλλευση ή γενοκτονία) από την άλλη ομάδα στην οποία θεωρεί ότι ανήκει ο συνομιλητής του. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο διαπολιτισμικός διάλογος ενδέχεται να αποδειχθεί εξαιρετικά δυσχερές, απαιτεί υψηλό επίπεδο διαπολιτισμικών ικανοτήτων, καθώς και πολύ σημαντική συναισθηματική και κοινωνική ευαισθησία, δέσμευση, επιμονή και θάρρος.

Συνοπτικά, το Πλαίσιο συμπεραίνει ότι οι πολιτισμοί είναι, στο εσωτερικό τους, ετερογενείς, αμφισβητούμενοι, δυναμικοί και διαρκώς μεταβαλλόμενοι, και ότι τα άτομα έχουν πολύπλοκους δεσμούς με διάφορους πολιτισμούς. Επίσης, θεωρεί ότι οι διαπολιτισμικές καταστάσεις πηγάζουν από την αντίληψη ότι μεταξύ των ανθρώπων υπάρχουν πολιτισμικές διαφορές. Για τον λόγο αυτό, το μοντέλο ικανοτήτων του Πλαισίου αναφέρεται συχνά σε «ανθρώπους που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς από τον εαυτό» (και όχι για παράδειγμα, σε «ανθρώπους από άλλους πολιτισμούς»). Ως διαπολιτισμικός διάλογος λοιπόν νοείται μια ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων μεταξύ ατόμων ή ομάδων που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς μεταξύ τους.

Οι έννοιες της «ικανότητας» και του «συμπλέγματος ικανοτήτων»

Μια ακόμη σημαντική έννοια στην οποία βασίζεται το Πλαίσιο είναι η έννοια της ικανότητας. Ο όρος «ικανότητα» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με πολλούς τρόπους, όπως, πρώτον, η περιστασιακή καθημερινή χρήση του ως συνώνυμου της λέξης «δυνατότητα»⁷, δεύτερον, η περισσότερο τεχνική χρήση του στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, και τρίτον, η χρήση που υποδηλώνει τη δυνατότητα ανταπόκρισης σε πολύπλοκες απαιτήσεις μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Για τους σκοπούς του Πλαισίου, ως «ικανότητα» ορίζεται η δυνατότητα κινητοποίησης και ανάπτυξης σχετικών αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων, γνώσεων και/ή κατανόησης με σκοπό την κατάλληλη και αποτελεσματική ανταπόκριση στις απαιτήσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον.

Οι δημοκρατικές καταστάσεις είναι ένα τέτοιο περιβάλλον. Τουτέστιν, «δημοκρατική ικανότητα» είναι η δυνατότητα κινητοποίησης και ανάπτυξης σχετικών ψυχολογικών πόρων (κυρίως αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων, γνώσεων και/ή κατανόησης) με σκοπό την κατάλληλη και αποτελεσματική ανταπόκριση στις απαιτήσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε δημοκρατικές καταστάσεις. Ομοίως, «διαπολιτισμική ικανότητα» είναι η δυνατότητα κινητοποίησης και ανάπτυξης σχετικών ψυχολογικών πόρων με σκοπό την κατάλληλη και αποτελεσματική ανταπόκριση στις απαιτήσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε διαπολιτισμικές καταστάσεις. Στην περίπτωση των πολιτών που ζουν σε πολιτισμικά πολύμορφες κοινωνίες, η διαπολιτισμική ικανότητα εκλαμβάνεται από το Πλαίσιο ως αναπόσπαστη συνιστώσα της δημοκρατικής ικανότητας.

7. ΣτΜ. Η λέξη ability αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα ως «ικανότητα», «δυνατότητα». Ωστόσο, για τους σκοπούς του παρόντος εγγράφου, προκρίνεται η απόδοση «δυνατότητα» ώστε να μη γίνεται σύγχυση με τον όρο competence.

Αξίζει να σημειωθεί ότι δημοκρατικές και διαπολιτισμικές καταστάσεις συμβαίνουν όχι μόνο στον πραγματικό κόσμο αλλά και στον ψηφιακό, διαδικτυακό κόσμο. Με άλλα λόγια, οι δημοκρατικές συζητήσεις και ανταλλαγές απόψεων καθώς και οι διαπολιτισμικές συναντήσεις και αλληλεπιδράσεις λαμβάνουν χώρα όχι μόνο μέσα από τις διαπροσωπικές συναλλαγές, τα παραδοσιακά έντυπα και ραδιοτηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης, τις επιστολές, τις αναφορές κ.λπ., αλλά και με τη μεσολάβηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, για παράδειγμα μέσα από ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, φόρουμ, ιστολόγια (blog), ηλεκτρονικά συλλογικά αιτήματα και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Για τον λόγο αυτό, το Πλαίσιο αφορά όχι μόνο την εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη, την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, αλλά και την εκπαίδευση για την ψηφιακή ιδιότητα του πολίτη.

Το Πλαίσιο εκλαμβάνει την ικανότητα ως δυναμική διαδικασία. Αυτό συμβαίνει επειδή η ικανότητα περιλαμβάνει την επιλογή, την ενεργοποίηση, την οργάνωση και τον συντονισμό σχετικών ψυχολογικών πόρων, οι οποίοι στη συνέχεια αξιοποιούνται μέσω της συμπεριφοράς κατά τρόπο ώστε το άτομο να προσαρμόζεται κατάλληλα και αποτελεσματικά σε μια συγκεκριμένη κατάσταση. Η κατάλληλη και αποτελεσματική προσαρμογή εμπεριέχει τη διαρκή αυτο-παρακολούθηση των αποτελεσμάτων της συμπεριφοράς και παράλληλα της κατάστασης, αλλά και ενδεχομένως την τροποποίηση της συμπεριφοράς (ίσως με τη χρήση περαιτέρω ψυχολογικών πόρων) ώστε να ικανοποιούνται οι μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της κατάστασης. Με άλλα λόγια, ένα ικανό άτομο κινητοποιεί και αναπτύσσει ψυχολογικούς πόρους με δυναμικό τρόπο ανάλογα με την κατάσταση.

Εκτός από αυτή την καθολική και ολιστική χρήση του όρου «ικανότητα» (στον ενικό), ο όρος «ικανότητες» (στον πληθυντικό) χρησιμοποιείται στο Πλαίσιο ως αναφορά σε συγκεκριμένους ψυχολογικούς πόρους (συγκεκριμένες αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κατανόηση) που κινητοποιούνται και αναπτύσσονται κατά την παραγωγή μιας ικανής συμπεριφοράς. Άρα, στην περίπτωση αυτή, ο όρος «ικανότητα» ως ολιστικός όρος περιλαμβάνει την επιλογή, την ενεργοποίηση και την οργάνωση «ικανοτήτων» και την εφαρμογή αυτών των ικανοτήτων με συντονισμένο, προσαρμοστικό και δυναμικό τρόπο σε συγκεκριμένες καταστάσεις.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το Πλαίσιο, στις ικανότητες περιλαμβάνονται όχι μόνο οι δεξιότητες, οι γνώσεις και η κατανόηση, αλλά και οι αξίες και οι στάσεις. Οι αξίες και οι στάσεις θεωρούνται ουσιαστικές για την κατάλληλη και αποτελεσματική συμπεριφορά σε δημοκρατικές και διαπολιτισμικές καταστάσεις. Όπως οι δεξιότητες, οι γνώσεις και η κατανόηση, έτσι και οι αξίες και οι στάσεις συνιστούν ψυχολογικούς πόρους που, με την ενεργοποίηση, την οργάνωση και την εφαρμογή τους μέσω της συμπεριφοράς, επιτρέπουν σε ένα άτομο να ανταποκρίνεται κατάλληλα και αποτελεσματικά σε δημοκρατικές και διαπολιτισμικές καταστάσεις. Ως εκ τούτου, οι αξίες και οι στάσεις είναι επίσης ικανότητες δυνάμενες να αξιοποιηθούν από τα άτομα, με τον ίδιο περίπου τρόπο που χρησιμοποιούνται οι δεξιότητες, οι γνώσεις και η κατανόηση.

Από το σύνολο των ικανοτήτων που προσδιορίζονται στο Πλαίσιο εξαιρούνται οι διαθέσεις. Αυτές θεωρείται ότι υπονοούνται στον ορισμό της ικανότητας που αποτελεί τον θεμέλιο λίθο του Πλαισίου – δηλαδή, η ικανότητα ως κινητοποίηση και ανάπτυξη

των ικανοτήτων μέσω της συμπεριφοράς. Αν οι ικανότητες δεν κινητοποιηθούν και δεν αναπτυχθούν (αν δεν υπάρχει διάθεση χρήσης τους στη συμπεριφορά), τότε, ένα άτομο δεν μπορεί να θεωρείται ικανό. Με άλλα λόγια, η διάθεση ενός ατόμου να χρησιμοποιεί τις ικανότητες στη συμπεριφορά είναι συνυφασμένη με την ίδια την έννοια της ικανότητας – δεν υπάρχει ικανότητα χωρίς διάθεση.

Σε πραγματικές καταστάσεις, οι ικανότητες σπανίως κινητοποιούνται και χρησιμοποιούνται ξεχωριστά. Αντίθετα, η ικανή συμπεριφορά προϋποθέτει οπωσδήποτε την ενεργοποίηση και εφαρμογή ενός ολόκληρου συμπλέγματος ικανοτήτων. Ανάλογα με την κατάσταση και τις απαιτήσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες που παρουσιάζει η συγκεκριμένη κατάσταση, καθώς επίσης και τις ειδικές ανάγκες και τους στόχους του ατόμου στην εν λόγω περίπτωση, απαιτείται να ενεργοποιηθούν και να κινητοποιηθούν διαφορετικά υποσύνολα των ικανοτήτων. Στους πίνακες 1 έως 5 παρουσιάζονται πέντε παραδείγματα καταστάσεων που απαιτούν την κινητοποίηση και την εφαρμογή ενός ολόκληρου συμπλέγματος ικανοτήτων με δυναμικό και προσαρμοστικό τρόπο.

Πίνακας 1: Αλληλεπίδραση σε μια διαπολιτισμική συνάντηση

Σε ένα πολυπολιτισμικό γεγονός, δύο άνθρωποι με διαφορετικό εθνικό υπόβαθρο στέκονται πλάι-πλάι. Αρχίζουν να μιλούν για τα αντίστοιχα εθνικά και θρησκευτικά έθιμά τους. Η συζήτησή τους αρχικά απαιτεί να υιοθετήσουν μια ανοιχτή στάση μεταξύ τους. Ενδέχεται επίσης να χρειαστεί να ρυθμίσουν τα συναισθήματά τους προκειμένου να ξεπεράσουν ανησυχίες ή ανασφάλειες που τυχόν έχουν λόγω της συνάντησης και της αλληλεπίδρασης με κάποιον από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Όταν ξεκινά ο διάλογος, καλούνται επίσης να κινητοποιήσουν και να αναπτύξουν δεξιότητες προσεκτικής ακρόασης καθώς και γλωσσικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, ώστε να εξασφαλίσουν ότι δεν θα προκύψουν παρανοήσεις και ότι το περιεχόμενο της συζήτησης θα αποδεχθεί τις επικοινωνιακές ανάγκες και τις πολιτισμικές νόρμες του συνομιλητή. Είναι επίσης πιθανό να απαιτείται ενσυναίσθηση, καθώς και δεξιότητες αναλυτικής σκέψης, προκειμένου να διευκολύνεται η κατανόηση των απόψεων του άλλου, ιδίως εάν αυτές δεν γίνονται προφανείς από τα λεγόμενά του. Κατά τη διάρκεια του διαλόγου μπορεί να προκύψουν ανυπέβλητες διαφορές στις απόψεις των δύο πλευρών. Σε μια τέτοια περίπτωση, επιβάλλεται η ανάπτυξη σεβασμού στη διαφορετικότητα και ανεκτικότητας στην αμφισημία, ενώ θα πρέπει να γίνεται αποδεκτή η πιθανότητα έλλειψης μιας σαφούς απόφασης.

Πίνακας 2: Εναντίωση σε μια ρητορική μίσους

Ένας πολίτης μπορεί να αποφασίσει να τηρήσει στάση αρχών εναντίον μιας ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο που έχει ως στόχο πρόσφυγες ή μετανάστες. Αυτή η στάση μπορεί αρχικά να υλοποιηθεί με την ενεργοποίηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ως θεμελιώδους αξίας και στη συνέχεια να συντηρηθεί με την ενεργοποίηση μιας στάσης πολιτειακής συνείδησης και ενός αισθήματος ευθύνης. Για να αντικρούσει το περιεχόμενο της ρητορικής μίσους, ο πολίτης καλείται να εφαρμόσει δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης. Επιπλέον, η διατύπωση της κατάλληλης απάντησης προϋποθέτει γνώση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και γλωσσικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, ώστε η στάση που θα τηρηθεί να εκφραστεί σωστά και να στοχεύει αποτελεσματικά το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Ακόμη, πρέπει να επιστρατευτούν η γνώση και η κατανόηση των ψηφιακών μέσων προκειμένου να

εξασφαλίζεται ότι η απάντηση θα αναρτηθεί με κατάλληλο τρόπο και θα έχει τον μέγιστο δυνατό αντίκτυπο.

Πίνακας 3: Συμμετοχή σε μια πολιτική συζήτηση και υποστήριξη μιας πολιτικής θέσης

Η καλή γνώση και κατανόηση των πολιτικών θεμάτων που τίθενται υπό συζήτηση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για μια αποτελεσματική συμμετοχή σε πολιτική συζήτηση και την ανάπτυξη επιχειρηματολογίας υπέρ μιας πολιτικής θέσης. Επιπλέον, ο τρόπος επικοινωνίας πρέπει να προσαρμόζεται τόσο στο μέσο έκφρασης (π.χ. λόγος, γραπτό κείμενο) όσο και στο κοινό-στόχο. Ακόμη, απαιτείται κατανόηση της ελευθερίας έκφρασης και των ορίων της και, στις περιπτώσεις όπου η επικοινωνία αφορά ανθρώπους που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς, κατανόηση της πολιτισμικής καταλληλότητας. Η πολιτική συζήτηση προϋποθέτει επίσης την ικανότητα άσκησης κριτικής στις απόψεις των άλλων και την αξιολόγηση των επιχειρημάτων που προβάλλουν κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Επομένως, η πολιτική συζήτηση και η υποστήριξη μιας πολιτικής θέσης απαιτούν τις εξής ικανότητες: γνώση και κριτική κατανόηση της πολιτικής, γλωσσικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, γνώση και κατανόηση της επικοινωνίας, γνώση και κατανόηση των πολιτισμικών κανόνων, δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης και ευελιξία για την κατάλληλη προσαρμογή των επιχειρημάτων κατά την πορεία της συζήτησης.

Πίνακας 4: Αντιμέτωπιση προπαγάνδας που υποστηρίζει έναν βίαιο, ακραίο σκοπό στο διαδίκτυο

Καθώς περιηγείται κάποιος στο διαδίκτυο, ενδέχεται να εντοπίσει μια προπαγανδιστική ανάρτηση που επιχειρεί να προσηλυτίσει τους επισκέπτες σε έναν βίαιο, εξτρεμιστικό σκοπό. Η επαφή με ένα τέτοιο περιεχόμενο απαιτεί την κινητοποίηση δεξιοτήτων αναλυτικής και κριτικής σκέψης. Αυτές οι δεξιότητες επιτρέπουν στο άτομο όχι μόνο να αναγνωρίσει την κυριολεκτική σημασία του περιεχομένου, αλλά και να είναι σε θέση να αντιληφθεί τον προπαγανδιστικό χαρακτήρα του, καθώς και τα βαθύτερα κίνητρα και τις προθέσεις αυτών που παρήγαγαν το υλικό. Επιπλέον, επιστρατεύοντας τις γνώσεις του και την κριτική κατανόηση σε ό,τι αφορά τα μέσα ενημέρωσης, θα είναι σε θέση να αναγνωρίσει τον τρόπο με τον οποίο οι εικόνες και τα προπαγανδιστικά μηνύματα έχουν προσεκτικά επιλεγεί και διατυπωθεί στην προσπάθεια να επιτευχθούν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα στους επισκέπτες. Επειδή το περιεχόμενο προτείνει, κατά την επιδίωξη του εξτρεμιστικού σκοπού, να καταπατηθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα άλλων ανθρώπων, απαιτείται απόδοση αξίας στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και απόδοση αξίας στις ειρηνικές δημοκρατικές λύσεις για τις κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις. Επιπλέον, αν ενεργοποιηθεί μια στάση πολιτειακής συνείδησης, το άτομο θα αναφέρει το ηλεκτρονικό περιεχόμενο στις αρμόδιες δημόσιες αρχές. Συνεπώς, η ανθεκτικότητα και η δράση ως απάντηση σε μια βίαιη, εξτρεμιστική προπαγάνδα επιτυγχάνεται με την κινητοποίηση και την εφαρμογή πολυάριθμων ικανοτήτων, όπως αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κριτική κατανόηση.

Πίνακας 5: Συμφιλίωση μετά από σύγκρουση

Στον απόηχο μιας σοβαρής σύγκρουσης ανάμεσα σε δύο ομάδες, ένα άτομο που έχει πέσει θύμα βίας ή αδικίας κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης μπορεί πάραυτα

να επιλέξει να συμφιλωθεί με άτομα από την άλλη ομάδα. Η παραδοχή ότι όλα τα ανθρώπινα όντα είναι ισότιμα ως προς την αξιοπρέπεια και την αξία ανεξάρτητα από τις ιδιαίτερες ομάδες στις οποίες ανήκουν, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την επιδίωξη της συμφιλώσης. Εναλλακτικά, η επιθυμία για συμφιλίωση μπορεί να κινητοποιηθεί από τη γνώση της ιστορίας των συγκρούσεων μεταξύ ομάδων, καθώς και από την κατανόηση ότι η επιδίωξη και η επιθυμία εκδίκησης ή αντιποίνων για παρελθόντα γεγονότα οδηγούν αναπόφευκτα σε ακόμη περισσότερες συγκρούσεις και σε έναν φαύλο κύκλο βίας που φέρνει ακόμη μεγαλύτερες απώλειες και θλίψη. Η ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων του ατόμου, ιδίως όταν στο παρελθόν έχει βιώσει έντονα εχθρικά συναισθήματα για τον αντίπαλο, είναι ζωτικής σημασίας. Ένα άτομο που έχει θέσει στόχο του τη συμφιλίωση, πρέπει να ενεργοποιεί μια στάση δεκτικότητας προς τον πρώην αντίπαλο, και προθυμία να γνωρίσει και ενδεχομένως να συναντηθεί με μέλη της άλλης ομάδας. Εφόσον πραγματοποιηθούν συναντήσεις, απαιτείται η κινητοποίηση δεξιοτήτων ενσυναίσθησης, καθώς και γλωσσικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων ακρόασης. Αυτές οι δεξιότητες ενδέχεται να οδηγήσουν σε μια κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα μέλη της αντίπαλης ομάδας αντιλαμβάνονται τη σύγκρουση. Η ενσυναίσθηση είναι επίσης πιθανό να οδηγήσει στην κατανόηση ότι τα μέλη των αντίπαλων ομάδων έχουν τις ίδιες βασικές ψυχολογικές ανάγκες για εξάλειψη απειλών και ασφάλεια, και ότι η σύγκρουση συνεπάγεται επιζήμιες και καταστροφικές συνέπειες για αμφότερες τις ομάδες. Αυτή η συνειδητοποίηση μπορεί να φέρει στην επιφάνεια μια αίσθηση κοινών δεινών. Επίσης, θα πρέπει να αναπτυχθούν δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης προκειμένου αφενός να αξιολογηθεί ο τρόπος με τον οποίο έχει παρουσιαστεί η σύγκρουση στις δύο πλευρές, και αφετέρου να εντοπιστούν και να αποδομηθούν οι αρνητικές εικόνες, τα στερεότυπα και η προπαγάνδα που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη συντήρηση και τη διαίωνιση της σύγκρουσης. Η επίμονη και αποφασιστική εφαρμογή αυτού του ευρέος συμπλέγματος ικανοτήτων ενδέχεται να οδηγήσει τελικά στη συγχώρηση, τη συμφιλίωση και σε ένα αίσθημα ελπίδας που θα αφορά τις μελλοντικές σχέσεις με την άλλη ομάδα.

Τα πέντε παραδείγματα καταδεικνύουν ότι, και στις πέντε περιπτώσεις, η προσαρμοστική συμπεριφορά προϋποθέτει την κινητοποίηση, τον συντονισμό και την προσεκτική εφαρμογή ενός συνόλου ικανοτήτων με τρόπο κατάλληλο σε κάθε περίπτωση. Επιπλέον, αυτές οι ικανότητες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα και περιλαμβάνουν αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κατανόηση. Η έννοια αυτή των ικανοτήτων που αναπτύσσονται δυναμικά, όχι ατομικά αλλά σε ολόκληρα συμπλέγματα, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες και οι ευκαιρίες συγκεκριμένων δημοκρατικών και διαπολιτισμικών καταστάσεων καθώς αυτές προκύπτουν, είναι εξαιρετικά σημαντική για τον σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών, για τη διδασκαλία και την εκμάθηση ικανοτήτων, καθώς και για την αξιολόγησή τους.

Εν κατακλείδι, το Πλαίσιο θεωρεί ότι η δημοκρατικά και διαπολιτισμικά ικανή συμπεριφορά προκύπτει από μια δυναμική και προσαρμοστική διαδικασία στην οποία ένα άτομο αντιδρά κατάλληλα και αποτελεσματικά στις διαρκώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες που παρουσιάζονται στις δημοκρατικές και διαπολιτισμικές καταστάσεις. Τούτο επιτυγχάνεται με την ευέλικτη κινητοποίηση, τον συντονισμό και την ανάπτυξη ποικίλων συμπλεγμάτων ψυχολογικών πόρων που αντλούνται επιλεκτικά από τη φαρέτρα αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων, γνώσεων και κατανόησης κάθε ατόμου.

Κεφάλαιο 6

Ένα μοντέλο των ικανοτήτων που απαιτούνται για τον δημοκρατικό πολιτισμό και τον διαπολιτισμικό διάλογο

Με βάση τις έννοιες που προαναφέρθηκαν, το Πλαίσιο παρέχει ένα πλήρες εννοιολογικό μοντέλο των ικανοτήτων που είναι απαραίτητες ώστε τα άτομα να λειτουργούν ως δημοκρατικοί και διαπολιτισμικά ικανοί πολίτες. Πρόκειται, επομένως, για τις ικανότητες στις οποίες πρέπει να στοχεύουν οι εκπαιδευτικοί για να ενδυναμώνουν τους εκπαιδευόμενους ώστε αυτοί να ενεργούν ως ικανοί και αποτελεσματικοί δημοκρατικοί πολίτες.

Το μοντέλο περιλαμβάνει συνολικά 20 ικανότητες. Οι ικανότητες υποδιαιρούνται σε αξίες, στάσεις, δεξιότητες και γνώση/εις-κριτική κατανόηση. Οι 20 ικανότητες παρουσιάζονται αναλυτικά στο διάγραμμα 1 που ακολουθεί.⁸

Διάγραμμα 1: Οι 20 ικανότητες που περιλαμβάνονται στο μοντέλο των ικανοτήτων

Το μοντέλο προτείνει ότι, μέσα στα όρια του δημοκρατικού πολιτισμού και του διαπολιτισμικού διαλόγου, ένα άτομο θεωρείται πως ενεργεί ικανά όταν αντιμετωπίζει κατάλληλα και αποτελεσματικά τις απαιτήσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που προκύπτουν από τις δημοκρατικές και διαπολιτισμικές καταστάσεις, με την κινητοποίηση και την ανάπτυξη μέρους ή του συνόλου αυτών των 20 ικανοτήτων. Καθεμία από τις τέσσερις ομάδες ικανοτήτων, καθώς και όλες οι επιμέρους ικανότητες κάθε ομάδας, περιγράφονται λεπτομερώς στη συνέχεια.

ΑΞΙΕΣ

Οι αξίες είναι γενικές πεποιθήσεις που έχει ένα άτομο και αφορούν τους επιθυμητούς στόχους για τους οποίους θα πρέπει να μοχθήσει στη ζωή του. Οι αξίες αποτελούν κίνητρα για δράση και χρησιμεύουν επίσης ως κατευθυντήριες αρχές με βάση τις οποίες το άτομο αποφασίζει πώς θα ενεργεί. Δεν εγκλωβίζονται σε συγκεκριμένες δράσεις ή περιβάλλοντα, και εμπεριέχουν μια κανονιστική, ρυθμιστική ποιότητα σχετικά με όσα ένα άτομο οφείλει να πράξει ή να αναλογιστεί σε πολλές διαφορετικές καταστάσεις. Οι αξίες παρέχουν πρότυπα ή κριτήρια για τα εξής: αξιολόγηση ενεργειών, τόσο του

8. Το σκεπτικό στο οποίο βασίζεται το μοντέλο των ικανοτήτων, καθώς και η διαδικασία μέσω της οποίας προσδιορίστηκαν οι συγκεκριμένες ικανότητες, περιγράφονται αναλυτικά στο κείμενο: Council of Europe (2016), *Competences for democratic culture: living together as equals in culturally diverse democratic societies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture. (Βλ. υποσημείωση 1).

ατόμου όσο και των άλλων· αιτιολόγηση απόψεων, στάσεων και συμπεριφορών· λήψη αποφάσεων και επιλογή μεταξύ εναλλακτικών επιλογών· σχεδιασμός συμπεριφοράς και προσπάθεια επηρεασμού των άλλων.

Οι αναγνώστες που είναι εξοικειωμένοι με άλλα υφιστάμενα μοντέλα ικανοτήτων ίσως εκπλαγούν επειδή, στο παρόν μοντέλο, οι αξίες εμφανίζονται σε ξεχωριστή κατηγορία. Εντούτοις, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουν ότι εδώ ο όρος «ικανότητα» δεν χρησιμοποιείται με τη συνηθισμένη, καθημερινή έννοια ως συνώνυμο της «δυνατότητας», αλλά με μια πιο τεχνική έννοια που συνδέεται με τους ψυχολογικούς πόρους (όπως στάσεις, δεξιότητες και γνώσεις) που πρέπει να κινητοποιούνται και να αναπτύσσονται προκειμένου να μπορεί κανείς να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και τις προκλήσεις των δημοκρατικών και διαπολιτισμικών καταστάσεων. Οι αξίες είναι τέτοιου είδους πόροι. Στην πραγματικότητα, συχνά, κάποια συστήματα ικανοτήτων περιλαμβάνουν τις αξίες, ωστόσο παραλείπουν να τις ορίσουν ως τέτοιες και τις εντάσσουν στην ίδια ομάδα με τις στάσεις. Αντιθέτως, το παρόν μοντέλο κάνει σαφή εννοιολογική διάκριση ανάμεσα στις αξίες και τις στάσεις, και μόνο οι αξίες χαρακτηρίζονται από την κανονιστική, ρυθμιστική τους ιδιότητα.

Οι αξίες είναι απαραίτητες για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των ικανοτήτων που καθιστούν δυνατή τη συμμετοχή σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό. Και τούτο επειδή αν δεν οριστούν οι συγκεκριμένες αξίες που διέπουν αυτές τις ικανότητες, δεν θα αναπτύσσονται δημοκρατικές ικανότητες αλλά γενικότερες πολιτικές ικανότητες που θα μπορούσαν να τεθούν στην υπηρεσία πολλών άλλων ειδών πολιτικής τάξης, ακόμη και αντιδημοκρατικής υφής. Για παράδειγμα, ένα άτομο θα μπορούσε να γίνει υπεύθυνος, αυτάρκης και καλά ενημερωμένος για τα πολιτικά πράγματα πολίτης μέσα σε μια απολυταρχική δικτατορία, αν βάσιζε τις κρίσεις, τις αποφάσεις και τις ενέργειές του σε ένα διαφορετικό σύνολο αξιών. Τουτέστιν, οι αξίες που εμπεριέχει το μοντέλο του Πλαισίου βρίσκονται στον πυρήνα της δημοκρατικής ικανότητας και είναι ουσιαστικές για τον χαρακτηρισμό της εν λόγω ικανότητας.

Η συμμετοχή σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό διέπεται από τρία σύνολα αξιών, ως εξής:

Απόδοση αξίας στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στα ανθρώπινα δικαιώματα

Αυτό το πρώτο σύνολο αξιών εδράζεται στη γενική πεποίθηση ότι όλα τα ανθρώπινα όντα είναι ισότιμα, έχουν ίση αξιοπρέπεια, δικαίωμα στον ίδιο σεβασμό, δικαιούνται το ίδιο σύνολο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, και πρέπει να τυγχάνουν ανάλογης μεταχείρισης. Αυτή η πεποίθηση λειτουργεί με γνώμονα ότι: τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά, αναφαίρετα, αδιαίρετα και ισχύουν για όλους αδιακρίτως· τα ανθρώπινα δικαιώματα παρέχουν ένα ελάχιστο σύνολο μέσων προστασίας που είναι θεμελιωδώς απαραίτητα ώστε τα ανθρώπινα όντα να διάγουν μια αξιοπρεπή ζωή· και, τέλος, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν βασικό θεμέλιο για την ελευθερία, την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ειρήνη στον κόσμο. Επομένως, αυτό το σύνολο αξιών περιλαμβάνει τα εξής:

1. Αναγνώριση ότι όλοι οι άνθρωποι μοιράζονται ένα κοινό αίσθημα ανθρωπιάς και έχουν ίση αξιοπρέπεια ανεξάρτητα από τους ιδιαίτερους πολιτισμικούς δεσμούς, την κατάσταση, τις δυνατότητές τους ή τις περιστάσεις.

2. Αναγνώριση της οικουμενικής, αναφαίρετης και αδιαίρετης φύσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
3. Αναγνώριση ότι πρέπει πάντοτε να μεριμνούμε για την προαγωγή, τον σεβασμό και την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
4. Αναγνώριση ότι πρέπει πάντοτε να μεριμνούμε για την προάσπιση των θεμελιωδών ελευθεριών εκτός εάν αυτές υπονομεύουν ή παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα άλλων.
5. Αναγνώριση ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν τη βάση για να ζούμε μαζί ως ίσοι στην κοινωνία, καθώς και για την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και την ειρήνη στον κόσμο.

Απόδοση αξίας στην πολιτισμική πολυμορφία

Το δεύτερο σύνολο αξιών εδράζεται στη γενική πεποίθηση ότι οι άλλοι πολιτισμικοί δεσμοί, η πολιτισμική ποικιλότητα και πολυμορφία και ο πλουραλισμός στην οπτική, στις απόψεις και τις πρακτικές πρέπει να αντιμετωπίζονται θετικά, να θεωρούνται πολύτιμα και επιθυμητά στοιχεία. Αυτή η πεποίθηση θεωρεί ως δεδομένο ότι: η πολιτισμική πολυμορφία είναι πλεονέκτημα για την κοινωνία· οι άνθρωποι μπορούν να μαθαίνουν και να ωφελούνται από τη διαφορετική οπτική των άλλων· η πολιτισμική πολυμορφία πρέπει να προάγεται και να διαφυλάσσεται· οι άνθρωποι πρέπει να ενθαρρύνονται να αλληλεπιδρούν με τους άλλους ανεξάρτητα από τις θεωρούμενες πολιτισμικές διαφορές τους· και τέλος ότι ο διαπολιτισμικός διάλογος θα πρέπει να αξιοποιείται για την ανάπτυξη μιας δημοκρατικής συμβίωσης επί ίσοις όροις στην κοινωνία.

Επισημαίνεται ένα δυνητικό σημείο τριβής ανάμεσα στην απόδοση αξίας στα ανθρώπινα δικαιώματα και στην απόδοση αξίας στην πολιτισμική πολυμορφία. Σε μια κοινωνία η οποία έχει ορίσει τα ανθρώπινα δικαιώματα ως πρωταρχική και θεμελιώδη αξία της, η απόδοση αξίας στην πολιτισμική πολυμορφία θα πρέπει να έχει κάποια όρια. Αυτά τα όρια καθορίζονται από την ανάγκη προαγωγής, σεβασμού και προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων. Ως εκ τούτου, το Πλαίσιο υποστηρίζει ότι πρέπει πάντοτε να δίνεται αξία στην πολιτισμική πολυμορφία εκτός εάν εξαιτίας της υπονομεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ελευθερίες των άλλων.

Επομένως, αυτό το δεύτερο σύνολο αξιών περιλαμβάνει τα εξής:

1. Αναγνώριση ότι η πολιτισμική πολυμορφία και ο πλουραλισμός απόψεων, κοσμοθεωριών και πρακτικών αποτελεί πλεονέκτημα για την κοινωνία και ευκαιρία για την ευδοκίμηση όλων των μελών της κοινωνίας.
2. Αναγνώριση ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα να είναι διαφορετικοί και να επιλέγουν τη δική τους οπτική και τις δικές τους ιδέες, πεποιθήσεις και απόψεις.
3. Αναγνώριση ότι οι άνθρωποι θα πρέπει πάντοτε να σέβονται την οπτική, τις ιδέες, τις πεποιθήσεις και τις απόψεις των άλλων, εκτός εάν αυτές επιδιώκουν να υπονομεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υπολοίπων.
4. Αναγνώριση ότι οι άνθρωποι θα πρέπει πάντοτε να σέβονται τον τρόπο ζωής και τις πρακτικές των άλλων, εκτός εάν αυτές υπονομεύουν ή παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υπολοίπων.

5. Αναγνώριση ότι οι άνθρωποι πρέπει να ακούν προσεκτικά και να διεξάγουν διάλογο με όσους θεωρούν διαφορετικούς από τους ίδιους.

Απόδοση αξίας στη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη, την ισονομία, την ισότητα και στο κράτος δικαίου

Το τρίτο σύνολο αξιών στηρίζεται σε ένα σύμπλεγμα πεποιθήσεων σχετικά με τον τρόπο που οι κοινωνίες πρέπει να λειτουργούν και να κυβερνώνται: όλοι οι πολίτες πρέπει να είναι σε θέση να συμμετέχουν ισότιμα (είτε άμεσα είτε έμμεσα μέσω εκλεγμένων αντιπροσώπων) στις διαδικασίες κατάρτισης και θέσπισης των νόμων που ρυθμίζουν τη λειτουργία της κοινωνίας· όλοι οι πολίτες πρέπει να συμμετέχουν ενεργά στις δημοκρατικές διαδικασίες που εφαρμόζονται στην κοινωνία τους (αυτό σημαίνει επίσης ότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν συμμετέχουν είτε για λόγους συνείδησης είτε εξαιτίας κάποιων περιστάσεων)· πρέπει να διασφαλίζεται η δίκαιη και ισόνομη μεταχείριση των πάσης φύσεως μειονοτήτων, παρότι οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται από τις πλειοψηφίες· η κοινωνική δικαιοσύνη, η δίκαιη μεταχείριση και η ισότητα πρέπει να λειτουργούν σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας· και, τέλος, το κράτος δικαίου πρέπει να κυριαρχεί ώστε όλοι οι άνθρωποι στην κοινωνία να τυγχάνουν δίκαιης, ισόνομης, αμερόληπτης και ισότιμης μεταχείρισης σύμφωνα με τους νόμους που είναι κοινοί για όλους. Επομένως, αυτό το σύνολο αξιών περιλαμβάνει τα εξής:

1. Στήριξη στις δημοκρατικές διεργασίες και διαδικασίες (και παράλληλα αναγνώριση ότι οι υφιστάμενες δημοκρατικές διαδικασίες μπορεί να μην είναι οι βέλτιστες και ότι μερικές φορές ενδέχεται να είναι απαραίτητη η αλλαγή ή η βελτίωσή τους με δημοκρατικά μέσα).
2. Αναγνώριση της σπουδαιότητας της ενεργού συμμετοχής στα κοινά (και παράλληλα αναγνώριση ότι μερικές φορές η μη συμμετοχή ενδέχεται να δικαιολογείται είτε για λόγους συνείδησης είτε εξαιτίας κάποιων περιστάσεων).
3. Αναγνώριση της σημασίας της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη πολιτικών αποφάσεων.
4. Αναγνώριση της ανάγκης για προάσπιση των πολιτικών ελευθεριών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών ελευθεριών ανθρώπων που πρεσβεύουν απόψεις της μειοψηφίας.
5. Στήριξη στην ειρηνική επίλυση συγκρούσεων και διαφορών.
6. Ένα αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης και κοινωνικής ευθύνης για τη δίκαιη και ισόνομη μεταχείριση όλων των μελών της κοινωνίας, μεταξύ άλλων ίσες ευκαιρίες για όλους, ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή, εθνότητα, φυλή, θρησκεία, γλώσσα, ηλικία, φύλο, γένος, πολιτικά φρονήματα, γέννηση, κοινωνική προέλευση, περιουσία, αναπηρία, γενετήσιο προσανατολισμό ή άλλη κατάσταση.
7. Στήριξη στο κράτος δικαίου και στην ισότιμη και αμερόληπτη μεταχείριση όλων των πολιτών με την εφαρμογή του νόμου ως μέσου για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης.

ΣΤΑΣΕΙΣ

Στάση είναι ο συνολικός ψυχικός προσανατολισμός που υιοθετεί ένα άτομο απέναντι σε κάποιον ή σε κάτι (π.χ. άλλο άτομο, ομάδα, ίδρυμα, πρόβλημα, γεγονός, σύμβολο). Οι στάσεις συνήθως περιλαμβάνουν τέσσερις συνιστώσες: μια πεποίθηση ή άποψη σχετικά με το αντικείμενο της στάσης, ένα συναίσθημα ή αίσθημα προς το αντικείμενο, μια αξιολόγηση (είτε θετική είτε αρνητική) του αντικειμένου και μια τάση για συμπεριφορά με συγκεκριμένο τρόπο προς το αντικείμενο.

Οι έξι στάσεις που είναι σημαντικές σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό είναι οι ακόλουθες:

Δεκτικότητα στην πολιτισμική ετερότητα και σε άλλες πεποιθήσεις, κοσμοθεωρίες και πρακτικές

Δεκτικότητα είναι η στάση ενός ατόμου είτε προς ανθρώπους που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς από το ίδιο είτε προς κοσμοθεωρίες, πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές που διαφέρουν από τις δικές του. Η στάση της δεκτικότητας προς την πολιτισμική ετερότητα πρέπει να διαχωρίζεται από τη στάση που χαρακτηρίζεται από την επιθυμία συλλογής «εξωτικών» εμπειριών με αποκλειστικό στόχο την προσωπική ευχαρίστηση ή την απόσπαση οφέλους.

Αντιθέτως, η δεκτικότητα ενός ατόμου εμπεριέχει τα εξής:

1. Ευαισθησία προς την πολιτισμική πολυμορφία και προς κοσμοθεωρίες, πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές που διαφέρουν από τις δικές του.
2. Περιέργεια και ενδιαφέρον για την ανακάλυψη και τη γνωριμία με άλλους πολιτισμικούς προσανατολισμούς και δεσμούς και άλλες κοσμοθεωρίες, πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές.
3. Προθυμία για επιφύλαξη διατύπωσης κρίσεων και δυσπιστίας προς τις κοσμοθεωρίες, πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές άλλων, και προθυμία για αμφισβήτηση του «προφανούς χαρακτήρα» των δικών του κοσμοθεωριών, πεποιθήσεων, αξιών και πρακτικών.
4. Συναισθηματική ετοιμότητα για επικοινωνία με άλλους που θεωρούνται διαφορετικοί από τον εαυτό.
5. Προθυμία για αναζήτηση ή αξιοποίηση ευκαιριών για ισότιμη δέσμευση, συνεργασία και αλληλεπίδραση με άτομα που θεωρούνται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς.

Σεβασμός

Σεβασμός είναι μια στάση προς κάποιον ή κάτι (π.χ. άλλο άτομο, σύμβολο, αρχή, πρακτική), όταν το αντικείμενο αυτής της στάσης θεωρείται ότι έχει κάποιου είδους σπουδαιότητα, σημασία ή αξία που συνεπάγονται θετική θεώρηση και εκτίμηση.⁹ Ανάλογα με τη φύση του αντικειμένου του σεβασμού, ο σεβασμός μπορεί να λάβει

---

9. Επισημαίνεται ότι ο σεβασμός συνδέεται στενά με τις αξίες με τους εξής δύο τρόπους: μια αξία μπορεί να είναι αντικείμενο σεβασμού (δηλαδή, η ίδια η αξία μπορεί να τυγχάνει σεβασμού) και επίσης να λειτουργεί ως γνώμονας για τον σεβασμό (δηλαδή, ένα άτομο μπορεί να σέβεται κάποιον ή κάτι επειδή αποτελείται πρότυπο ή ενσαρκώνουν μια συγκεκριμένη αξία).

πολύ διαφορετικές μορφές (π.χ. σεβασμός για τους κανόνες ενός σχολείου/ιδρύματος, σεβασμός για τη σοφία ενός ηλικιωμένου, σεβασμός για τη φύση).

Μια μορφή σεβασμού που είναι ιδιαίτερα σημαντική στο περιβάλλον ενός δημοκρατικού πολιτισμού είναι ο σεβασμός ενός ανθρώπου προς άλλους που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς ή διαφορετικές πεποιθήσεις, απόψεις ή πρακτικές από τις δικές του. Τέτοιος σεβασμός προαπαιτεί την εγγενή αξιοπρέπεια και ισότητα όλων των ανθρώπινων όντων και το αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμά τους να επιλέγουν τους δικούς τους δεσμούς και τις δικές τους πεποιθήσεις, απόψεις ή πρακτικές. Έχει σημασία ότι αυτή η μορφή σεβασμού δεν απαιτεί την ελαχιστοποίηση ή την παραγνώριση των πραγματικών διαφορών που ενδέχεται να υπάρχουν ανάμεσα στον εαυτό και τον άλλον, οι οποίες μερικές φορές μπορεί να είναι σημαντικές και βαθιές, ούτε απαιτεί τη συναίνεση, την υιοθέτηση ή τη μεταστροφή προς το αντικείμενο του σεβασμού. Αντιθέτως, πρόκειται για μια στάση που εμπεριέχει τη θετική εκτίμηση της αξιοπρέπειας και του δικαιώματος του άλλου να πρεσβεύει αυτούς τους δεσμούς, τις πεποιθήσεις, τις απόψεις ή τις πρακτικές, και παράλληλα αναγνωρίζει και παραδέχεται τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ του εαυτού και του άλλου. Μια στάση σεβασμού είναι απαραίτητη ώστε να διευκολύνεται τόσο η δημοκρατική αλληλεπίδραση όσο και ο διαπολιτισμικός διάλογος με τους άλλους. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι πρέπει να υπάρχουν όρια στον σεβασμό – για παράδειγμα, δεν πρέπει να επιδεικνύεται σεβασμός στο περιεχόμενο πεποιθήσεων ή απόψεων ή σε τρόπους ζωής και πρακτικές που υπονομεύουν ή παραβιάζουν την αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τις ελευθερίες των άλλων.¹⁰

Η έννοια του σεβασμού αποτυπώνει καλύτερα από την έννοια της ανεκτικότητας τη στάση που απαιτείται για τον δημοκρατικό πολιτισμό. Η ανεκτικότητα ενδέχεται, σε ορισμένα περιβάλλοντα, να υποδηλώνει ένα είδος ανοχής ή υπομονετικής αντιμετώπισης της διαφορετικότητας καθώς και μια συγκαταβατική στάση ανεκτικότητας απέναντι σε κάτι που δεν θα επιθυμούσαμε να ανεχθούμε. Επιπλέον, η ανεκτικότητα μπορεί μερικές φορές να θεωρείται ότι εμπεριέχει μια πράξη ισχύος, η οποία επιτρέπει την ύπαρξη της διαφορετικότητας απλώς και μόνο ανεχόμενη τη διαφορά, και ως εκ τούτου μέσω αυτής της πράξης ανοχής ενδέχεται να ενισχύεται η ισχύς και η εξουσία του ανεκτικού ατόμου. Ο σεβασμός είναι μια έννοια λιγότερο αμφίσημη από την ανεκτικότητα καθώς στηρίζεται στην αναγνώριση της αξιοπρέπειας, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του άλλου και σε μια ισότιμη σχέση μεταξύ των δύο πλευρών.

Επομένως, ο σεβασμός περιλαμβάνει τα εξής:

1. Θετική θεώρηση και εκτίμηση προς κάποιον ή κάτι με βάση την κρίση ότι έχει εγγενή σπουδαιότητα, σημασία ή αξία.
10. Από την άποψη των ανθρώπινων δικαιωμάτων, το δικαίωμα ενός ατόμου στην ελευθερία των πεποιθήσεων πρέπει πάντοτε να γίνεται σεβαστό, ωστόσο δεν πρέπει να επιδεικνύεται σεβασμός στο περιεχόμενο πεποιθήσεων που επιδιώκουν να υπονομεύσουν ή να παραβιάσουν την αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων. Στην περίπτωση πεποιθήσεων των οποίων το περιεχόμενο δεν πρέπει να γίνεται σεβαστό, τίθενται περιορισμοί όχι μόνο στο δικαίωμα να έχει κανείς πεποιθήσεις, αλλά και στην ελευθερία έκφρασης των εν λόγω πεποιθήσεων εφόσον αυτοί οι περιορισμοί είναι απαραίτητοι για τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της δημόσιας τάξης ή την προάσπιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων (βλ. άρθρο 9, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf).

2. Θετική θεώρηση και εκτίμηση προς τους άλλους που αντιμετωπίζονται ως ισότιμα ανθρώπινα όντα που μοιράζονται κοινή αξιοπρέπεια και έχουν ακριβώς τα ίδια ανθρώπινα δικαιώματα και τις ίδιες ελευθερίες ανεξάρτητα από τους ιδιαίτερους πολιτισμικούς δεσμούς, τις πεποιθήσεις, τις απόψεις, τον τρόπο ζωής ή τις πρακτικές τους.
3. Θετική θεώρηση και εκτίμηση για τις πεποιθήσεις, τις απόψεις, τον τρόπο ζωής και τις πρακτικές που πρεσβεύουν οι άλλοι, εφόσον δεν υπονομεύουν ούτε παραβιάζουν την αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τις ελευθερίες των υπολοίπων.

Πολιτειακή συνείδηση

Πολιτειακή συνείδηση του πολίτη είναι η στάση ενός ατόμου προς μια κοινότητα ή κοινωνική ομάδα. Ο όρος «κοινότητα» χρησιμοποιείται εδώ για να υποδηλώσει μια κοινωνική ή πολιτισμική ομάδα, μεγαλύτερη από τον στενό κύκλο της οικογένειας και των φίλων, όπου κάποιος έχει το αίσθημα ότι ανήκει. Υπάρχουν πολλές κατηγορίες ομάδων που θα ταίριαζαν στην περιγραφή, για παράδειγμα άτομα που ζουν εντός μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής (γειτονιά, πόλη ή αστικό κέντρο, χώρα, ομάδα χωρών όπως Ευρώπη ή Αφρική ή και στον ίδιο τον κόσμο στην περίπτωση της «παγκόσμιας κοινότητας»), μια πιο διάχυτη γεωγραφικά ομάδα (εθνοτική ομάδα, θρησκευτική ομάδα, ομάδα δραστηριοτήτων αναψυχής, ομάδα με βάση τον γενετήσιο προσανατολισμό), ή κάθε άλλη κοινωνική ή πολιτισμική ομάδα στην οποία ένα άτομο αισθάνεται πως ανήκει. Κάθε άτομο ανήκει σε πολυάριθμες ομάδες και ενδέχεται να εκδηλώνει μια στάση πολιτειακής συνείδησης προς μία ή περισσότερες εξ αυτών. Η πολιτειακή συνείδηση περιλαμβάνει τα εξής:

1. Αίσθηση του ανήκειν και ταύτιση με την κοινότητα.
2. Ενσυνειδητότητα των άλλων ανθρώπων στην κοινότητα, της διασύνδεσης μεταξύ τους και των επιπτώσεων που έχουν οι πράξεις ενός ατόμου προς τους άλλους.
3. Αίσθημα αλληλεγγύης προς τα μέλη της κοινότητας, καθώς και προθυμία για συνεργασία μαζί τους, αισθήματα ενδιαφέροντος και φροντίδας για τα δικαιώματα και την ευημερία τους, και προθυμία για την υπεράσπιση όσων είναι αδύναμοι και βρίσκονται σε μη προνομιούχο θέση.
4. Ενδιαφέρον και μέριμνα για τις υποθέσεις και τα προβλήματα της κοινότητας.
5. Αίσθημα καθήκοντος ως πολίτη, προθυμία για ενεργό συμβολή στη ζωή της κοινότητας, προθυμία για συμμετοχή στις αποφάσεις που αφορούν τα θέματα, τα προβλήματα και το κοινό καλό της κοινότητας, και προθυμία για έναρξη διαλόγου με άλλα μέλη της κοινότητας ανεξάρτητα από τους πολιτισμικούς δεσμούς τους.
6. Δέσμευση για εκπλήρωση, στο μέτρο των δυνατοτήτων του ατόμου, των ευθυνών, καθηκόντων ή υποχρεώσεων που συνεπάγεται ο ρόλος ή η θέση που αυτό το άτομο κατέχει μέσα στην κοινότητα.
7. Αίσθημα λογοδοσίας του ατόμου προς άλλα μέλη της κοινότητας και αποδοχή του γεγονότος ότι είναι υπόλογο στους άλλους για τις αποφάσεις και τις πράξεις του.

Υπευθυνότητα

Ο όρος «υπευθυνότητα» έχει πολλές σημασίες. Δύο σημασίες που είναι ιδιαίτερα συναφείς με τον δημοκρατικό πολιτισμό είναι η «ευθύνη του ρόλου» και η «ηθική ευθύνη». Η δεύτερη σημασία αποτελεί πτυχή της πολιτειακής συνείδησης (βλ. ανωτέρω, σημείο β) και είναι αυτή που μας ενδιαφέρει. Ηθική ευθύνη είναι η στάση ενός ατόμου προς τις δικές του πράξεις. Προκύπτει όταν ένα άτομο είναι υποχρεωμένο να ενεργεί με συγκεκριμένο τρόπο, και εισπράττει είτε έπαινο είτε μομφή αντίστοιχα, επειδή επιτέλεσε σωστά το καθήκον του ή απέτυχε να ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο. Αναγκαίες συνθήκες για να κριθεί ένα άτομο είτε άξιο είτε ανάξιο επαίνου είναι ότι μπορεί να αναλογιστεί τις πράξεις του, να ξεκαθαρίσει τις προθέσεις του σχετικά με τον τρόπο δράσης και να εκτελέσει τις ενέργειες που έχει επιλέξει (ως εκ τούτου, δεν είναι σωστό ένα άτομο να εισπράττει έπαινο ή μομφή, όταν η έλλειψη πόρων ή οι δομικές συνθήκες συνηγορούν ώστε να το αποτρέψουν από την εκτέλεση μιας ενέργειας). Η υπευθυνότητα μπορεί να απαιτεί θάρρος, δεδομένου ότι η υιοθέτηση μιας στάσης αρχών μπορεί να συνεπάγεται ότι το άτομο αναγκάζεται να δρα μόνο του, να ενεργεί ενάντια στους κανόνες μιας κοινότητας ή να αμφισβητεί μια συλλογική απόφαση την οποία κρίνει ως εσφαλμένη. Κατά συνέπεια, μερικές φορές, μπορεί να προκύψει διάσταση ανάμεσα στην πολιτειακή συνείδηση (που θεωρείται ως αλληλεγγύη και αφοσίωση απέναντι σε άλλους ανθρώπους) και στην ηθική ευθύνη. Επομένως, μια στάση υπευθυνότητας ενός ατόμου απέναντι στις πράξεις του περιλαμβάνει τα εξής:

1. Υιοθέτηση μιας αναστοχαστικής και συνετής προσέγγισης σχετικά με τις ενέργειές του και τις πιθανές συνέπειες αυτών των πράξεων.
2. Καθορισμό των καθηκόντων και των υποχρεώσεών του και του τρόπου που πρέπει να ενεργεί σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, με βάση μια αξία ή ένα σύνολο αξιών.¹¹
3. Λήψη αποφάσεων σχετικά με τις ενέργειες που πρέπει να αναλαμβάνονται (μερικές φορές η απόφαση μπορεί να συνεπάγεται τη μη ανάληψη δράσης), δεδομένων των συνθηκών.
4. Ανάληψη δράσης (ή αποφυγή δράσης) αναλόγως, στο πλαίσιο του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.
5. Προθυμία λογοδοσίας για τη φύση ή τις συνέπειες των αποφάσεων και των ενεργειών του.
6. Προθυμία αξιολόγησης και άσκησης κριτικής του εαυτού.
7. Προθυμία να ενεργεί με θάρρος όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο.

---

11. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη μιας στάσης υπευθυνότητας σε δημοκρατικές και διαπολιτισμικές καταστάσεις απαιτεί την ταυτόχρονη ανάπτυξη ενός ή περισσότερων από τα τρία σύνολα αξιών που προσδιορίζονται στο παρόν μοντέλο (π.χ. απόδοση αξίας στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στα ανθρώπινα δικαιώματα, απόδοση αξίας στην πολιτισμική πολυμορφία ή απόδοση αξίας στη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη, την ισονομία, την ισότητα και στο κράτος δικαίου). Σε περίπτωση μη ταυτόχρονης ανάπτυξης ενός ή περισσότερων από τα ανωτέρω σύνολα αξιών, η υπευθυνότητα δεν θα ήταν μια δημοκρατική ικανότητα, αλλά μια πιο γενική πολιτική ικανότητα (πρβλ. ανωτέρω εισαγωγικό κείμενο για τις αξίες).

Αυτεπάρκεια

Η αυτεπάρκεια είναι μια στάση προς τον εαυτό. Περιλαμβάνει μια θετική πίστη του ίδιου του ατόμου στην ικανότητά του να προβαίνει στις ενέργειες που απαιτούνται για να επιτευχθούν συγκεκριμένοι στόχοι. Αυτή η πίστη συνεπάγεται συνήθως την περαιτέρω πεποίθηση ότι το άτομο μπορεί να κατανοήσει τι χρειάζεται, να προβεί στις κατάλληλες εκτιμήσεις, να επιλέξει τις κατάλληλες μεθόδους για την επίτευξη των καθηκόντων του, να υπερκεράσει με επιτυχία τα εμπόδια, να επηρεάσει τις εξελίξεις και να κάνει τη διαφορά στα γεγονότα που επηρεάζουν τόσο τη δική του ζωή όσο και τις ζωές των άλλων. Επομένως, η αυτεπάρκεια συνδέεται με αισθήματα αυτοπεποίθησης του ίδιου του ατόμου στις ικανότητές του. Η χαμηλή αυτεπάρκεια μπορεί να αποθαρρύνει τη δημοκρατική και διαπολιτισμική συμπεριφορά, ακόμη και όταν υπάρχει υψηλό επίπεδο ικανότητας, ενώ η μη ρεαλιστική υψηλή αυτεπάρκεια μπορεί να οδηγήσει σε ματαιώση και απογοήτευση. Η βέλτιστη στάση είναι μια σχετικά υψηλή αυτεπάρκεια συνδυασμένη με ένα ρεαλιστικά εκτιμώμενο υψηλό επίπεδο ικανότητας, που ενθαρρύνει τα άτομα να αντιμετωπίζουν τις νέες προκλήσεις και τους επιτρέπει να αναλαμβάνουν δράση σε ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος. Επομένως, η αυτεπάρκεια ενός ατόμου περιλαμβάνει τα εξής:

1. Πίστη στην ικανότητά του να κατανοεί τα ζητήματα, να προβαίνει σε εκτιμήσεις και να επιλέγει τις κατάλληλες μεθόδους για την επίτευξη των καθηκόντων του.
2. Πίστη στην ικανότητά του να οργανώνει και να εκτελεί τις ενέργειες που απαιτούνται για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, καθώς και να ξεπερνά τα εμπόδια που ενδέχεται να ανακύψουν.
3. Αίσθημα βεβαιότητας για την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων.
4. Αίσθημα αυτοπεποίθησης σε ό,τι αφορά τη δημοκρατική συμμετοχή και την ανάληψη ενεργειών που κρίνονται απαραίτητες για την επίτευξη δημοκρατικών στόχων (όπως η αντιπαράθεση αλλά και η απαίτηση για λογοδοσία από ανθρώπους που βρίσκονται σε θέσεις ισχύος και εξουσίας, όταν οι αποφάσεις τους κρίνονται άδικες ή άνομες).
5. Αίσθημα αυτοπεποίθησης για τη συμμετοχή του στον διαπολιτισμικό διάλογο με όσους θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς από τους δικούς του.

Ανεκτικότητα στην αμφισημία

Η ανεκτικότητα στην αμφισημία είναι μια στάση προς αντικείμενα, γεγονότα και καταστάσεις που θεωρούνται αβέβαιες και υποκείμενες σε πολλαπλές αντικρουόμενες ή ασύμβατες ερμηνείες. Οι άνθρωποι που χαρακτηρίζονται από μεγάλη ανεκτικότητα στην αμφισημία αξιολογούν αυτά τα αντικείμενα, τα γεγονότα και τις καταστάσεις με θετικό τρόπο, αποδέχονται πρόθυμα την εγγενή τους ασάφεια, είναι διατεθειμένοι να παραδεχθούν ότι οι απόψεις άλλων μπορεί να είναι εξίσου επαρκείς με τις δικές τους, και χειρίζονται την αμφισημία εποικοδομητικά. Ως εκ τούτου, ο όρος «ανεκτικότητα» θα πρέπει να νοείται εδώ με τη θετική έννοια, δηλαδή της αποδοχής και του ενστερνισμού της αμφισημίας (και όχι με την αρνητική έννοια της ανοχής της αμφισημίας και της εγκαρτέρησης). Αντιθέτως, οι άνθρωποι που χαρακτηρίζονται από χαμηλή ανεκτικότητα στην αμφισημία υιοθετούν ενιαία οπτική απέναντι στις ασαφείς καταστάσεις και στα ζητήματα, τηρούν επιφυλακτική στάση απέναντι σε μη οικείες καταστάσεις και άγνωστα ζητήματα, και χρησιμοποιούν παγιωμένους

και άκαμπτους τρόπους σκέψης για τον κόσμο. Επομένως, στο παρόν Πλαίσιο, η ανεκτικότητα στην αμφισημία περιλαμβάνει τα εξής:

1. Αναγνώριση και παραδοχή της πιθανότητας ύπαρξης πολλαπλών θεωρήσεων και ερμηνειών για οποιαδήποτε κατάσταση ή ζήτημα.
2. Αναγνώριση και παραδοχή ότι η οπτική ενός ατόμου σε μια κατάσταση δεν είναι ενδεχομένως καλύτερη από την οπτική των άλλων.
3. Αποδοχή της περιπλοκότητας, των αντιφάσεων και της έλλειψης σαφήνειας.
4. Προθυμία ανάληψης καθηκόντων ακόμη και όταν οι διαθέσιμες πληροφορίες είναι ελλιπείς ή αποσπασματικές.
5. Προθυμία για ανοχή της αβεβαιότητας και την εποικοδομητική αντιμετώπισή της.

ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Δεξιότητα είναι η ικανότητα εκτέλεσης σύνθετων, καλά οργανωμένων προτύπων είτε σκέψης είτε συμπεριφοράς με προσαρμοστικό τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται ένας συγκεκριμένος στόχος ή σκοπός.

Παρακάτω αναφέρονται οκτώ σύνολα δεξιοτήτων που είναι σημαντικά για έναν δημοκρατικό πολιτισμό:

Δεξιότητες αυτόνομης μάθησης

Δεξιότητες αυτόνομης μάθησης είναι οι δεξιότητες που χρειάζονται τα άτομα ώστε να επιδιώκουν, να οργανώνουν και να αξιολογούν τη μάθησή τους, σε συνάρτηση με τις ανάγκες τους, με τρόπο αυτόβουλο και αυτορρυθμιζόμενο, χωρίς αυτός να υπαγορεύεται από άλλους. Οι δεξιότητες αυτόνομης μάθησης είναι σημαντικές για έναν δημοκρατικό πολιτισμό επειδή επιτρέπουν στα άτομα όχι μόνο να αποκτούν μόνα τους γνώσεις σε θέματα που αφορούν την πολιτική, τον πολίτη και τον πολιτισμό, αλλά και να διαχειρίζονται τα θέματα αυτά χρησιμοποιώντας πολυάριθμες και ποικίλες πηγές, είτε άμεσες είτε έμμεσες, αντί να βασίζονται σε φορείς που βρίσκονται στο εγγύς περιβάλλον τους για την παροχή σχετικών πληροφοριών. Στις δεξιότητες αυτόνομης μάθησης περιλαμβάνονται οι εξής ικανότητες ή δεξιότητες:

1. Καθορισμός των ιδιαίτερων αναγκών μάθησης – αυτές οι ανάγκες ενδέχεται να απορρέουν από κενά στις γνώσεις ή στην κατανόηση, από την έλλειψη ή την ανεπαρκή εκμάθηση δεξιοτήτων ή ακόμη από δυσκολίες που έχουν ανακύψει ως αποτέλεσμα υφιστάμενων στάσεων ή αξιών.
2. Προσδιορισμός, εντοπισμός και πρόσβαση σε πιθανές πηγές πληροφοριών, συμβουλών ή οδηγιών που απαιτούνται για την κάλυψη αυτών των αναγκών – αυτές οι πηγές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν προσωπικές εμπειρίες, αλληλεπιδράσεις και συζητήσεις, συναντήσεις με άτομα που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς ή διαφορετικές πεποιθήσεις, απόψεις ή κοσμοθεωρίες και, τέλος, οπτικά ερεθίσματα και έντυπες, ραδιοτηλεοπτικές και ψηφιακές πηγές.
3. Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των διαφόρων πηγών πληροφοριών, συμβουλών ή οδηγιών, εκτίμηση αυτών για πιθανή μεροληψία ή στρέβλωση, και επιλογή των καταλληλότερων διαθέσιμων πηγών.

4. Επεξεργασία και εκμάθηση των πληροφοριών, με τη χρήση των πλέον κατάλληλων στρατηγικών και τεχνικών εκμάθησης ή υιοθέτηση και τήρηση των συμβουλών ή οδηγιών από τις πλέον αξιόπιστες πηγές και προσαρμογή αυτών στο υπάρχον ατομικό οπλοστάσιο γνώσεων, κατανόησης, δεξιοτήτων, στάσεων ή αξιών αντιστοίχως.
5. Αποτίμηση των γνώσεων που έχουν αποκτηθεί, της προόδου που έχει επιτευχθεί, αξιολόγηση των στρατηγικών μάθησης που έχουν χρησιμοποιηθεί, και άντληση συμπερασμάτων σχετικά με την περαιτέρω μάθηση που πρέπει ενδεχομένως να επιδιωχθεί και τις νέες στρατηγικές μάθησης που ίσως αποκτηθούν.

Δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης

Οι δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης αποτελούνται από ένα ευρύ και σύνθετο πλέγμα αλληλένδετων δεξιοτήτων. Δεξιότητες αναλυτικής σκέψης είναι οι δεξιότητες που απαιτούνται για την ανάλυση κάθε είδους υλικού (π.χ. κειμένων, επιχειρημάτων, ερμηνειών, ζητημάτων, γεγονότων, εμπειριών) με συστηματικό και ορθολογικό τρόπο. Περιλαμβάνονται οι εξής ικανότητες ή δεξιότητες:

1. Συστηματική ανάλυση του υλικού σε επιμέρους στοιχεία και οργάνωσή τους με ορθολογικό τρόπο.
2. Προσδιορισμός και ερμηνεία της σημασίας (των σημασιών) κάθε στοιχείου, ενδεχομένως με τη σύγκριση και τη συσχέτιση αυτών των στοιχείων με εκείνα που είναι ήδη γνωστά και εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών.
3. Συγκριτική μελέτη των στοιχείων και προσδιορισμός των δεσμών που υπάρχουν μεταξύ τους (π.χ. λογικοί, αιτιώδεις, χρονικοί).
4. Προσδιορισμός τυχόν ασυμφωνιών, ασυνεπειών ή αποκλίσεων μεταξύ των στοιχείων.
5. Προσδιορισμός εναλλακτικών πιθανών σημασιών και σχέσεων για τα επιμέρους στοιχεία, δημιουργία νέων στοιχείων που ενδέχεται να λείπουν από το σύνολο, συστηματική αλλαγή στοιχείων ώστε να καθορίζονται οι επιπτώσεις στο σύνολο και δημιουργία νέων συνθέσεων από τα στοιχεία που έχουν μελετηθεί – με άλλα λόγια, σύλληψη και διερεύνηση νέων δυνατοτήτων και εναλλακτικών λύσεων.
6. Συλλογή των αποτελεσμάτων της ανάλυσης με οργανωμένο και συνεκτικό τρόπο με στόχο τη διατύπωση λογικών και τεκμηριωμένων συμπερασμάτων για το σύνολο.

Οι δεξιότητες κριτικής σκέψης περιλαμβάνουν τις δεξιότητες που απαιτούνται για την αξιολόγηση και τη διατύπωση κρίσεων σχετικά με κάθε είδους υλικό. Επομένως, περιλαμβάνουν τις εξής ικανότητες ή δεξιότητες:

1. Αξιολογήσεις βάσει της εσωτερικής συνοχής και βάσει της συνέπειας με τα διαθέσιμα στοιχεία και τις εμπειρίες.
2. Διατύπωση κρίσεων σχετικά με το αν τα υπό ανάλυση υλικά είναι έγκυρα, ακριβή, αποδεκτά, αξιόπιστα, κατάλληλα, χρήσιμα και/ή πειστικά.
3. Κατανόηση και αξιολόγηση των προκαταλήψεων, των παραδοχών και των κειμενικών ή επικοινωνιακών συμβάσεων στις οποίες βασίζονται τα διάφορα υλικά.

4. Ενασχόληση όχι μόνο με την κυριολεκτική σημασία των διαφόρων υλικών, αλλά και με τον ευρύτερο ρητορικό σκοπό τους, μεταξύ άλλων με τα υποκείμενα κίνητρα, τις προθέσεις και τις σκοπιμότητες αυτών που είναι υπεύθυνοι για την παραγωγή και τη δημιουργία των υλικών (στην περίπτωση της πολιτικής επικοινωνίας, οι δεξιότητες αφορούν και τη δυνατότητα εντοπισμού της προπαγάνδας και αποδόμησης των υποκείμενων κινήτρων, προθέσεων και σκοπών αυτών που παρήγαγαν την προπαγάνδα).
5. Μελέτη των υλικών μέσα στο ιστορικό πλαίσιο όπου αυτά δημιουργήθηκαν ώστε να διευκολυνθεί η διατύπωση αξιολογικών κρίσεων σχετικά με αυτά.
6. Δημιουργία και εκπόνηση εναλλακτικών επιλογών, δυνατοτήτων και λύσεων, διαφορετικών σε σχέση με αυτές που υφίστανται στο πλαίσιο των υπό εξέταση υλικών.
7. Στάθμιση πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων των διαθέσιμων επιλογών – μεταξύ άλλων, ανάλυση κόστους-οφέλους (που ενσωματώνει τόσο τις βραχυπρόθεσμες όσο και τις μακροπρόθεσμες προοπτικές), ανάλυση πόρων (αξιολογεί κατά πόσον οι πόροι που απαιτούνται για κάθε επιλογή είναι διαθέσιμοι στην πράξη) και ανάλυση κινδύνων (κατανοεί και αξιολογεί τους κινδύνους που σχετίζονται με κάθε επιλογή και τον τρόπο διαχείρισής τους).
8. Συλλογή των αποτελεσμάτων της διαδικασίας αξιολόγησης με οργανωμένο και συνεκτικό τρόπο με στόχο την οικοδόμηση ενός λογικού και τεκμηριωμένου επιχειρήματος υπέρ ή κατά μιας συγκεκριμένης ερμηνείας, ενός συμπεράσματος ή μιας σειράς ενεργειών, βάσει σαφών και προσδιορισίμων κριτηρίων, αρχών ή αξιών και/ή αδιάσειστων στοιχείων.
9. Αναγνώριση από το άτομο των παραδοχών και των προκαταλήψεων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη διαδικασία αξιολόγησης, και αναγνώριση πως οι πεποηθήσεις και οι κρίσεις του πάντοτε εξαρτώνται και υπόκεινται στους πολιτισμικούς δεσμούς και τις αντιλήψεις του.

Η αποτελεσματική αναλυτική σκέψη ενσωματώνει την κριτική σκέψη (την αξιολόγηση του υπό ανάλυση υλικού), ενώ η αποτελεσματική κριτική σκέψη ενσωματώνει την αναλυτική σκέψη (τη διαδικασία αντιδιαστολής και συσχέτισης). Ως εκ τούτου, οι δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης είναι άρρηκτα δεμένες μεταξύ τους.

Δεξιότητες ακρόασης και παρατήρησης

Δεξιότητες ακρόασης και παρατήρησης είναι οι δεξιότητες που έχει ανάγκη ένα άτομο για να κατανοεί τι λένε οι άλλοι και να αντλεί διδάγματα από τη συμπεριφορά τους. Για να κατανοεί τι λένε οι άλλοι πρέπει να αφουγκράζεται ενεργά, να δίνει ιδιαίτερη προσοχή όχι μόνο σε όσα λέγονται αλλά και στον τρόπο που λέγονται μέσα από τη χροιά, τον τόνο, την ένταση, τον ρυθμό και τη ροή της ομιλίας, και τέλος να παρατηρεί προσεκτικά τη γλώσσα του σώματος του ομιλητή, ιδίως δε τις κινήσεις των ματιών, το βλέμμα, τις εκφράσεις του προσώπου και τις χειρονομίες. Η στενή παρατήρηση της συμπεριφοράς των άλλων μπορεί επίσης να αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφοριών σχετικά με τις πλέον κατάλληλες και αποτελεσματικές συμπεριφορές σε διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα και πολιτισμικά πλαίσια, και μπορεί να βοηθήσει έναν εκπαιδευόμενο να κατακτήσει σε βάθος αυτές τις συμπεριφορές όχι μόνο με τη συγκράτηση τέτοιων πληροφοριών αλλά και με την

αναπαραγωγή της συμπεριφοράς του άλλου σε παρόμοιες καταστάσεις στο μέλλον. Επομένως, οι δεξιότητες ακρόασης και παρατήρησης περιλαμβάνουν τις εξής δυνατότητες ή δεξιότητες:

1. Εστίαση όχι μόνο σε όσα λέγονται αλλά και στον τρόπο που λέγονται, καθώς και στη γλώσσα του σώματος του ομιλητή.
2. Εστίαση στις πιθανές αντιφάσεις μεταξύ λεκτικών και μη μηνυμάτων.
3. Εστίαση στις λεπτές αποχρώσεις των νοημάτων και σε όσα μπορεί να λέγονται μόνο εν μέρει ή μένουν ανείπωτα.
4. Εστίαση στη σχέση ανάμεσα σε όσα λέγονται και στο κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λέγονται.
5. Ιδιαίτερη προσοχή στη συμπεριφορά των άλλων και συγκράτηση πληροφοριών σχετικά με αυτή τη συμπεριφορά, ιδίως τη συμπεριφορά όσων θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς από τους υπολοίπους.
6. Ιδιαίτερη προσοχή στις ομοιότητες και τις διαφορές ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιδρούν στην ίδια κατάσταση, ιδίως αυτών που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς μεταξύ τους.

Ενσυναίσθηση

Ενσυναίσθηση είναι το σύνολο των δεξιοτήτων που απαιτούνται ώστε ένα άτομο να κατανοεί και να συμμερίζεται τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις και τα συναισθήματα των άλλων, αλλά και να βλέπει τον κόσμο μέσα από τη δική τους οπτική. Η ενσυναίσθηση περικλείει τη δυνατότητα του ατόμου αφενός να βγαίνει από το δικό του ψυχολογικό πλαίσιο αναφοράς (να αποσπάται από τη δική του οπτική) και αφετέρου να επιστρατεύει τη φαντασία του ώστε να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί το ψυχολογικό πλαίσιο αναφοράς και την οπτική ενός άλλου ατόμου. Αυτή η δεξιότητα είναι θεμελιώδης ώστε το άτομο να είναι σε θέση να συμπεραίνει τους πολιτισμικούς δεσμούς, τις κοσμοθεωρίες, τις πεποιθήσεις, τα ενδιαφέροντα, τα συναισθήματα, τις επιθυμίες και τις ανάγκες των άλλων. Υπάρχουν αρκετές διαφορετικές μορφές ενσυναίσθησης, οι ακόλουθες:

1. Γνωστική ανάληψη της οπτικής του άλλου – η δυνατότητα επίγνωσης και κατανόησης των αντιλήψεων, των σκέψεων και των πεποιθήσεων του άλλου.
2. Συναισθηματική ανάληψη της οπτικής του άλλου – η δυνατότητα επίγνωσης και κατανόησης των συναισθημάτων, των αισθημάτων και των αναγκών του άλλου.
3. Συμπόνια, η οποία ενίοτε αποκαλείται «συμπονετική ενσυναίσθηση» ή «ενσυναίσθητικό ενδιαφέρον» – η δυνατότητα βίωσης αισθημάτων οίκτου και ανησυχίας για τους άλλους, με βάση την κατανόηση είτε της γνωστικής

ή συναισθηματικής τους κατάστασης είτε της υλικής ή οικονομικής τους κατάστασης.¹²

Ευελιξία και προσαρμοστικότητα

Η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα είναι δεξιότητες που απαιτούνται ώστε ένα άτομο να προσαρμόζει τις σκέψεις, τα συναισθήματα ή τη συμπεριφορά του με ηθικό τρόπο σε νέες συνθήκες και καταστάσεις, και να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά και κατάλληλα στις προκλήσεις, τις απαιτήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται. Η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα δίνουν στα άτομα τη δυνατότητα να προσαρμόζονται θετικά στην καινοτομία και την αλλαγή, καθώς και στις κοινωνικές ή πολιτισμικές προσδοκίες, τους τρόπους επικοινωνίας και τις συμπεριφορές των άλλων. Επιπλέον, δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να προσαρμόζουν τον τρόπο σκέψης, τα συναισθήματα ή τη συμπεριφορά τους ώστε να ανταποκρίνονται σε νέες απρόβλεπτες καταστάσεις, εμπειρίες, συναντήσεις και πληροφορίες. Η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα, όπως ορίζονται στο Πλαίσιο, πρέπει να διαφοροποιούνται από την ανήθικη ή καιροσκοπική προσαρμογή της συμπεριφοράς για προσωπικό όφελος ή κέρδος. Πρέπει επίσης να διαφοροποιούνται από την προσαρμογή που επιβάλλεται έξωθεν.¹³ Επομένως, στην ευελιξία και την προσαρμοστικότητα περιλαμβάνονται οι ακόλουθες δυνατότητες ή δεξιότητες:

1. Προσαρμογή του συνήθους τρόπου σκέψης λόγω μεταβαλλόμενων συνθηκών ή προσωρινή μεταστροφή σε μια διαφορετική γνωστική οπτική ως αντίδραση σε πολιτισμικές ενδείξεις.
2. Επανεξέταση απόψεων υπό το φως νέων στοιχείων και/ή λογικών επιχειρημάτων.
3. Έλεγχος και ρύθμιση συναισθημάτων και αισθημάτων προκειμένου να διευκολυνθεί η πλέον αποτελεσματική και κατάλληλη επικοινωνία και συνεργασία με άλλους.

---

12. Εδώ, πρέπει να επισημανθεί η θέση της ενσυναίσθησης ως δεξιότητας στο παρόν μοντέλο. Ο όρος «ενσυναίσθηση» χρησιμοποιείται φυσικά με πολλούς ακόμη τρόπους στην καθημερινότητα. Για παράδειγμα, χρησιμοποιείται μερικές φορές όταν ένα άτομο βιώνει το ίδιο συναισθηματικό συναίσθημα που αισθάνεται ένα άλλο άτομο (π.χ. το φαινόμενο της «συναισθηματικής μόλυνσης» ή «μετάδοσης συναισθημάτων», όπου ένα άτομο «κολλάει» και συμμερίζεται τη χαρά, τον πανικό, τον φόβο κ.λπ. άλλου ατόμου). Άλλοτε χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά σε μια αίσθηση συναισθηματικής συνεκτικότητας ή ταύτισης με άλλο άτομο (π.χ. «Αισθάνθηκα έντονη συμπόνια για τον κεντρικό χαρακτήρα του βιβλίου»). Άλλοτε πάλι χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά στον οίκτο για άλλο άτομο ή στην ανησυχία που απορρέει από τη συμπόνια (π.χ. «Αισθάνομαι συμπόνια για σένα, στην κατάσταση που είσαι»). Ο όρος «ενσυναίσθηση» χρησιμοποιείται μερικές φορές για να γίνει αναφορά σε ένα πολύ ευρύτερο σύμπλεγμα αντιδράσεων ενός ατόμου προς ένα άλλο άτομο, όπου παρεμβαίνουν η δεκτικότητα προς τον άλλο, ο σεβασμός προς τον άλλο, η γνωστική και συναισθηματική εμπλοκή με τον άλλο και τα αισθήματα συναισθηματικής σύνδεσης με τον άλλο. Το παρόν μοντέλο ωστόσο χρησιμοποιεί τον όρο «ενσυναίσθηση» με πιο συγκεκριμένο και εστιασμένο τρόπο που δηλώνει το σύνολο των δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες σε ένα άτομο ώστε να κατανοεί και να συμμερίζεται τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις και τα αισθήματα των άλλων. Αυτό το σύνολο δεξιοτήτων είναι σημαντικό για τη συμμετοχή σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό. Ο ορισμός αυτός δεν προτίθεται να αποκλείσει την πιθανή ταυτόχρονη κινητοποίηση και ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της δεκτικότητας, του σεβασμού κ.λπ., ως συνολικού συμπλέγματος ικανοτήτων ή δυνατοτήτων, σε ορισμένες περιπτώσεις.

13. Για παράδειγμα, δεν πρέπει να επικροτείται ποτέ η υποχρεωτική αφομοίωση των πολιτισμικών μειονοτήτων από τον πολιτισμό της πλειοψηφίας. Όλα τα άτομα έχουν το θεμελιώδες δικαίωμα να επιλέγουν τους δικούς τους πολιτισμικούς δεσμούς, τις πεποιθήσεις και τον τρόπο ζωής τους (βλ. υποσημείωση 10).

4. Αντιμέτωπιση φόβων, ανησυχιών και ανασφαλειών ενόψει της συνάντησης και της αλληλεπίδρασης με άλλα άτομα που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς.
5. Ρύθμιση και περιορισμός των αρνητικών συναισθημάτων ενός ατόμου προς τα μέλη άλλης ομάδας που βρίσκονται ιστορικά σε σύγκρουση με τα μέλη της δικής του ομάδας.
6. Προσαρμογή της συμπεριφοράς ενός ατόμου με κοινωνικά κατάλληλο τρόπο σε συνάρτηση με το κυρίαρχο πολιτισμικό περιβάλλον.
7. Προσαρμογή σε διάφορα είδη επικοινωνίας και συμπεριφοράς και μεταστροφή στα κατάλληλα είδη επικοινωνίας και συμπεριφοράς ώστε να αποφεύγεται η παραβίαση των πολιτισμικών κανόνων των άλλων και να επιτυγχάνεται η επικοινωνία μαζί τους με μέσα που είναι σε θέση να κατανοούν.

Γλωσσικές, επικοινωνιακές και πολυγλωσσικές δεξιότητες¹⁴

Γλωσσικές, επικοινωνιακές και πολυγλωσσικές δεξιότητες είναι οι δεξιότητες που απαιτούνται για την αποτελεσματική και κατάλληλη επικοινωνία με άλλα άτομα. Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν τις εξής δυνατότητες και δεξιότητες:¹⁵

1. Τη δυνατότητα σαφούς επικοινωνίας σε ευρύ φάσμα καταστάσεων, όπως διατύπωση πεποιθήσεων, απόψεων, ενδιαφερόντων και αναγκών, ερμηνεία και αποσαφήνιση ιδεών, υποστήριξη, προώθηση, επιχειρηματολογία, ανάπτυξη συλλογιστικής, συζήτηση, διάλογο, πειστικότητα και διαπραγμάτευση.
2. Τη δυνατότητα ανταπόκρισης στις επικοινωνιακές απαιτήσεις διαπολιτισμικών καταστάσεων με τη χρήση περισσότερων της μίας γλώσσας ή γλωσσικής ποικιλίας ή με τη χρήση κοινής γλώσσας ή κοινής γλώσσας συνεννόησης (lingua franca) για την κατανόηση άλλης γλώσσας.
3. Τη δυνατότητα έκφρασης με αυτοπεποίθηση και χωρίς επιθετικότητα, ακόμη και σε καταστάσεις όπου κάποιος βρίσκεται σε μειονεκτική θέση λόγω διαφοράς ισχύος, καθώς και τη δυνατότητα διατύπωσης μιας θεμελιώδους διαφωνίας με άλλο άτομο με τρόπο που σέβεται όμως την αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα αυτού του ατόμου.

14. Στο παρόν Πλαίσιο, ο όρος «γλώσσα» χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει όλα τα γλωσσικά συστήματα, είτε αυτά είναι αναγνωρισμένα ως γλώσσες είτε αυτά θεωρούνται γλωσσικές ποικιλίες αναγνωρισμένων γλωσσών, ανεξάρτητα από τη σημασιολογική λειτουργία τους. Περιλαμβάνει την ομιλούμενη και τη νοηματική γλώσσα και όλες τις άλλες μορφές μη ομιλούμενης γλώσσας. Συνεπώς, στο σημείο αυτό, ως «λεκτική» και «μη λεκτική» επικοινωνία νοούνται αντιστοίχως η «επικοινωνία που πραγματοποιείται μέσω της γλώσσας» και «η επικοινωνία που πραγματοποιείται με μέσα άλλα πλην της γλώσσας».

15. Φυσικά, η αποτελεσματική και κατάλληλη επικοινωνία απαιτεί πρωτίστως γλωσσικές δεξιότητες (παραγωγή και κατανόηση γραπτού και προφορικού λόγου), κοινωνιογλωσσικές δεξιότητες (διαχείριση προφοράς, διαλέκτου, ύφους και γλωσσικών δεικτών των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των ομιλητών), και δεξιότητες λόγου (σύνταξη μεγαλύτερων σε έκταση τμημάτων λόγου με τη χρήση κατάλληλων επικοινωνιακών συμβάσεων και ανάπτυξη προφορικού λόγου και γραπτών κειμένων για συγκεκριμένους επικοινωνιακούς σκοπούς). Ωστόσο, επειδή αυτές είναι γενικές δεξιότητες (όπως οι αριθμητικές γνώσεις και ο αλφαριθμητισμός), παραλείπονται από το μοντέλο του Πλαισίου. Οι αναγνώστες που ενδιαφέρονται για λεπτομερή αναφορά και εκτενή περιγραφή των γλωσσολογικών δεξιοτήτων, των κοινωνιολογικών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων λόγου θα πρέπει να συμβουλευτούν το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες του Συμβουλίου της Ευρώπης (2001).

4. Τη δυνατότητα αναγνώρισης των διαφορετικών μορφών έκφρασης και των διαφορετικών επικοινωνιακών συμβάσεων (λεκτικών και μη) στις επικοινωνίες που χρησιμοποιούν οι άλλες κοινωνικές ομάδες και οι αντίστοιχοι πολιτισμοί.
5. Τη δυνατότητα προσαρμογής και τροποποίησης της επικοινωνιακής συμπεριφοράς ενός ατόμου ούτως ώστε να καθίσταται δυνατή η χρήση επικοινωνιακών συμβάσεων (λεκτικών και μη) που είναι κατάλληλες για τον(τους) συνομιλητή(ές) και το κυρίαρχο πολιτισμικό περιβάλλον.
6. Τη δυνατότητα διατύπωσης διευκρινιστικών ερωτήσεων με κατάλληλο και διακριτικό τρόπο σε περιπτώσεις όπου τα νοήματα που εκφράζονται από ένα άλλο άτομο είναι ασαφή ή εφόσον εντοπίζονται ασυνέπειες ανάμεσα στα λεκτικά και μη λεκτικά μηνύματα που δίνει το άλλο άτομο.
7. Τη δυνατότητα διαχείρισης προβλημάτων στην επικοινωνία, για παράδειγμα όταν ένα άτομο ζητά επανάληψη ή αναδιατύπωση μιας δήλωσης ή παρέχει νέες, αναθεωρημένες ή απλοποιημένες δηλώσεις για τις δικές του επικοινωνίες που έχουν παρερμηνευθεί.
8. Τη δυνατότητα ενός ατόμου να ενεργεί ως γλωσσικός μεσολαβητής σε διαπολιτισμικές συναλλαγές, συμπεριλαμβανομένων των δεξιοτήτων στη μετάφραση, τη διερμηνεία και την επεξήγηση, αλλά και ως διαπολιτισμικός μεσολαβητής συνδράμοντας άλλους να κατανοούν και να εκτιμούν τα χαρακτηριστικά κάποιου που θεωρείται ότι έχει διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς.

Δεξιότητες συνεργασίας

Δεξιότητες συνεργασίας είναι οι δεξιότητες που απαιτούνται για την επιτυχή συμμετοχή από κοινού με άλλους σε δραστηριότητες, καθήκοντα και εγχειρήματα. Στις δεξιότητες συνεργασίας περιλαμβάνονται οι ακόλουθες δυνατότητες ή δεξιότητες:

1. Διατύπωση ιδεών και απόψεων σε περιβάλλον ομάδας και ενθάρρυνση μελών άλλων ομάδων να διατυπώνουν ιδέες και απόψεις σε τέτοιο περιβάλλον.
2. Επίτευξη συναίνεσης και συμβιβασμού σε μια ομάδα.
3. Ανάλυση δράσης σε συνεργασία με άλλους, με αμοιβαίο και συντονισμένο τρόπο.
4. Προσδιορισμός και καθορισμός στόχων ομάδας.
5. Επιδίωξη των στόχων μιας ομάδας και προσαρμογή της συμπεριφοράς ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι.
6. Εκτίμηση των ταλέντων και των ισχυρών σημείων όλων των μελών της ομάδας και βοήθεια σε όσους το χρειάζονται ώστε να αναπτυχθούν και να βελτιωθούν σε ορισμένους τομείς εφόσον το επιθυμούν.
7. Ενθάρρυνση και κινητοποίηση άλλων μελών της ομάδας για συνεργασία και αλληλοβοήθεια με σκοπό την επίτευξη ομαδικών στόχων.
8. Συνδρομή σε άλλους στην εργασία τους, κατά περίπτωση.
9. Ανταλλαγή σχετικών και χρήσιμων γνώσεων, εμπειριών ή εμπειρογνώσεως με την ομάδα και παρακίνηση των άλλων μελών της ομάδας να κάνουν το ίδιο.
10. Αναγνώριση μιας σύγκρουσης σε περιβάλλον ομάδας, μεταξύ άλλων εντοπισμός των συναισθηματικών σημείων της σύγκρουσης τόσο σε προσωπικό επίπεδο

όσο και με τους άλλους, και κατάλληλη αντιμετώπιση με ειρηνικά μέσα και διάλογο.

Δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων

Δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων είναι οι δεξιότητες που απαιτούνται για την αντιμετώπιση, τη διαχείριση και την επίλυση συγκρούσεων με ειρηνικό τρόπο. Στις δεξιότητες αυτές περιλαμβάνονται οι ακόλουθες δυνατότητες ή δεξιότητες:

1. Μείωση ή πρόληψη της επιθετικότητας και της αρνητικής διάθεσης, και δημιουργία ουδέτερου περιβάλλοντος στο οποίο οι άνθρωποι αισθάνονται ελεύθεροι να εκφράζουν τις διαφορετικές γνώμες και τις ανησυχίες τους χωρίς τον φόβο αντιποίνων.
2. Ενθάρρυνση και ενίσχυση της δεκτικότητας, της αμοιβαίας κατανόησης και εμπιστοσύνης ανάμεσα στα συγκρουόμενα μέρη.
3. Αναγνώριση της διαφοράς ισχύος και/ή της θέσης των συγκρουόμενων πλευρών, και λήψη μέτρων ώστε να περιοριστούν οι δυνητικές επιπτώσεις τέτοιων διαφοροποιήσεων στην επικοινωνία μεταξύ τους.
4. Αποτελεσματική διαχείριση και ρύθμιση συναισθημάτων – δυνατότητα ερμηνείας της υποκείμενης συναισθηματικής κατάστασης και των κινήτρων τόσο του εαυτού όσο και των άλλων, και διαχείριση της συναισθηματικής έντασης, του άγχους και της ανασφάλειας τόσο από τους ίδιους όσο και από τους άλλους.
5. Ακρόαση και κατανόηση της διαφορετικής οπτικής των πλευρών που εμπλέκονται σε μια σύγκρουση.
6. Διατύπωση και σύνοψη των διαφορετικών απόψεων που πρεσβεύουν οι συγκρουόμενες πλευρές.
7. Αντιμετώπιση ή περιορισμός των εσφαλμένων αντιλήψεων που διατηρούν οι συγκρουόμενες πλευρές.
8. Αναγνώριση ότι ενίοτε υπάρχει ανάγκη για ηρεμία, ανακωχή ή για μια περίοδο αδράνειας ώστε οι συγκρουόμενες πλευρές να εξετάσουν την οπτική των άλλων.
9. Προσδιορισμός, ανάλυση, συσχέτιση και ένταξη σε συγκεκριμένο πλαίσιο των αιτιών και άλλων πτυχών των συγκρούσεων.
10. Αναζήτηση κοινών τόπων βάσει των οποίων μπορεί να δομηθεί η συμφωνία μεταξύ των συγκρουόμενων πλευρών, εξεύρεση επιλογών για επίλυση των συγκρούσεων και βελτιστοποίηση πιθανών συμβιβασμών ή λύσεων.
11. Συνδρομή σε άλλους για την επίλυση συγκρούσεων με την ενίσχυση της κατανόησης από μέρους τους των διαθέσιμων επιλογών.
12. Υποστήριξη και καθοδήγηση των εμπλεκόμενων πλευρών ώστε να συμφωνήσουν σε μια βέλτιστη και αποδεκτή λύση της σύγκρουσης.

ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ

Γνώση/Γνώσεις είναι το σώμα των πληροφοριών που κατέχει ένα άτομο. Κατανόηση είναι η αντίληψη και η αναγνώριση των νοημάτων. Ο όρος «κριτική κατανόηση» χρησιμοποιείται για να τονίσει την ανάγκη αντίληψης και αναγνώρισης των νοημάτων

στο περιβάλλον των δημοκρατικών διαδικασιών και του διαπολιτισμικού διαλόγου ώστε το αντικείμενο της κατανόησης και της ερμηνείας να υποβάλλεται σε ενεργό στοχασμό και κριτική αξιολόγηση (σε αντιδιαστολή με την αυτόματη, συνήθη και απερίσκεπτη ερμηνεία).

Οι διάφορες μορφές γνώσης και κριτικής κατανόησης που απαιτούνται για τον δημοκρατικό πολιτισμό διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες, τις εξής:

Γνώση και κριτική κατανόηση του εαυτού

Η αυτεπίγνωση και η αυτοκατανόηση είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική και αρμόζουσα συμμετοχή σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό. Η γνώση και η κριτική κατανόηση του εαυτού έχει πολλές διαφορετικές πτυχές:

1. Γνώση και κατανόηση των πολιτισμικών δεσμών.
2. Γνώση και κατανόηση των απόψεων για τον κόσμο, καθώς και των γνωστικών και συναισθηματικών πτυχών, των προκαταλήψεων και των κινήτρων.
3. Γνώση και κατανόηση των παραδοχών και των προκαταλήψεων που επηρεάζουν την οπτική για τον κόσμο.
4. Κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η οπτική για τον κόσμο, οι παραδοχές και οι προκαταλήψεις ενός ατόμου εξαρτώνται από τους πολιτισμικούς δεσμούς και τις εμπειρίες του, και πώς με τη σειρά τους αυτά επηρεάζουν τις αντιλήψεις, τις κρίσεις και τις αντιδράσεις του προς άλλα άτομα.
5. Επίγνωση των συναισθημάτων, των αισθημάτων και των κινήτρων ενός ατόμου, ιδίως σε περιβάλλοντα που απαιτούν την επικοινωνία και τη συνεργασία με άλλους.
6. Γνώση και κατανόηση των ορίων των ικανοτήτων και της εμπειρογνωσίας ενός ατόμου.

Γνώση και κριτική κατανόηση της γλώσσας και της επικοινωνίας

Η γνώση και η κριτική κατανόηση της γλώσσας και της επικοινωνίας έχουν πολλές διαφορετικές πτυχές. Περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Γνώση των κοινωνικά κατάλληλων λεκτικών και μη λεκτικών επικοινωνιακών συμβάσεων που λειτουργούν στη/στις γλώσσα/ες που χρησιμοποιεί ένα άτομο.
2. Κατανόηση ότι ακόμη και αν χρησιμοποιούν την ίδια γλώσσα, οι άνθρωποι που έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς μπορεί να ακολουθούν διαφορετικές λεκτικές και μη λεκτικές επικοινωνιακές συμβάσεις, οι οποίες όμως έχουν νόημα για τους ίδιους.
3. Κατανόηση ότι οι άνθρωποι που έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς μπορεί να αντιλαμβάνονται το νόημα μιας επικοινωνίας με διαφορετικό τρόπο.
4. Κατανόηση ότι υπάρχουν πολυάριθμοι τρόποι να μιλά κανείς σε οποιαδήποτε γλώσσα και ποικίλοι τρόποι χρήσης της ίδιας γλώσσας
5. Κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα αποτελεί πολιτισμική πρακτική και λειτουργεί ως φορέας πληροφοριών, νοημάτων και ταυτοτήτων που διακινούνται στον πολιτισμό στον οποίο αυτή η γλώσσα βρίσκεται ενσωματωμένη.

6. Κατανόηση του γεγονότος ότι οι γλώσσες ενδέχεται να μοιράζονται πολιτισμικά κοινές ιδέες με μοναδικό τρόπο ή να εκφράζουν μοναδικές ιδέες τις οποίες δύσκολα προσεγγίζει κανείς μέσα από άλλη γλώσσα.
7. Κατανόηση του κοινωνικού αντίκτυπου και των επιπτώσεων στους άλλους των διαφορετικών ειδών επικοινωνίας, μεταξύ άλλων την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα διαφορετικά είδη επικοινωνίας μπορεί να συγκρουστούν ή να οδηγήσουν σε διακοπή της επικοινωνίας.
8. Κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι παραδοχές, οι προκαταλήψεις, οι αντιλήψεις, οι πεποιθήσεις και οι κρίσεις σχετίζονται με τη/τις συγκεκριμένη/ες γλώσσα/ες που κάποιος μιλά.

Γνώση και κριτική κατανόηση του κόσμου (μεταξύ άλλων, της πολιτικής, του δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κουλτούρας, των πολιτισμών, των θρησκειών, της ιστορίας, των μέσων ενημέρωσης, των οικονομιών, του περιβάλλοντος και της βιωσιμότητας)

Η γνώση και η κριτική κατανόηση του κόσμου περιλαμβάνουν ένα ευρύ και πολυσύνθετο φάσμα γνώσης και κατανόησης σε ποικίλους τομείς, συμπεριλαμβανομένων όλων των κατωτέρω.

(α) Γνώση και κριτική κατανόηση της πολιτικής και του δικαίου, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση πολιτικών και νομικών εννοιών, όπως η δημοκρατία, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η ισότητα, η ιδιότητα του πολίτη, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις, η αναγκαιότητα των νόμων και των κανονισμών και το κράτος δικαίου.
2. Γνώση και κατανόηση των δημοκρατικών διαδικασιών, του τρόπου λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών, μεταξύ άλλων του ρόλου των πολιτικών κομμάτων, των εκλογικών διαδικασιών και της ψηφοφορίας.
3. Γνώση και κατανόηση των ποικίλων τρόπων με τους οποίους οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις και διαδικασίες λήψης αποφάσεων και μπορούν να επηρεάζουν την πολιτική και την κοινωνία, μεταξύ άλλων κατανόηση του ρόλου που μπορούν να διαδραματίζουν η κοινωνία των πολιτών και οι ΜΚΟ προς αυτή την κατεύθυνση.
4. Κατανόηση των σχέσεων ισχύος, της πολιτικής διαφωνίας και της σύγκρουσης απόψεων στις δημοκρατικές κοινωνίες, καθώς και του τρόπου με τον οποίο τέτοιες διαφωνίες και συγκρούσεις μπορούν να επιλύονται ειρηνικά.
5. Γνώση και κατανόηση της τρέχουσας επικαιρότητας, των σύγχρονων κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων και των πολιτικών απόψεων των άλλων.
6. Γνώση και κατανόηση των σύγχρονων απειλών για τη δημοκρατία.

(β) Γνώση και κριτική κατανόηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα εδράζονται στην αξιοπρέπεια η οποία είναι εγγενής σε όλα τα ανθρώπινα όντα.

2. Γνώση και κατανόηση ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά, αναφαίρετα και αδιαίρετα, και ότι όλοι έχουν όχι μόνο ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και την ευθύνη να σέβονται τα δικαιώματα των άλλων, ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή, εθνότητα, φυλή, θρησκεία, γλώσσα, ηλικία, φύλο, γένος, πολιτικά φρονήματα, γέννηση, κοινωνική προέλευση, περιουσία, αναπηρία, γενετήσιο προσανατολισμό ή άλλη κατάσταση.
3. Γνώση και κατανόηση των υποχρεώσεων κρατών και κυβερνήσεων ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα.
4. Γνώση και κατανόηση της ιστορίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
5. Γνώση και κατανόηση της σχέσης μεταξύ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της ειρήνης και της ασφάλειας.
6. Γνώση και κατανόηση ότι ναι μεν υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι ερμηνείας και βίωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς, αλλά ότι οι πιθανές παραλλαγές πλαισιώνονται από διεθνώς συμφωνηθείσες νομικές πράξεις που ορίζουν ελάχιστα πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα ανεξαρτήτως πολιτισμικού πλαισίου.
7. Γνώση και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι αρχές που διέπουν τα ανθρώπινα δικαιώματα εφαρμόζονται στην πράξη σε συγκεκριμένες καταστάσεις, του τρόπου με τον οποίο μπορεί να προκύψουν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και του τρόπου αντιμετώπισης των παραβιάσεων και επίλυσης των πιθανών συγκρούσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.
8. Γνώση και κατανόηση των κρίσιμων προκλήσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα στον σύγχρονο κόσμο.

(γ) Γνώση και κριτική κατανόηση της κουλτούρας και των πολιτισμών, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι πολιτισμικοί δεσμοί διαμορφώνουν τις κοσμοθεωρίες, τις προκαταλήψεις, τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις, τις αξίες, τις συμπεριφορές και τις αλληλεπιδράσεις των ανθρώπων.
2. Γνώση και κατανόηση ότι όλες οι πολιτισμικές ομάδες είναι μεταβαλλόμενες και ετερογενείς στο εσωτερικό τους, δεν έχουν πάγια εγγενή γνωρίσματα, περιλαμβάνουν άτομα που αμφισβητούν και βάζουν σε δοκιμασία τις παραδοσιακές πολιτισμικές έννοιες, και τέλος διαρκώς εξελίσσονται και αλλάζουν.
3. Γνώση και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν οι δομές της εξουσίας, οι πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις και οι θεσμικοί φραγμοί εντός και μεταξύ των πολιτισμικών ομάδων, περιορίζοντας τις ευκαιρίες των αδύναμων ατόμων.
4. Γνώση και κατανόηση των συγκεκριμένων πεποιθήσεων, αξιών, κανόνων, πρακτικών, λεκτικών επικοινωνιών και προϊόντων που ενδέχεται να χρησιμοποιούνται από ανθρώπους που έχουν συγκεκριμένους πολιτισμικούς δεσμούς, ιδίως από ανθρώπους με τους οποίους ένα άτομο αλληλεπιδρά και

επικοινωνεί και με τους οποίους θεωρείται ότι έχει διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς.

(δ) Γνώση και κριτική κατανόηση των θρησκειών, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση των κύριων πτυχών της ιστορίας, των βασικών κειμένων και των δογμάτων συγκεκριμένων θρησκευτικών παραδόσεων, καθώς και των ομοιοτήτων και των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ διαφορετικών θρησκευτικών παραδόσεων.
2. Γνώση και κατανόηση των θρησκευτικών συμβόλων, των θρησκευτικών τελετουργιών και των θρησκευτικών χρήσεων της γλώσσας.
3. Γνώση και κατανόηση των κύριων γνωρισμάτων των πεποιθήσεων, των αξιών, των πρακτικών και των εμπειριών ατόμων που πιστεύουν σε μια συγκεκριμένη θρησκεία.
4. Γνώση και κατανόηση του γεγονότος ότι η υποκειμενική βίωση και οι προσωπικές εκφράσεις των θρησκειών τείνουν να διαφέρουν ποικιλοτρόπως από τις τυπικές κατά γράμμα αναπαραστάσεις αυτών των θρησκειών.
5. Γνώση και κατανόηση της εσωτερικής πολυμορφίας που ενυπάρχει στις θρησκείες, σε επίπεδο πεποιθήσεων και πρακτικών.
6. Γνώση και κατανόηση του γεγονότος ότι όλες οι θρησκευτικές ομάδες έχουν στους κόλπους τους άτομα που αμφισβητούν και θέτουν σε δοκιμασία παραδοσιακές θρησκευτικές έννοιες, ότι δεν έχουν πάγια εγγενή γνωρίσματα και ότι διαρκώς εξελίσσονται και αλλάζουν.

(ε) Γνώση και κριτική κατανόηση της ιστορίας, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση της ρευστής φύσης της ιστορίας και του τρόπου με τον οποίο οι ερμηνείες του παρελθόντος αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου και σε συνάρτηση με τον εκάστοτε πολιτισμό.
2. Γνώση και κατανόηση συγκεκριμένων αφηγημάτων υπό διαφορετική οπτική σχετικά με τις ιστορικές δυνάμεις και τους παράγοντες που έχουν διαμορφώσει τον σύγχρονο κόσμο.
3. Κατανόηση της διαδικασίας ιστορικής έρευνας, ιδίως σε ό,τι αφορά τον τρόπο επιλογής και κατασκευής των γεγονότων, και τον τρόπο με τον οποίο αυτά τα γεγονότα μετατρέπονται σε αποδείξεις για την παραγωγή ιστορικών αφηγημάτων, ερμηνειών και επιχειρημάτων.
4. Κατανόηση της ανάγκης πρόσβασης σε εναλλακτικές πηγές πληροφοριών σχετικά με ιστορικά γεγονότα, δεδομένου ότι συνήθως η συμβολή περιθωριοποιημένων ομάδων (π.χ. πολιτισμικές μειονότητες, γυναίκες) αποκλείεται από τα τυπικά ιστορικά αφηγήματα.
5. Γνώση και κατανόηση του τρόπου παρουσίασης και διδασκαλίας της ιστορίας από εθνοκεντρική σκοπιά.
6. Γνώση και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι έννοιες της δημοκρατίας και της ιδιότητας του πολίτη έχουν εξελιχθεί με διαφορετικές διαδικασίες σε διαφορετικούς πολιτισμούς με το πέρασμα του χρόνου.

7. Γνώση και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η δημιουργία στερεοτύπων είναι μια μορφή διάκρισης που έχει χρησιμοποιηθεί με σκοπό την άρνηση της ατομικότητας και της διαφορετικότητας στους ανθρώπους και την υπονόμηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και σε ορισμένες περιπτώσεις έχει οδηγήσει σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.
8. Κατανόηση και ερμηνεία του παρελθόντος υπό το πρίσμα του παρόντος και ενόψει του μέλλοντος, και κατανόηση της συνάφειας του παρελθόντος με τους προβληματισμούς και τα ζητήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο σύγχρονος κόσμος.

(στ) Γνώση και κριτική κατανόηση των μέσων ενημέρωσης, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση των διαδικασιών μέσω των οποίων τα μαζικά μέσα ενημέρωσης επιλέγουν, ερμηνεύουν και επεξεργάζονται τις πληροφορίες πριν τη μετάδοσή τους για δημόσια κατανάλωση.
2. Γνώση και κατανόηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης ως αγαθού που αφορά παραγωγούς και καταναλωτές, καθώς και των πιθανών κινήτρων, προθέσεων και σκοπών που ενδεχομένως έχουν οι παραγωγοί περιεχομένου, εικόνων, μηνυμάτων και διαφημίσεων για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
3. Γνώση και κατανόηση των ψηφιακών μέσων, του τρόπου παραγωγής του περιεχομένου, των εικόνων, των μηνυμάτων και των διαφημίσεων των ψηφιακών μέσων, καθώς και των ποικίλων κινήτρων, προθέσεων και επιδιώξεων όσων είναι υπεύθυνοι για τη δημιουργία ή την αναπαραγωγή τους.
4. Γνώση και κατανόηση των επιπτώσεων που μπορεί να έχει το περιεχόμενο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των ψηφιακών μέσων στις απόψεις και τη συμπεριφορά των ατόμων.
5. Γνώση και κατανόηση του τρόπου παραγωγής των πολιτικών μηνυμάτων, της προπαγάνδας και της ρητορικής μίσους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα ψηφιακά μέσα, του τρόπου προσδιορισμού αυτών των μορφών επικοινωνίας και του τρόπου με τον οποίο τα άτομα μπορούν να διαφυλάττουν και να προστατεύουν τον εαυτό τους από τις επιπτώσεις αυτού του είδους επικοινωνίας.

(ζ) Γνώση και κριτική κατανόηση των οικονομιών, του περιβάλλοντος και της βιωσιμότητας, ως εξής:

1. Γνώση και κατανόηση των οικονομιών και των οικονομικών και χρηματοοικονομικών διαδικασιών που επηρεάζουν τη λειτουργία της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης ανάμεσα στην απασχόληση, στις αποδοχές, στα κέρδη, στη φορολογία και στις δημόσιες δαπάνες.
2. Γνώση και κατανόηση της σχέσης μεταξύ εσόδων και εξόδων, της φύσης και των συνεπειών ενός χρέους, του πραγματικού κόστους ενός δανείου και του κινδύνου λήψης δανείου χωρίς ικανότητα αποπληρωμής.
3. Γνώση και κατανόηση της οικονομικής αλληλεξάρτησης της παγκόσμιας κοινότητας και του αντίκτυπου που ενδέχεται να έχουν οι προσωπικές επιλογές και οι καταναλωτικές συνήθειες σε άλλα μέρη του κόσμου.

4. Γνώση και κατανόηση του φυσικού περιβάλλοντος, των παραγόντων που μπορεί να επιδρούν σε αυτό, των κινδύνων που συνδέονται με την περιβαλλοντική ζημία, των υφιστάμενων περιβαλλοντικών προκλήσεων και της ανάγκης για υπεύθυνη κατανάλωση και περιβαλλοντική προστασία και βιωσιμότητα.
5. Γνώση και κατανόηση των σχέσεων μεταξύ οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και περιβαλλοντικών διαδικασιών, ιδίως όταν τις κρίνει κανείς από παγκόσμια σκοπιά.
6. Γνώση και κατανόηση των ηθικών ζητημάτων που συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση.

Μια δεύτερη ματιά στην έννοια των συμπλεγμάτων ικανοτήτων

Όπως έχει ήδη σημειωθεί, σύμφωνα με το Πλαίσιο, οι 20 ικανότητες σπανίως κινητοποιούνται και αναπτύσσονται ξεχωριστά. Τουναντίον, η ικανή συμπεριφορά είναι πολύ πιθανότερο να περιλαμβάνει την ταυτόχρονη ή διαδοχική ενεργοποίηση και εφαρμογή ενός ολόκληρου συμπλέγματος ικανοτήτων με δυναμικό και συντονισμένο τρόπο που επιτρέπει στο άτομο να προσαρμόζεται κατάλληλα και αποτελεσματικά στις απαιτήσεις και τις προκλήσεις που παρουσιάζονται σε μια δεδομένη κατάσταση. Οι ικανότητες σε κάθε σύμπλεγμα αντλούνται με ποικίλους τρόπους από το πλήρες φάσμα αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων, γνώσεων και κριτικής κατανόησης. Αυτό σημαίνει ότι, κατά τον σχεδιασμό ενός εκπαιδευτικού προγράμματος σπουδών, οι χρήστες του Πλαισίου πρέπει να δίνουν μεγάλη προσοχή στις τέσσερις ομάδες ικανοτήτων.

Υπάρχει περίπτωση να μην περιληφθούν και οι 20 ικανότητες στο πρόγραμμα σπουδών. Τούτο μπορεί να οφείλεται σε περιορισμούς των υλικών πόρων που είναι διαθέσιμοι στους εκπαιδευτές ή σε χρονικούς περιορισμούς. Εναλλακτικά, ίσως υπάρχουν λόγοι που άπτονται της πολιτικής και οι οποίοι υπαγορεύουν ότι ορισμένες ικανότητες αποτελούν υψηλότερη προτεραιότητα, ή ακόμη ενδέχεται να υπάρχουν ευρύτεροι πολιτικοί ή πολιτισμικοί προβληματισμοί που καθιστούν μη αποδεκτή τη στόχευση μιας συγκεκριμένης ικανότητας μέσω της εκπαίδευσης.

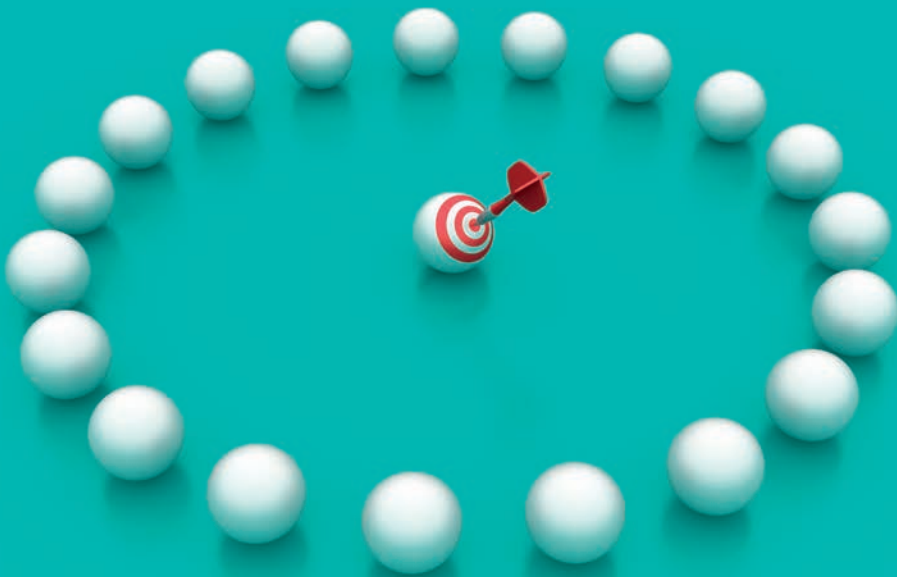
Σε περίπτωση απόφασης για παράλειψη συγκεκριμένων ικανοτήτων από ένα πρόγραμμα σπουδών, οι χρήστες του Πλαισίου θα πρέπει να συνεκτιμούν τις ακόλουθες δύο παραμέτρους. Πρώτον, εφόσον μια ικανή συμπεριφορά απαιτεί από ένα άτομο να βασίζεται σε ένα ολόκληρο σύμπλεγμα ικανοτήτων, αν αυτό το άτομο δεν έχει εφοδιαστεί με το πλήρες φάσμα ικανοτήτων, θα υπάρξουν αναπόφευκτα ορισμένες καταστάσεις στις οποίες δεν θα μπορεί να αντεπεξέλθει ικανοποιητικά. Οι χρήστες του Πλαισίου, όταν λαμβάνουν αποφάσεις, πρέπει να συνεκτιμούν τις συνέπειες της παράλειψης συγκεκριμένων ικανοτήτων από ένα πρόγραμμα σπουδών.

Δεύτερον, ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίνεται στο ενδεχόμενο οι παραλείψεις να υπονομεύουν τη συνολική συλλογιστική του Πλαισίου, η οποία πρεσβεύει την προαγωγή και την προάσπιση της δημοκρατίας, των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του διαπολιτισμικού διαλόγου. Για παράδειγμα, η παράλειψη όλων των αξιών θα είχε ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευόμενοι να είναι εφοδιασμένοι όχι με δημοκρατική ικανότητα, αλλά με μια πιο γενική πολιτική ικανότητα η οποία, όπως ήδη επισημάνθηκε, θα μπορούσε να τεθεί στην υπηρεσία μη δημοκρατικών πολιτικών καθεστώτων (με άλλα λόγια, η παράλειψη των αξιών από το πρόγραμμα σπουδών δεν καθιστά

ουδέτερες τις γνώσεις και τις δεξιότητες). Εναλλακτικά, η εστίαση αποκλειστικά στις δεξιότητες, τη γνώση και την κριτική κατανόηση και ταυτόχρονα η παράλειψη όλων των αξιών και των στάσεων θα είχε ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευόμενοι να είναι εφοδιασμένοι με τις σχετικές δεξιότητες, τη γνώση και την κριτική κατανόηση, αλλά να έχουν ενδεχομένως ελάχιστη διάθεση ή κλίση να τις χρησιμοποιήσουν στην πράξη αφού οι αξίες και οι στάσεις είναι αυτές που προδιαθέτουν τους ανθρώπους να χρησιμοποιούν τις δεξιότητες, τη γνώση και την κριτική κατανόηση.

Εν συντομία, απαιτείται μεγάλη προσοχή κατά την παράλειψη συγκεκριμένων ικανοτήτων από ένα πρόγραμμα σπουδών. Ανάλογες αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται μόνο κατόπιν διεξοδικής εξέτασης των πιθανών συνεπειών από τις προτεινόμενες παραλείψεις.

Κεφάλαιο 7

Περιγραφικοί δείκτες – Χρήσεις και σκοποί

Η ανάγκη για περιγραφικούς δείκτες ικανοτήτων

Ο δημοκρατικός πολιτισμός είναι εφικτός όταν οι πολίτες έχουν τις ίδιες αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώση/γνώσεις και την κριτική κατανόηση που περιγράφονται στο μοντέλο ικανοτήτων. Η ανάπτυξη των ικανοτήτων των εκπαιδευόμενων με στόχο τον δημοκρατικό πολιτισμό προϋποθέτει δύο απαραίτητα στοιχεία:

1. τη δυνατότητα αξιολόγησης του υφιστάμενου επιπέδου επάρκειας των εκπαιδευόμενων σε καθεμία από τις ικανότητες, για τον προσδιορισμό των μαθησιακών αναγκών τους και των τομέων που χρήζουν περαιτέρω ανάπτυξης· και
2. πηγές αναφοράς προς τους εκπαιδευτές οι οποίες μπορούν να τους βοηθήσουν να σχεδιάσουν, να εφαρμόσουν και να αξιολογήσουν τις εκπαιδευτικές παρεμβάσεις, σε περιβάλλον τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης.

Για να καλύψει αυτές τις ανάγκες, το Πλαίσιο παραθέτει περιγραφικούς δείκτες για καθεμία από τις 20 ικανότητες που εμπεριέχονται στο μοντέλο ικανοτήτων. Αυτοί οι περιγραφικοί δείκτες αφενός αποτελούν ένα μέσο λειτουργικού ορισμού των ικανοτήτων και αφετέρου παρέχουν σημαντικά και χρήσιμα εργαλεία για τον σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών, τη διδασκαλία, τη μάθηση και την αξιολόγηση. Οι περιγραφικοί δείκτες των ικανοτήτων είναι δηλώσεις που περιγράφουν ορατές συμπεριφορές οι οποίες υποδηλώνουν ότι το ενδιαφερόμενο άτομο έχει

φτάσει σε ένα συγκεκριμένο επίπεδο επάρκειας ως προς μια ικανότητα. Προκειμένου να είναι χρήσιμοι στον σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών, στη διδασκαλία, τη μάθηση και την αξιολόγηση, οι περιγραφικοί δείκτες πρέπει να διατυπώνονται στη γλώσσα των μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Πώς αναπτύχθηκαν οι περιγραφικοί δείκτες

Για την εκπόνηση των περιγραφικών δεικτών του Πλαισίου χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα κριτήρια:

- ▶ **Διατύπωση:** για την εκπόνηση των περιγραφικών δεικτών έπρεπε να χρησιμοποιηθεί η γλώσσα των μαθησιακών αποτελεσμάτων, ένα σαφές ρήμα δράσης στην αρχή και η περιγραφή μιας ορατής συμπεριφοράς που συνδέεται με ένα μαθησιακό επίτευγμα.
- ▶ **Λακωνικότητα:** οι περιγραφικοί δείκτες έπρεπε να είναι συνοπτικοί, και ιδανικά να μην ξεπερνούν σε έκταση τις 25 λέξεις.
- ▶ **Θετικότητα:** κάθε περιγραφικός δείκτης έπρεπε να εκφράζει τη δυνατότητα με μια θετική δήλωση (π.χ. μπορεί, εκφράζει, υποστηρίζει), και όχι με μια αρνητική δήλωση (π.χ. δεν μπορεί, δεν καταφέρνει, υπολείπεται). Ιδανικά, στόχος ήταν κάθε περιγραφικός δείκτης να δίνει σε έναν δάσκαλο τη δυνατότητα να λέει «Ναι, αυτό το άτομο μπορεί να το κάνει/έχει αυτή (την αξία, τη στάση, τη δεξιότητα, τη γνώση, την κατανόηση)» ή «Όχι, αυτό το άτομο δεν μπορεί να το κάνει/δεν έχει αυτή (την αξία, τη στάση, τη δεξιότητα, τη γνώση, την κατανόηση)».
- ▶ **Σαφήνεια:** κάθε περιγραφικός δείκτης έπρεπε να είναι ευκρινής, να μην επιστρατεύει υπερβολικά τεχνική ορολογία και να χρησιμοποιεί στη διατύπωση σχετικά απλή γραμματική.
- ▶ **Ανεξαρτησία:** κάθε περιγραφικός δείκτης έπρεπε να είναι ανεξάρτητος από όλους τους άλλους περιγραφικούς δείκτες. Με άλλα λόγια, η σημασία ενός περιγραφικού δείκτη δεν νοείται απλώς σε σχέση με τους άλλους περιγραφικούς δείκτες. Γι' αυτό, κατά την εκπόνηση των περιγραφικών δεικτών, δεν χρησιμοποιήθηκε η ίδια δήλωση πολλές φορές έτσι ώστε να διαμορφωθεί ένα σύνολο περιγραφικών δεικτών με απλή αντικατάσταση της χαρακτηριστικής λέξης ή φράσης (π.χ. κακή/μέτρια/καλή, λίγες/μερικές/πολλές/οι περισσότερες, αρκετά ευρεία/πολύ ευρεία), γιατί αυτό θα σήμαινε ότι τα επιμέρους στοιχεία δεν θα ήταν ανεξάρτητα μεταξύ τους.
- ▶ **Οριστικότητα:** κάθε περιγραφικός δείκτης έπρεπε επίσης να περιγράφει συγκεκριμένες συμπεριφορές ή επιτεύγματα που υποδηλώνουν κατά πόσον η σχετική αξία/στάση/δεξιότητα/γνώση/κατανόηση έχει κατακτηθεί από ένα άτομο.

Με βάση τα ανωτέρω κριτήρια, εκπονήθηκε ένα αρχικό σύνολο 2 085 πρόχειρων περιγραφικών δεικτών που κάλυπταν το σύνολο των 20 ικανοτήτων. Σταδιακά, οι πρόχειροι περιγραφικοί δείκτες μειώθηκαν σε αριθμό και βελτιώθηκαν ως προς τη διατύπωση μέσα από διαδικασίες ανατροφοδότησης, βαθμολόγησης, επικύρωσης και διαβάθμισης, στις οποίες συμμετείχαν 3 094 ενεργοί εκπαιδευτικοί από όλη την Ευρώπη. Με βάση τα δεδομένα αυτών των διαδικασιών, προέκυψε ένα σύνολο 447 επικυρωμένων και με υψηλή βαθμολογία περιγραφικών δεικτών και ένα μικρότερο σύνολο 135 βασικών περιγραφικών δεικτών που κρίθηκαν ως ιδιαίτερος χρήσιμοι

στον καθορισμό δεικτών για την επίτευξη των 20 ικανοτήτων που περιλαμβάνονται στο μοντέλο του Πλαισίου.¹⁶

Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από τους εκπαιδευτικούς χρησιμοποιήθηκαν για τη διαβάθμιση των περιγραφικών δεικτών σε τρία διαφορετικά επίπεδα επάρκειας: ένα βασικό, ένα μέσο και ένα προχωρημένο επίπεδο επάρκειας. Διαπιστώθηκε ότι πολλοί από τους περιγραφικούς δείκτες θα μπορούσαν να αντιστοιχούν με σαφήνεια σε ένα μόνο από αυτά τα τρία επίπεδα επάρκειας. Ωστόσο, η διαδικασία διαβάθμισης αποκάλυψε επίσης ότι, παρότι βρέθηκαν έγκυροι, ορισμένοι περιγραφικοί δείκτες κυμαίνονταν ανάμεσα στο βασικό και το μέσο επίπεδο ή ανάμεσα στο μέσο και το προχωρημένο επίπεδο.

Μέσα από αυτή την εκτεταμένη εμπειρική εργασία καθιερώθηκαν διαβαθμισμένοι περιγραφικοί δείκτες για καθεμία από τις 20 ικανότητες. Οι περιγραφικοί δείκτες υποδηλώνουν ότι ένα άτομο που εκδηλώνει με συνέπεια μια συμπεριφορά, έχει μεγάλη πιθανότητα να έχει επιτύχει το αντίστοιχο επίπεδο επάρκειας (βασικό, μέσο ή προχωρημένο) για την αντίστοιχη ικανότητα. Οι πλήρεις κατάλογοι των βασικών περιγραφικών δεικτών και η ευρύτερη τράπεζα των επικυρωμένων περιγραφικών δεικτών παρουσιάζονται στον Τόμο 2 της τρέχουσας έκδοσης και είναι επίσης διαθέσιμοι στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης που αναφέρεται στο Πλαίσιο.

Ενδεικτικά, στους πίνακες 6 και 7, παρατίθενται παραδείγματα διαβαθμισμένων βασικών περιγραφικών δεικτών για δύο ικανότητες.

Πίνακας 6: Βασικοί περιγραφικοί δείκτες για τις δεξιότητες της ακρόασης και της παρατήρησης

- Βασικό επίπεδο επάρκειας
  - Ακούει προσεκτικά τους άλλους
  - Ακούει προσεκτικά τις διαφορετικές απόψεις
- Μέσο επίπεδο επάρκειας
  - Μπορεί να ακούει αποτελεσματικά ώστε να αποκρυπτογραφεί τα νοήματα και τις προθέσεις του άλλου
  - Παρακολουθεί τις χειρονομίες των ομιλητών και τη γλώσσα του σώματος για να μπορέσει να διαπιστώσει το νόημα των λόγων τους
- Προχωρημένο επίπεδο επάρκειας
  - Δίνει προσοχή σε όσα οι άλλοι υπονοούν αλλά δεν λένε
  - Παρατηρεί τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους άτομα με άλλους πολιτισμικούς δεσμούς αντιδρούν στην ίδια κατάσταση

Πίνακας 7: Βασικοί περιγραφικοί δείκτες για τη γνώση και την κριτική κατανόηση της πολιτικής, του δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

- Βασικό επίπεδο επάρκειας
  - Μπορεί να εξηγήσει τη σημασία βασικών πολιτικών εννοιών, όπως δημοκρατία, ελευθερία, ιδιότητα του πολίτη, δικαιώματα και υποχρεώσεις

16. Η αναλυτική περιγραφή της διαδικασίας μέσω της οποίας αναπτύχθηκαν οι περιγραφικοί δείκτες περιλαμβάνονται στον Τόμο 2 της παρούσας έκδοσης.

- Μπορεί να εξηγήσει γιατί είναι ευθύνη όλων να σέβονται τα ανθρωπίνια δικαιώματα των άλλων
- Μέσο επίπεδο επάρκειας
  - Μπορεί να εξηγήσει την οικουμενική, αναφαίρετη και αδιαίρετη φύση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
  - Μπορεί να αναλογιστεί με κριτικό τρόπο τις γενεσιουργές αιτίες των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων τον ρόλο των στερεοτύπων και της προκατάληψης στις διαδικασίες που οδηγούν σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- Προχωρημένο επίπεδο επάρκειας
  - Μπορεί να περιγράψει τους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι πολίτες μπορούν να επηρεάσουν την πολιτική
  - Μπορεί να αναλογιστεί με κριτικό τρόπο την εξελισσόμενη φύση του πλαισίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διαρκή ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου

Χρήση των περιγραφικών δεικτών

Η διαδικασία ανάπτυξης των περιγραφικών δεικτών οδήγησε σε δύο σύνολα επικυρωμένων και διαβαθμισμένων περιγραφικών δεικτών: μια συνολική τράπεζα 447 περιγραφικών δεικτών (με ορισμένους περιγραφικούς δείκτες να αντιστοιχούν στα τρία επίπεδα επάρκειας και ορισμένους περιγραφικούς δείκτες να βρίσκονται ανάμεσα σε αυτά τα επίπεδα), και ένα μικρότερο υποσύνολο 135 βασικών περιγραφικών δεικτών που συνδέονται σαφώς με κάθε ένα από τα τρία επίπεδα επάρκειας. Μια βασική παραδοχή (η οποία βασίζεται στη στατιστική διαδικασία που χρησιμοποιήθηκε για τη διαβάθμιση των περιγραφικών δεικτών) είναι ότι αν ένα άτομο επιδεικνύει τη συμπεριφορά που αντιστοιχεί σε έναν περιγραφικό δείκτη σε προχωρημένο επίπεδο, τότε είναι πολύ πιθανό αυτό το άτομο να είναι επίσης ικανό να επιδεικνύει τις συμπεριφορές που αντιστοιχούν στους περιγραφικούς δείκτες στο μέσο και το βασικό επίπεδο για την ίδια ικανότητα.

Οι δύο λίστες των περιγραφικών δεικτών προσφέρονται για αρκετές χρήσεις. Ωστόσο, υπάρχουν και μερικές πιθανές καταχρήσεις που θα πρέπει να αποφεύγονται.

Οι περιγραφικοί δείκτες μπορούν να χρησιμοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους στο περιβάλλον της τυπικής και της μη τυπικής εκπαίδευσης. Δεδομένου ότι διατυπώνονται στη γλώσσα των μαθησιακών αποτελεσμάτων, οι περιγραφικοί δείκτες μπορούν να χρησιμεύσουν ως σημείο αναφοράς για την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών σε διαφορετικά επίπεδα, από τα εθνικά προγράμματα σπουδών έως τα σχολικά προγράμματα σπουδών, καθώς και για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση μαθησιακών δραστηριοτήτων.

Επειδή, συνήθως, οι ικανότητες κινητοποιούνται σε συμπλέγματα, οι εκπαιδευτές μπορούν να σχεδιάζουν μαθησιακές δραστηριότητες που δίνουν στους εκπαιδευόμενους την ευκαιρία να εκδηλώνουν και να εφαρμόζουν συμπεριφορές που σχετίζονται με συνδυασμούς περιγραφικών δεικτών από διαφορετικές ικανότητες.

Αυτές οι δραστηριότητες επομένως συμβάλλουν στην ανάπτυξη των εν λόγω ικανοτήτων. Επιπλέον, οι περιγραφικοί δείκτες μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για τους εκπαιδευτές κατά τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, και τα μαθησιακά αποτελέσματα μπορούν επίσης να προσδιορίζονται με τον συνδυασμό και την προσαρμογή υφιστάμενων περιγραφικών δεικτών.

Αυτό απλοποιεί το έργο των εκπαιδευτών που επιδιώκουν να καλύψουν, με τις σχετικές μαθησιακές ευκαιρίες, όσο το δυνατόν περισσότερες από τις 20 ικανότητες. Θα ήταν εσφαλμένη η παραδοχή ότι οι εκπαιδευτές θα πρέπει να έχουν ως στόχο να καλύπτουν με μεμονωμένες μαθησιακές δραστηριότητες καθέναν από τους 447 περιγραφικούς δείκτες ή ακόμη και τους 135 βασικούς περιγραφικούς δείκτες. Πρώτον, η τράπεζα των περιγραφικών δεικτών θα πρέπει να αποτελεί μια εργαλειοθήκη από την οποία οι εκπαιδευτές μπορούν να επιλέγουν και να συνδυάζουν τα περισσότερο πρόσφορα στοιχεία λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο των εκπαιδευόμενων και το συγκεκριμένο περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται. Η τράπεζα δεν θα πρέπει να νοείται ως λίστα υποχρεώσεων. Δεύτερον, κατά την επιλογή των πλέον πρόσφορων περιγραφικών δεικτών που πρόκειται να οριστούν ως τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα, οι εκπαιδευτές θα πρέπει να έχουν υπόψη ότι οι δραστηριότητες μάθησης πρέπει να παρέχουν ουσιαστικές ευκαιρίες ώστε όλοι οι εκπαιδευόμενοι να προχωρούν σε υψηλότερα επίπεδα επάρκειας ή να σταθεροποιούν και να εδραιώνουν την επάρκειά τους σε διάφορες ικανότητες. Ως εκ τούτου, ο επιδιωκόμενος στόχος δεν θα πρέπει να είναι πολύ υψηλός, π.χ. να δίνεται έμφαση σε περιγραφικούς δείκτες προχωρημένου επιπέδου όταν πολλοί εκπαιδευόμενοι δεν είναι έτοιμοι γι' αυτό, ούτε όμως πολύ χαμηλός, π.χ. να επιλέγονται μόνο περιγραφικούς δείκτες βασικού επιπέδου όταν οι εκπαιδευόμενοι έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες.

Τούτο συνδέεται επίσης με μια άλλη σημαντική χρήση των περιγραφικών δεικτών, την αξιολόγηση. Επειδή πρόκειται για μαθησιακά αποτελέσματα, κρίνεται σκόπιμο οι περιγραφικοί δείκτες να χρησιμοποιούνται ως σημεία αναφοράς για τους σκοπούς της αξιολόγησης. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι οι περιγραφικοί δείκτες αναφέρονται στην επάρκεια και όχι στις επιδόσεις σε μία συγκεκριμένη περίπτωση.

Ως εκ τούτου, είναι δυνατόν ένας εκπαιδευόμενος να επιδείξει τυχαία μια συγκεκριμένη συμπεριφορά σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, π.χ. σε μια δραστηριότητα μάθησης, χωρίς ωστόσο να αναπαράγει αυτή τη συμπεριφορά σε άλλα περιβάλλοντα. Η απλή παρατήρηση ενός εκπαιδευόμενου ο οποίος επιδεικνύει τη συμπεριφορά που αποτυπώνεται σε έναν περιγραφικό δείκτη σε μια μεμονωμένη περίπτωση δεν συνεπάγεται απαραίτητως ότι ο εκπαιδευόμενος έχει επιτύχει το επίπεδο επάρκειας που υποδεικνύει ο εν λόγω περιγραφικός δείκτης.

Αντίστοιχα, το γεγονός ότι σε μια εκπαιδευτική κατάσταση ένας εκπαιδευόμενος δεν επιδεικνύει τη συμπεριφορά που αποτυπώνεται σε έναν περιγραφικό δείκτη δεν επαρκεί ώστε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ο εκπαιδευόμενος έχει χαμηλότερο επίπεδο επάρκειας. Ενδέχεται, στη συγκεκριμένη περίπτωση, τη συγκεκριμένη στιγμή, η συμπεριφορά να μην είναι ορατή, αλλά σε άλλες περιστάσεις ο εκπαιδευόμενος να καταφέρει να επιδείξει την ενδεικνυόμενη συμπεριφορά.

Επιπλέον, λόγω του σωρευτικού χαρακτήρα των περιγραφικών δεικτών (και της εγκυρότητας της διαβάθμισης, με βάση μια στιβαρή στατιστική διαδικασία), κατά τη διενέργεια μιας αξιολόγησης, οι εκπαιδευτές δεν χρειάζεται να χρησιμοποιούν τους

καταλόγους των περιγραφικών δεικτών σαν λίστες ελέγχου για να είναι βέβαιοι ότι έχουν καλυφθεί όλοι οι περιγραφικοί δείκτες. Για παράδειγμα, αν ένας εκπαιδευόμενος επιδεικνύει με συνέπεια τη συμπεριφορά που αποτυπώνεται σε έναν περιγραφικό δείκτη στο μέσο επίπεδο μιας συγκεκριμένης ικανότητας, δεν είναι απαραίτητο να ελεγχθεί ως προς τους άλλους περιγραφικούς δείκτες στο μέσο επίπεδο για την ίδια ικανότητα ή τους περιγραφικούς δείκτες στο βασικό επίπεδο, επειδή το πιθανότερο είναι ότι έχει ήδη αποκτήσει αυτή την ικανότητα σε αυτό το επίπεδο. Αντ' αυτού, ο εκπαιδευτής θα πρέπει να ελέγξει αν ο εκπαιδευόμενος επιδεικνύει συμπεριφορές που αντιστοιχούν στους περιγραφικούς δείκτες τής εν λόγω ικανότητας στο προχωρημένο επίπεδο και αν οι εν λόγω συμπεριφορές δεν είναι ορατές, τούτο μπορεί να αποτελέσει τον στόχο μελλοντικών δραστηριοτήτων μάθησης.

Η χρήση των περιγραφικών δεικτών, επειδή διατυπώνονται με θετικούς όρους, μας βοηθά να αναγνωρίζουμε τι είναι σε θέση να κάνουν οι εκπαιδευόμενοι, ενώ η απουσία συμπεριφορών θα πρέπει να καθοδηγεί τις μελλοντικές παρεμβάσεις και να μη χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τον εκπαιδευόμενο με αρνητικό τρόπο. Όπως φαίνεται από τους διαβαθμισμένους περιγραφικούς δείκτες που παρουσιάζονται στους πίνακες 6 και 7, ακόμη και οι περιγραφικοί δείκτες στο βασικό επίπεδο απαιτούν σημαντικό βαθμό επάρκειας.

Κίνδυνος κατάχρησης υπάρχει επίσης όταν η συμπεριφορά που αποτυπώνεται σε έναν περιγραφικό δείκτη σε βασικό επίπεδο δεν είναι ορατή. Θα ήταν σφάλμα να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ο εκπαιδευόμενος δεν διαθέτει κανένα επίπεδο επάρκειας. Ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, ο εκπαιδευόμενος μπορεί να έχει αποκτήσει κάποιο επίπεδο επάρκειας, και οι περιγραφικοί δείκτες του βασικού επιπέδου μπορούν να είναι ο επόμενος στόχος μάθησης.

Εκτός από τις διάφορες χρήσεις που εφαρμόζουν οι εκπαιδευτές σε περιβάλλοντα τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, οι περιγραφικοί δείκτες μπορούν επίσης να χρησιμεύσουν στους ίδιους τους εκπαιδευόμενους, με διάφορους πιθανούς τρόπους.

Δεδομένου ότι το Πλαίσιο περιλαμβάνει τόσο την αυτεπάρκεια όσο και τις δεξιότητες αυτόνομης μάθησης, οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να εξετάζουν τους περιγραφικούς δείκτες για το σύνολο των 20 ικανοτήτων, προκειμένου να χαράξουν και να υλοποιούν τη δική τους πορεία ανάπτυξης. Ο κατάλογος των περιγραφικών δεικτών μπορεί να τους βοηθήσει ώστε να προσανατολίσουν τους στόχους μάθησης με κλιμακούμενο και εφικτό τρόπο, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες επιτυχίας και την ενδυνάμωσή τους. Οι περιγραφικοί δείκτες χρησιμεύουν επίσης στην αυτο-αξιολόγηση καθώς και ως βοήθημα για έναν κριτικό στοχασμό στο ζήτημα της μάθησης, ο οποίος μπορεί να λαμβάνει χώρα σε ένα περιβάλλον τυπικής, μη τυπικής ή άτυπης εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να χρησιμοποιούν τους περιγραφικούς δείκτες προκειμένου να εξετάζουν τη συμπεριφορά τους σε συγκεκριμένες σχετικές περιστάσεις στο παρελθόν και να αναλογίζονται την πιθανή συμπεριφορά τους στο μέλλον. Όσον αφορά τις αξίες, οι εκπαιδευόμενοι μπορούν επίσης να αναλογιστούν τι θα συνέβαινε στην κοινωνία αν οι πολίτες παρέβλεπαν ή απέρριπταν το περιεχόμενο των αντίστοιχων περιγραφικών δεικτών.

Εν κατακλείδι, οι περιγραφικοί δείκτες αποτελούν ένα πολύτιμο εργαλείο τόσο για τους εκπαιδευτές όσο και για τους εκπαιδευόμενους. Οι κίνδυνοι της πιθανής κατάχρησης μπορούν να αποφευχθούν εφόσον λαμβάνονται υπόψη οι αρχές και

οι συστάσεις που περιλαμβάνονται στα κεφάλαια καθοδήγησης στον Τόμο 3 της παρούσας έκδοσης – ιδίως, στα κεφάλαια σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών, την παιδαγωγική διαδικασία, την αξιολόγηση και την ολιστική σχολική προσέγγιση. Συνιστάται στους χρήστες του Πλαισίου να συμβουλευτούν αυτά τα κεφάλαια προτού χρησιμοποιήσουν τους περιγραφικούς δείκτες.

Συμπέρασμα

Οπως έχει ήδη σημειωθεί, το μοντέλο ικανοτήτων που περιγράφεται σε αυτόν τον τόμο προσφέρει μια λεπτομερή περιγραφή των ικανοτήτων που πρέπει να αποκτούν οι εκπαιδευόμενοι προκειμένου να γίνουν συνειδητοποιημένοι πολίτες που συμμετέχουν αποτελεσματικά και συμβιώνουν ειρηνικά με τους άλλους ως ίσοι, σε πολιτισμικά πολύμορφες δημοκρατικές κοινωνίες. Επιπλέον, οι περιγραφικοί δείκτες παρέχουν ένα μέσο για τον λειτουργικό ορισμό των ικανοτήτων και τις καθιστούν πρόσφορες για χρήση από τους ειδικούς της εκπαίδευσης σε τομείς όπως ο σχεδιασμός προγραμμάτων σπουδών, η διδασκαλία και η μάθηση, καθώς και η αξιολόγηση.

Εκφράζεται η ελπίδα ότι το μοντέλο ικανοτήτων και οι περιγραφικοί δείκτες θα αποδειχθούν χρήσιμοι στη λήψη αποφάσεων και στον σχεδιασμό στον τομέα της εκπαίδευσης και θα συμβάλουν στην αξιοποίηση των εκπαιδευτικών συστημάτων ώστε οι εκπαιδευόμενοι να προετοιμάζονται για τη ζωή τους ως δημοκρατικοί και διαπολιτισμικά ικανοί πολίτες.

Εκφράζεται επίσης η ελπίδα ότι το Πλαίσιο θα δώσει στα εκπαιδευτικά συστήματα τη δυνατότητα να ενδυναμώσουν τους εκπαιδευόμενους ως αυτόνομους κοινωνικούς παράγοντες ικανούς να επιλέγουν και να επιδιώκουν τους στόχους τους στη ζωή μέσα στα όρια των δημοκρατικών θεσμών και με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Αρκετές ικανότητες στο μοντέλο έχουν άμεση σχέση με τον στόχο αυτό.

Για παράδειγμα, αν οι εκπαιδευόμενοι αναπτύσσουν μια στάση δεκτικότητας προς άλλους πολιτισμούς, πεποιθήσεις, κοσμοθεωρίες και πρακτικές, θα είναι πρόθυμοι να εξερευνήσουν και να διερευνήσουν άλλες οπτικές και τρόπους ζωής που υπάρχουν έξω από το παραδοσιακό πλαίσιο στο οποίο μεγάλωσαν, και κατά συνέπεια θα διευρύνουν το φάσμα των εμπειριών και τους ορίζοντές τους. Αν αποκτήσουν δεξιότητες αυτόνομης μάθησης, θα είναι σε θέση να μαθαίνουν ανεξάρτητα για

νέες οπτικές και τρόπους ζωής ώστε να μην εξαρτώνται αποκλειστικά από τις πληροφορίες που τους δίνουν άλλοι στο άμεσο περιβάλλον τους. Αν πάλι αποκτήσουν δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης, θα είναι σε θέση αφενός να υποβάλλουν τις εναλλακτικές οπτικές και τους τρόπους ζωής, καθώς και τις νέες πληροφορίες και ιδέες, σε λεπτομερή έλεγχο, και αφετέρου να προβαίνουν στις δικές τους αξιολογικές κρίσεις σχετικά με το αν κάτι είναι αποδεκτό ή ευκαίιο. Επιπλέον, αν οι νέοι μάθουν να αποδίδουν αξία στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στα ανθρώπινα δικαιώματα, στην πολιτισμική πολυμορφία και στη δημοκρατία, τότε αυτές οι αξίες θα χρησιμοποιηθούν ως βάση για όλες τις άλλες επιλογές και τις ενέργειές τους, και πρόθυμα θα συνεχίσουν τη ζωή τους με τρόπο που σέβεται την αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων και τις αρχές της δημοκρατίας.

Εν συντομία, το να εφοδιαστούν οι εκπαιδευόμενοι με τις ικανότητες που αναφέρονται στο Πλαίσιο αποτελεί ουσιαστικό και απαραίτητο βήμα που συμβάλλει στην ενδυνάμωσή τους και κατ' επέκταση στην επιλογή και την επιδίωξη των στόχων τους μέσα σε ένα περιβάλλον σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών διαδικασιών. Η απόκτηση αυτών των ικανοτήτων μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, παράλληλα με την καταπολέμηση των δομικών αδυναμιών και ανισοτήτων, έχει ζωτική σημασία για τη διασφάλιση της μελλοντικής υγείας των πολιτισμικά πολύμορφων δημοκρατικών κοινωνιών και την ενδυνάμωση και την ευδοκίμηση όλων των νέων που ζουν μέσα σε αυτές.

Γλωσσάριο βασικών όρων

Κατάλογος όρων με αλφαβητική σειρά

Ανεκτικότητα

Ανεκτικότητα στην αμφισημία

Αξία

Άτυπη εκπαίδευση

Αυτεπάρκεια

Γλωσσική πολυμορφία

Γνώση

Δεξιότητα

Δημοκρατία

Δημοκρατικός πολιτισμός

Διάθεση

Διαπολιτισμική ικανότητα

Διαπολιτισμικός διάλογος

Εθνοκεντρισμός

Εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα

Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη

Ενσυναίσθηση

Ιδιότητα του πολίτη

Ικανότητα

Κριτική κατανόηση

Μαθησιακό αποτέλεσμα

Μη τυπική εκπαίδευση

Περιγραφικός δείκτης

Πολιτειακή συνείδηση

Πολίτης

Πολιτισμός

Πολυπρισματικότητα

Σεβασμός

Στάση

Τυπική εκπαίδευση

Υπευθυνότητα

Κατάλογος όρων ανά κατηγορία

Όροι σχετικοί με το περιεχόμενο	Τεχνικοί όροι
Ανεκτικότητα	Αξία
Ανεκτικότητα στην αμφισημία	Άτυπη εκπαίδευση
Αυτεπάρκεια	Γνώση
Γλωσσική πολυμορφία	Δεξιότητα
Δημοκρατία	Διάθεση
Δημοκρατικός πολιτισμός	Ικανότητα
Διαπολιτισμική ικανότητα	Κριτική κατανόηση
Διαπολιτισμικός διάλογος	Μαθησιακό αποτέλεσμα
Εθνοκεντρισμός	Μη τυπική εκπαίδευση
Εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα	Περιγραφικός δείκτης
Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη	Στάση
Ενσυναίσθηση	Τυπική εκπαίδευση
Ιδιότητα του πολίτη	
Πολίτης	
Πολιτειακή συνείδηση	
Πολιτισμός	
Πολυπρισματικότητα	
Σεβασμός	
Υπευθυνότητα	

Γλωσσάριο

Ανεκτικότητα

Η ανεκτικότητα μπορεί να ερμηνεύεται είτε ως κοινωνικό φαινόμενο είτε ως ατομική στάση. Αν δίνεται έμφαση στην ανεκτικότητα ως ατομική στάση, η ερμηνεία του όρου έχει τρεις εκδοχές:

- ▶ ως αντώνυμο της μισαλλοδοξίας, που συνεπάγεται την αποδοχή και τη δεκτικότητα, χωρίς την επιβολή των απόψεων ή των πρακτικών ενός ατόμου στους άλλους·
- ▶ ως συγκαταβατική στάση, η οποία συνδέεται με την ετυμολογική της προέλευση (από τα λατινικά): εδώ η ανεκτικότητα σημαίνει δέχομαι χωρίς αντίδραση κάτι που δεν μου αρέσει ή ακόμη και κάτι που απεχθάνομαι. Αυτή η στάση επομένως συνδέεται συχνά με το ρήμα «ανέχομαι», το οποίο υπονοεί μια ανισομερή σχέση, ανάμεσα σε κάποιον που ανέχεται και σε κάποιον που γίνεται ανεκτός·
- ▶ ως χρήσιμο εργαλείο για τη διαχείριση ενός βασικού ζητήματος, δηλαδή για τη συμφιλίωση, σε ατομικό επίπεδο, της πίστης στην ισότιμη αξία και αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπινων όντων αφενός και μιας κατάστασης έντονης διαφωνίας ως προς τις αξίες, τις πεποιθήσεις ή τις πρακτικές αφετέρου. Από αυτή τη σκοπιά,

η ανεκτικότητα συνιστά μια δίκαιη και αντικειμενική στάση προς ανθρώπους των οποίων οι απόψεις και οι πρακτικές διαφέρουν από αυτές του ατόμου και η οποία προϋποθέτει τη δέσμευση στον σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Στην τρίτη εκδοχή, η ανεκτικότητα συνεπάγεται τη συνύπαρξη τριών αναγκαίων συνθηκών:

- ▶ προϋπόθεση: μια κατάσταση ή διαφορά ή σύγκρουση με άλλο άτομο·
- ▶ διαδικασία: δέσμευση για αποφυγή κάθε είδους βίας, αναζήτηση μη βίαιων τρόπων για τη διευθέτηση της διαφωνίας ή την ανοχή της σύγκρουσης·
- ▶ κίνητρα: η απόφαση αναζήτησης μιας μη βίαιης λύσης ή ανοχής της διαφωνίας, η οποία εδράζεται στον σεβασμό για τα δικαιώματα των άλλων και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια.

Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν πρέπει να υπάρχει ανεκτικότητα – πρέπει να μπαίνουν όρια. Για παράδειγμα, ο ρατσισμός δεν θα πρέπει να γίνεται ανεκτός. Στο Πλαίσιο, η ανωτέρω τρίτη προσέγγιση, η οποία βασίζεται στον σεβασμό της αξιοπρέπειας όλων των ανθρωπίνων όντων και της θεμελιώδους ισότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι ενσωματωμένη στον ορισμό του σεβασμού.

Ανεκτικότητα στην αμφισημία

Ανεκτικότητα στην αμφισημία είναι μια στάση απέναντι σε καταστάσεις που είναι αβέβαιες και υπόκεινται σε πολλαπλές αντικρουόμενες ερμηνείες. Άνθρωποι με μεγάλη ανεκτικότητα στην αμφισημία αξιολογούν αντικείμενα, γεγονότα και καταστάσεις με θετικό τρόπο και τα διαχειρίζονται εποικοδομητικά, ενώ άνθρωποι με χαμηλή ανεκτικότητα στην αμφισημία υιοθετούν μία και μοναδική άκαμπτη στάση απέναντι στις ασαφείς καταστάσεις και δεν είναι ευέλικτοι στον τρόπο θεώρησης του κόσμου.

Αξία

Αξία είναι η πεποίθηση σχετικά με έναν ευκαίριο στόχο που κινητοποιεί τη δράση και χρησιμεύει ως κατευθυντήρια αρχή στη ζωή, σε πολλές καταστάσεις. Οι αξίες εμπεριέχουν μια κανονιστική ρυθμιστική ποιότητα σχετικά με αυτό που πρέπει κάποιος να κάνει ή να σκεφτεί. Οι αξίες παρέχουν πρότυπα ή κριτήρια για τα ακόλουθα: διενέργεια αξιολογήσεων· αιτιολόγηση απόψεων, στάσεων και συμπεριφορών· σχεδιασμό συμπεριφορών και απόφαση επιλογής μεταξύ εναλλακτικών λύσεων· και, τέλος, παρουσίαση του εαυτού σε άλλους. Οι αξίες συνδέονται με συναισθήματα ως προς το ότι, όταν ενεργοποιούνται, διαπνέονται από αισθήματα. Επίσης, παρέχουν δομές γύρω από τις οποίες οργανώνονται πιο συγκεκριμένες στάσεις. Οι αξίες επηρεάζουν τις στάσεις, ενώ η αξιολόγηση των αξιών των ανθρώπων βοηθά στην πρόβλεψη των στάσεων και της συμπεριφοράς τους. Οι άνθρωποι οργανώνουν τις αξίες τους ιεραρχικά, με βάση τη σχετική σημασία τους, όμως η σχετική σημασία των αξιών μεταβάλλεται συχνά κατά τη διάρκεια της ζωής. Σε ατομικό ψυχολογικό επίπεδο, οι αξίες είναι εσωτερικευμένες κοινωνικές αναπαραστάσεις ή ηθικά πιστεύω που επιστρατεύουν οι άνθρωποι όταν καλούνται να αιτιολογήσουν τις πράξεις τους. Βεβαίως, εκτός από ατομικά χαρακτηριστικά, οι αξίες συνιστούν και κοινωνικές συμφωνίες γι' αυτό που είναι σωστό, καλό ή αγαπητό. Οι αξίες είναι κώδικες ή γενικές αρχές που καθοδηγούν τη δράση, και όχι οι ίδιες οι ενέργειες ούτε συγκεκριμένες λίστες ελέγχου για το τι πρέπει να γίνει και πότε. Στις αξίες βασίζεται η αποδοκιμασία

για ορισμένες επιλογές συμπεριφοράς και η επιβράβευση για άλλες. Ένα σύστημα αξιών περιλαμβάνει αυτό που είναι αναμενόμενο και επιθυμητό, αυτό που απαιτείται αλλά και αυτό που απαγορεύεται.

Άτυπη εκπαίδευση

Άτυπη εκπαίδευση είναι η διά βίου διαδικασία με την οποία κάθε άτομο αποκτά στάσεις, αξίες, δεξιότητες και γνώσεις από εκπαιδευτικές επιρροές και πόρους τόσο μέσα από το δικό του περιβάλλον όσο και από την καθημερινή του εμπειρία (οικογένεια, συμμαθητές, γείτονες, συναντήσεις, βιβλιοθήκη, μέσα μαζικής ενημέρωσης, εργασία, παιχνίδι, κ.λπ.).

Αυτεπάρκεια

Αυτεπάρκεια είναι η στάση ενός ατόμου προς τον εαυτό του. Αφορά τη θετική πίστη στην ικανότητα του ατόμου να αναλαμβάνει τις ενέργειες που απαιτούνται για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, αλλά και την αυτοπεποίθηση ότι μπορεί να κατανοήσει τα ζητήματα, να επιλέξει τις κατάλληλες μεθόδους για την επίτευξη των καθηκόντων του, να ξεπεράσει επιτυχώς τα εμπόδια και τις νέες προκλήσεις, να επηρεάσει αυτό που συμβαίνει και να κάνει τη διαφορά.

Συνεπώς, η αυτεπάρκεια σχετίζεται με αισθήματα εμπιστοσύνης ενός ατόμου στις ικανότητές του. Η χαμηλή αυτεπάρκεια μπορεί να αποθαρρύνει τη δημοκρατική και διαπολιτισμική συμπεριφορά ακόμη και όταν υπάρχει υψηλό επίπεδο ικανότητας, ενώ μια μη ρεαλιστική υψηλή αυτεπάρκεια μπορεί να οδηγήσει στη ματαιώση και στην απογοήτευση. Μια βέλτιστη στάση είναι η σχετικά υψηλή αυτεπάρκεια σε συνδυασμό με ένα ρεαλιστικά εκτιμώμενο υψηλό επίπεδο δυνατοτήτων, που ενθαρρύνουν τα άτομα να αντιμετωπίζουν τις νέες προκλήσεις και να αναλαμβάνουν δράση σε ζητήματα που τους απασχολούν. Η αυτεπάρκεια περιλαμβάνει επίσης ένα αίσθημα εμπιστοσύνης προς τη δημοκρατική συμμετοχή και την ανάληψη ενεργειών που κρίνονται αναγκαίες για την επίτευξη δημοκρατικών στόχων (συμπεριλαμβανομένης της αμφισβήτησης και της απόδοσης ευθυνών σε όσους βρίσκονται σε θέσεις ισχύος και εξουσίας όταν οι αποφάσεις ή οι πράξεις τους κρίνονται άδικες ή άνομες), καθώς και ένα αίσθημα αυτοπεποίθησης όσον αφορά την εμπλοκή στον διαπολιτισμικό διάλογο με όσους θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς.

Γλωσσική πολυμορφία

Γλωσσική πολυμορφία είναι η δυνατότητα ενός ατόμου να χρησιμοποιεί πολλές γλώσσες με δεκτικότητα και/ή παραγωγικότητα, ανεξαρτήτως του επιπέδου ικανότητας στο οποίο έχει φτάσει σε κάθε γλώσσα.

Γνώση

Γνώση/Γνώσεις είναι το σώμα των δομημένων και διασυνδεδεμένων πληροφοριών που κατέχει ένα άτομο. Οι γνώσεις συνδέονται στενά με την έννοια της κατανόησης. Στην εκπαίδευση, η γνώση θεωρείται ουσιαστικό στοιχείο του προγράμματος σπουδών, συχνά αναφέρεται ως περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, και περικλείει τα ουσιαστικά στοιχεία που η ανθρωπότητα έχει συσσωρεύσει με το πέρασμα του χρόνου και τα οποία το σχολείο υποτίθεται ότι μεταλαμπαδεύει στις

επόμενες γενιές ώστε να σημειώνεται εξέλιξη στην κατανόηση του κόσμου και την πρόοδο της ανθρώπινης κοινωνίας.

Δεξιότητα

Στο παρόν Πλαίσιο, δεξιότητα είναι η δυνατότητα ενός ατόμου να εκτελεί ένα περίπλοκο, καλά οργανωμένο πρότυπο είτε σκέψης είτε συμπεριφοράς με προσαρμοστικό τρόπο, ώστε να επιτυγχάνει έναν συγκεκριμένο σκοπό ή στόχο.

Δημοκρατία

Δημοκρατία σημαίνει διακυβέρνηση από τον λαό ή για λογαριασμό του λαού. Βασικό χαρακτηριστικό της είναι η συμμεόρφωση προς τις απόψεις της πλειοψηφίας. Σε μια δημοκρατία, η υπέρτατη εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται από τον λαό με άμεσο τρόπο (άμεση δημοκρατία) ή από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους του λαού που προκύπτουν από ένα ελεύθερο εκλογικό σύστημα (αντιπροσωπευτική δημοκρατία).

Οι πυλώνες της δημοκρατίας είναι:

- ▶ η λαϊκή κυριαρχία·
- ▶ η κυβέρνηση η οποία βασίζεται στη συναίνεση των κυβερνωμένων·
- ▶ η αρχή της πλειοψηφίας·
- ▶ τα δικαιώματα των μειονοτήτων·
- ▶ η διασφάλιση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων·
- ▶ οι ελεύθερες και ανόθευτες εκλογές·
- ▶ η ισότητα απέναντι στον νόμο·
- ▶ η τήρηση της νομιμότητας·
- ▶ τα συνταγματικά όρια της κυβέρνησης·
- ▶ ο κοινωνικός, οικονομικός και πολιτικός πλουραλισμός, μεταξύ άλλων η αναγνώριση των ανεξάρτητων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών·
- ▶ οι αξίες της συνεργασίας, ο θεμιτός ανταγωνισμός και ο συμβιβασμός.

Τα σύγχρονα δημοκρατικά πρότυπα υπερβαίνουν την κλασική αντιπροσωπευτική δημοκρατία, στην οποία κύριος ρόλος των πολιτών είναι να αναθέτουν μέσω της ψήφου τους στους αντιπροσώπους τους την ευθύνη για τη χάραξη και την εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών. Επομένως, τα σύγχρονα πρότυπα έχουν τη μορφή της συμμετοχικής δημοκρατίας, όπου οι δημόσιοι θεσμοί συμμορφώνονται με τις αρχές της χρηστής διακυβέρνησης και οι πολίτες έχουν τη νομιμότητα να συμμετέχουν σε όλες τις φάσεις του κύκλου της δημόσιας πολιτικής.

Δημοκρατικός πολιτισμός

Η δημοκρατία είναι κάτι παραπάνω από το άθροισμα των θεσμών της. Μια υγιής δημοκρατία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη ενός δημοκρατικού πολιτισμού μεταξύ των πολιτών. Ο όρος «δημοκρατικός πολιτισμός» τονίζει το γεγονός ότι, αφενός η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς δημοκρατικούς θεσμούς και νόμους, και αφετέρου αυτοί οι θεσμοί και οι νόμοι δεν μπορούν να λειτουργήσουν

στην πράξη παρά μόνο αν εδράζονται σε έναν δημοκρατικό πολιτισμό, δηλαδή, σε δημοκρατικές αξίες, στάσεις και πρακτικές τις οποίες συμμερίζονται τόσο οι πολίτες όσο και οι θεσμοί. Μεταξύ άλλων, αυτές αφορούν τη δέσμευση στο κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δέσμευση στη δημόσια σφαίρα, την πεποίθηση ότι οι συγκρούσεις πρέπει να επιλύονται ειρηνικά, την αναγνώριση και τον σεβασμό της διαφορετικότητας, την προθυμία του ατόμου να εκφράζει τις απόψεις του, την προθυμία του ατόμου να ακούει τις απόψεις των άλλων, τη δέσμευση στις αποφάσεις που λαμβάνουν οι πλειοψηφίες, τη δέσμευση για προστασία των μειονοτήτων και των δικαιωμάτων τους, και την προθυμία για συμμετοχή σε διάλογο πέρα από τις διαφορές σε πολιτισμικό επίπεδο. Ο δημοκρατικός πολιτισμός προϋποθέτει επίσης το ενδιαφέρον για την ευημερία των συνανθρώπων αλλά και του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζούμε.

Διάθεση

Διάθεση είναι μια αδιάκοπη οργάνωση των εσωτερικών ψυχολογικών παραγόντων που εκφράζεται ως σταθερή και συνεπής τάση εκδήλωσης συγκεκριμένων προτύπων σκέψης, συναισθημάτων ή συμπεριφοράς σε ένα ευρύ φάσμα περιστάσεων και απουσία εξωτερικού εξαναγκασμού ή εξωγενών ανταμοιβών. Η διάθεση πρέπει να διαφοροποιείται από τη δυνατότητα. Για παράδειγμα, ένας άνθρωπος μπορεί να είναι ικανός να διατυπώνει επιχειρήματα που αντιτίθενται στη δική του θέση πάνω σε ένα θέμα όταν του ζητηθεί (έχει τη δυνατότητα), ωστόσο συνήθως δεν το κάνει (δεν έχει τη διάθεση). Ομοίως, ένας άνθρωπος μπορεί να κατέχει τις δεξιότητες, τις γνώσεις και την κατανόηση που απαιτούνται ώστε να εκδηλώσει έναν συγκεκριμένο τύπο συμπεριφοράς, ωστόσο του λείπει η διάθεση να τις αξιοποιήσει. Επομένως, διάθεση είναι ένα σύμπλεγμα προτιμήσεων και προθέσεων το οποίο συνδυάζεται με ένα σύνολο δυνατοτήτων που επιτρέπουν την υλοποίηση αυτού του συμπλέγματος με συγκεκριμένο τρόπο. Η διάθεση δεν περιλαμβάνεται στο Πλαίσιο, επειδή ενυπάρχει στον ορισμό της ικανότητας που αποτελεί τη βάση ολόκληρου του Πλαισίου – δηλαδή, η ικανότητα ως κινητοποίηση και ανάπτυξη ικανοτήτων μέσω της συμπεριφοράς. Αν οι ικανότητες δεν κινητοποιούνται ούτε αναπτύσσονται (αν δεν υπάρχει διάθεση να χρησιμοποιηθούν στη συμπεριφορά), τότε ένα άτομο δεν μπορεί να θεωρείται ικανό. Με άλλα λόγια, η διάθεση ενός ατόμου να χρησιμοποιήσει τις ικανότητές του στη συμπεριφορά είναι εγγενής στην ίδια την έννοια της ικανότητας –ικανότητα χωρίς διάθεση δεν υπάρχει.

Διαπολιτισμική ικανότητα

Διαπολιτισμική ικανότητα είναι η δυνατότητα κινητοποίησης και η ανάπτυξη συναφών ψυχολογικών πόρων, ώστε ένα άτομο να ανταποκρίνεται κατάλληλα και αποτελεσματικά στις απαιτήσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζουν οι διαπολιτισμικές καταστάσεις. Ειδικότερα, περιλαμβάνει έναν συνδυασμό αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων, γνώσεων και κριτικής κατανόησης που εφαρμόζονται μέσω της δράσης και επιτρέπουν σε έναν άνθρωπο να:

- ▶ κατανοεί και να σέβεται αυτούς που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς από τον ίδιο·
- ▶ ανταποκρίνεται κατάλληλα, αποτελεσματικά και με σεβασμό κατά την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία μαζί τους·

- ▶ δραινώνει θετικές και εποικοδομητικές σχέσεις με αυτούς τους ανθρώπους.

«Με σεβασμό» σημαίνει ότι ένα άτομο αντιμετωπίζει θετικά, εκτιμά και δίνει αξία σε ένα άλλο άτομο. «κατάλληλα» σημαίνει ότι όλοι οι συμμετέχοντες σε μια διαπολιτισμική κατάσταση είναι εξίσου ικανοποιημένοι από το γεγονός ότι η αλληλεπίδραση συμβαίνει εντός αναμενόμενων πολιτισμικών κανόνων· και «αποτελεσματικά» σημαίνει ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι είναι ικανοί να επιτυγχάνουν τους στόχους τους στην αλληλεπίδραση, τουλάχιστον εν μέρει.

Διαπολιτισμικός διάλογος

Διαπολιτισμικός διάλογος είναι μια ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων, με βάση την αμοιβαία κατανόηση και τον αλληλοσεβασμό, ανάμεσα σε άτομα ή ομάδες που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς μεταξύ τους. Προϋποθέτει την ελευθερία και τη δυνατότητα αυτοέκφρασης, καθώς και την προθυμία και την ικανότητα ενός ατόμου να αφουγκράζεται τις απόψεις άλλων. Ο διαπολιτισμικός διάλογος προάγει την εποικοδομητική δέσμευση σε όλες τις αντιληπτές πολιτισμικές διαφορές, περιορίζει την αδιαλλαξία, την προκατάληψη και τα στερεότυπα, και συμβάλλει στην πολιτική, κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ενσωμάτωση και στη συνοχή των πολιτισμικά πολύμορφων κοινωνιών. Προάγει την ισότητα, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ένα αίσθημα κοινού σκοπού. Στόχος του είναι η ανάπτυξη μιας βαθύτερης κατανόησης μεταξύ των ποικίλων κοσμοθεωριών και πρακτικών, η ενίσχυση της συνεργασίας και της συμμετοχής (ή η ελευθερία των επιλογών), η δυνατότητα προσωπικής ανάπτυξης και μεταμόρφωσης, και η προαγωγή του σεβασμού προς τον άλλο.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος μπορεί να είναι δύσκολη διαδικασία. Αυτό ισχύει κυρίως όταν οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται τους άλλους ως εκπροσώπους πολιτισμών με τους οποίους έχουν συγκρουσιακή σχέση (π.χ. ως απόρροια αλλοτινών ή υφιστάμενων ένοπλων συγκρούσεων) ή όταν ένας συμμετέχων πιστεύει πως η δική του πολιτισμική ομάδα έχει βιώσει μεγάλα δεινά (π.χ. καταφανή διάκριση, υλική εκμετάλλευση ή γενοκτονία) εξαιτίας άλλης ομάδας στην οποία θεωρεί ότι ανήκει ο συνομιλητής του. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο διαπολιτισμικός διάλογος μπορεί να αποβεί εξαιρετικά δύσκολος και να απαιτεί υψηλό επίπεδο διαπολιτισμικής ικανότητας και μεγάλου βαθμού συναισθηματική και κοινωνική ευαισθησία, δέσμευση, επιμονή και θάρρος.

Εθνοκεντρισμός

Εθνοκεντρισμός είναι η θεώρηση σύμφωνα με την οποία ο πρωτογενής πολιτισμός ενός ατόμου αποτελεί το κέντρο των πάντων, και με βάση αυτό γίνεται η διαβάθμιση και η αξιολόγηση όλων των υπολοίπων. Εθνοκεντρισμός είναι επίσης η προκατάληψη που εκφράζεται με τη σκέψη ότι οι τρόποι μιας ομάδας είναι ανώτεροι όλων των άλλων. Διακρίνονται τρεις μορφές εθνοκεντρισμού:

- ▶ άρνηση: η αδυναμία ή η απόρριψη της γνωστικής κατανόησης της πολιτισμικής διαφοράς, η οποία οδηγεί σε άσχετες ή απλοϊκές παρατηρήσεις για τους άλλους πολιτισμούς.
- ▶ άμυνα: η αναγνώριση της πολιτισμικής διαφοράς, η οποία συνδυάζεται με την αρνητική αξιολόγηση των παρεκκλίσεων από τον οικείο πολιτισμό –όπου όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά τόσο περισσότερο αρνητική η αξιολόγηση– και χαρακτηρίζεται από μια δυσίτικη σκέψη του τύπου «Εμείς εναντίον Αυτών».

- ▶ ελαχιστοποίηση της διαφοράς: η αναγνώριση και αποδοχή των επιφανειακών πολιτισμικών διαφορών και πεποίθηση πως όλα τα ανθρώπινα όντα είναι ίδια, με έμφαση στην ομοιότητα των ανθρώπων και στην ύπαρξη κοινών βασικών αρχών, ενώ παράλληλα προσδιορίζεται η βάση αυτής της ομοιότητας με εθνοκεντρικούς όρους (όλοι είναι ουσιαστικά όπως «εμείς»).

Εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα

Εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι η εκπαίδευση, επιμόρφωση, ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, καθώς και οι πρακτικές και δραστηριότητες που αποσκοπούν –εφοδιάζοντας τους εκπαιδευόμενους με γνώσεις, δεξιότητες και κατανόηση και αναπτύσσοντας τις στάσεις και τη συμπεριφορά τους– στην ενδυνάμωση των εκπαιδευόμενων έτσι ώστε να συμβάλλουν στην οικοδόμηση και την υπεράσπιση μιας καθολικής κουλτούρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κοινωνία, με στόχο την προώθηση και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του. Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις:

- ▶ μάθηση πάνω στα ανθρώπινα δικαιώματα, γνώση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τι είναι και πώς επιτυγχάνεται η διαφύλαξη ή η προστασία τους.
- ▶ μάθηση μέσα από τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπου αναγνωρίζεται αφενός ότι το πλαίσιο και ο τρόπος οργάνωσης και παροχής της μάθησης πρέπει να συνάδουν με τις αξίες των δικαιωμάτων του ανθρώπου (π.χ. συμμετοχή, ελευθερία σκέψης και έκφρασης) και αφετέρου ότι, στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η διαδικασία μάθησης είναι εξίσου σημαντική με το περιεχόμενό της.
- ▶ μάθηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, με την ανάπτυξη δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών ώστε οι εκπαιδευόμενοι να εφαρμόζουν τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη ζωή τους και να αναλαμβάνουν δράση, μεμονωμένα ή μαζί με άλλα άτομα, για την προώθηση και την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη

Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη είναι η εκπαίδευση, επιμόρφωση, ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, καθώς και οι πρακτικές και οι δραστηριότητες που αποσκοπούν –εφοδιάζοντας τους εκπαιδευόμενους με γνώσεις, δεξιότητες και κατανόηση και αναπτύσσοντας τις στάσεις και τη συμπεριφορά τους– στην ενδυνάμωσή τους έτσι ώστε να ασκούν και να υπερασπίζονται τα δημοκρατικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στην κοινωνία, να αποδίδουν αξία στη διαφορετικότητα και να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη δημοκρατική ζωή, με στόχο την προαγωγή και την προστασία της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.

Καθώς η δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη δεν περιορίζεται στο νομικό καθεστώς του πολίτη και στο δικαίωμα ψήφου που αυτό το καθεστώς παρέχει, η εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη περιλαμβάνει όλες τις πτυχές της ζωής σε μια δημοκρατική κοινωνία και, ως εκ τούτου, σχετίζεται με ευρύ φάσμα θεμάτων όπως η βιώσιμη ανάπτυξη, η συμμετοχή των ανθρώπων με αναπηρία στην κοινωνία, η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, η πρόληψη της τρομοκρατίας και πολλά άλλα.

Ενσυναίσθηση

Ενσυναίσθηση είναι το σύνολο των δεξιοτήτων που απαιτούνται ώστε ένα άτομο να κατανοεί και να συμμερίζεται τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις και τα συναισθήματα των άλλων, αλλά και να βλέπει τον κόσμο μέσα από τη δική τους οπτική. Η ενσυναίσθηση περικλείει τη δυνατότητα του ατόμου αφενός να βγαίνει από το δικό του ψυχολογικό πλαίσιο αναφοράς (να αποσπάται από τη δική του οπτική) και αφετέρου να επιστρατεύει τη φαντασία του ώστε να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί το ψυχολογικό πλαίσιο αναφοράς και την οπτική ενός άλλου ατόμου. Αυτή η δεξιότητα είναι θεμελιώδης ώστε το άτομο να είναι σε θέση να συμπεραίνει τους πολιτισμικούς δεσμούς, τις κοσμοθεωρίες, τις πεποιθήσεις, τα ενδιαφέροντα, τα συναισθήματα, τις επιθυμίες και τις ανάγκες των άλλων.

Επομένως, στο μοντέλο των ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό, η ενσυναίσθηση εκλαμβάνεται ως δεξιότητα. Ωστόσο, στην καθημερινότητα ή στον επιστημονικό λόγο συναντώνται και άλλες ερμηνείες (για παράδειγμα, η συναισθηματική μόλυνση ή μετάδοση συναισθημάτων, όπου ένα άτομο «κολλάει» και συμμερίζεται τα συναισθήματα του άλλου ατόμου).

Διακρίνονται τρεις διαφορετικές μορφές ενσυναίσθησης:

- ▶ γνωστική ανάληψη της οπτικής του άλλου – η δυνατότητα επίγνωσης και κατανόησης των αντιλήψεων, των σκέψεων και των πεποιθήσεων του άλλου.
- ▶ συναισθηματική ανάληψη της οπτικής του άλλου – η δυνατότητα επίγνωσης και κατανόησης των συναισθημάτων, των αισθημάτων και των αναγκών του άλλου.
- ▶ συμπόνια, η οποία ενίοτε αποκαλείται «συμπονετική ενσυναίσθηση» ή «ενσυναισθητικό ενδιαφέρον» – η δυνατότητα βίωσης αισθημάτων οίκτου και ανησυχίας για τους άλλους, με βάση την κατανόηση είτε της γνωστικής ή συναισθηματικής τους κατάστασης είτε της υλικής ή οικονομικής τους κατάστασης.

Ιδιότητα του πολίτη

Ο όρος «ιδιότητα του πολίτη» έχει δύο διαφορετικές σημασίες:

- ▶ το νομικό καθεστώς ενός ατόμου ως προς ένα κράτος (το οποίο αποδεικνύεται με το διαβατήριό)¹⁷.
- ▶ η άσκηση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων ενός πολίτη σε μια (συμμετοχική) δημοκρατική κοινωνία.

Ένα άτομο μπορεί να είναι πολίτης ενός κράτους χωρίς να συμμετέχει στις δημόσιες υποθέσεις, ενώ ένα άτομο που δεν είναι πολίτης (υπό τη νομική έννοια) μπορεί να συμμετέχει ως ενεργός πολίτης μέσα από διάφορες δραστηριότητες συμμετοχής πολιτών στα κοινά.

---

17. ΣτΜ. Πρόκειται για την ιθαγένεια ή την υπηκοότητα, δύο όρους ταυτόσημους που στην αγγλική γλώσσα αποδίδονται με τον όρο citizenship.

Στο παρόν Πλαίσιο, η «ιδιότητα του πολίτη» αναφέρεται στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών σε δημοκρατικές διαδικασίες και θεσμούς, όπου ασκούν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.

Ικανότητα

Ικανότητα είναι η δυνατότητα κινητοποίησης και ανάπτυξης αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων, γνώσεων και/ή κατανόησης με στόχο την κατάλληλη και αποτελεσματική ανταπόκριση στις απαιτήσεις, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Αυτή η διαδικασία συνεπάγεται την επιλογή, την ενεργοποίηση, τον συντονισμό και την οργάνωση του σχετικού συνόλου αξιών, στάσεων, γνώσεων, κατανόησης και δεξιοτήτων και την εφαρμογή αυτών μέσω της κατάλληλης για τις εν λόγω καταστάσεις συμπεριφοράς. Εκτός από αυτή τη σφαιρική και ολιστική χρήση του όρου «ικανότητα», ο όρος «ικανότητες» (στον πληθυντικό) χρησιμοποιείται στο παρόν Πλαίσιο για να δηλώσει τους συγκεκριμένους ατομικούς πόρους (δηλαδή, τις συγκεκριμένες αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κατανόηση) που κινητοποιούνται και αναπτύσσονται για την παραγωγή μιας ικανής συμπεριφοράς.

Κριτική κατανόηση

Η κριτική κατανόηση περιλαμβάνει την αντίληψη και την αναγνώριση ενός νοήματος και συνεπάγεται έναν συγκεκριμένο τρόπο σύνδεσης με τη γνώση. Απαιτεί εξέταση των γνώσεων, κριτική ανάλυση του περιεχομένου και των πηγών τους, σύγκριση διαφόρων οπτικών για το ίδιο θέμα, συνδυασμό νεοαποκτηθεισών γνώσεων και γνώσεων που έχουν αποκτηθεί στο παρελθόν από διάφορες πηγές, ένταξη των γνώσεων σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον, σχετικοποίηση του νοήματός τους και αξιολόγηση διαφορετικών ιδεών και θέσεων με βάση ποικίλα επιχειρήματα. Επομένως, η κριτική κατανόηση περιλαμβάνει τον ενεργό στοχασμό και την κριτική αξιολόγηση αυτών που αποτελούν αντικείμενο της κατανόησης και της ερμηνείας (σε αντιδιαστολή με την αυτόματη, συνήθη και απερίσκεπτη ερμηνεία). Η κριτική κατανόηση καταδεικνύεται από τη δυνατότητα όχι μόνο αναπαραγωγής της γνώσης αλλά και εφαρμογής της γνώσης σε νέα περιβάλλοντα και με δημιουργικούς τρόπους.

Μαθησιακό αποτέλεσμα

Μαθησιακό αποτέλεσμα είναι μια δήλωση για όσα ένας εκπαιδευόμενος αναμένεται να ξέρει, να κατανοεί και/ή να εφαρμόζει μετά την ολοκλήρωση μιας μαθησιακής διαδικασίας.

Περιγραφικός δείκτης

Περιγραφικός δείκτης είναι μια δήλωση που περιγράφει μια ευδιάκριτη και μετρήσιμη συμπεριφορά ενός εκπαιδευόμενου και καταδεικνύει την επίτευξη ή την απόκτηση ενός συγκεκριμένου επιπέδου επάρκειας ως προς μια συγκεκριμένη ικανότητα. Οι περιγραφικοί δείκτες διατυπώνονται θετικά και είναι ανεξάρτητοι ο ένας από τον άλλο.

Μη τυπική εκπαίδευση

Μη τυπική εκπαίδευση είναι κάθε σχεδιασμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης που έχει στόχο τη βελτίωση μιας σειράς δεξιοτήτων και ικανοτήτων, έξω από το επίσημο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Πολίτης

Ο όρος «πολίτης» έχει δύο διαφορετικές σημασίες:

- ▶ το άτομο που διέπεται από το αντικειμενικό νομικό καθεστώς της ιδιότητας του πολίτη ενός κράτους όπως ορίζεται από τους νόμους και τους κανονισμούς του οικείου κράτους. Συνήθως, το κριτήριο για αυτό το καθεστώς είναι η κατοχή ή μη διαβατηρίου του εν λόγω κράτους·
- ▶ κάθε άτομο που επηρεάζεται από τις αποφάσεις που λαμβάνει μια πολιτεία ή τοπική αρχή σε ζητήματα πολιτικής ή πολιτών, και το οποίο είναι ικανό να συμμετέχει στις σχετικές διαδικασίες, με οποιονδήποτε τρόπο. Υπό αυτή την ευρεία έννοια του όρου, νόμιμοι πολίτες δεν είναι όλοι οι πολίτες. Για παράδειγμα, οι μετανάστες πρώτης γενιάς μπορεί να μην έχουν νόμιμη ιδιότητα πολίτη στη χώρα όπου διαμένουν· ωστόσο ακόμη και αν δεν έχουν δικαίωμα ψήφου στις εθνικές εκλογές, μπορούν να συμμετέχουν σε διαδικασίες που άπτονται της πολιτικής και των πολιτών μέσω ποικίλων άλλων τρόπων, μεταξύ άλλων σε τοπικές οργανώσεις, συνδικαλιστικές οργανώσεις και ομάδες πίεσης (π.χ. αντιρατσιστικές οργανώσεις, οργανώσεις υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή περιβαλλοντικές οργανώσεις).

Στο παρόν Πλαίσιο, ο όρος «πολίτης» χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει όλα τα άτομα που επηρεάζονται από τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων και μπορούν να συμμετέχουν σε δημοκρατικές διαδικασίες και δημοκρατικούς θεσμούς (και δεν υποδηλώνει μόνο τα άτομα που κατέχουν τη νόμιμη ιδιότητα του πολίτη ενός συγκεκριμένου κράτους).

Πολιτειακή συνείδηση

Πολιτειακή συνείδηση είναι η στάση ενός ατόμου προς άλλα άτομα, εκτός από τα μέλη της οικογένειας και τους φίλους. Πρόκειται για την αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα ή σε μια κοινότητα, για την επίγνωση της ύπαρξης άλλων ανθρώπων στην ομάδα, για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις συνέπειες των πράξεων του ατόμου προς τους άλλους, για την αλληλεγγύη με τα άλλα μέλη της ομάδας και μια αίσθηση καθήκοντος πολίτη προς την ομάδα. Οι ομάδες ή οι κοινότητες σε σχέση με τις οποίες μπορεί να εκφράζεται η πολιτειακή συνείδηση περιλαμβάνουν άτομα που διαβιούν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή (π.χ. μια γειτονιά, μια πόλη ή ένα μεγάλο αστικό κέντρο, μια χώρα, μια ομάδα χωρών όπως η Ευρώπη ή η Αφρική ή ολόκληρος ο κόσμος στην περίπτωση της «παγκόσμιας κοινότητας»), εθνοτικές ομάδες, θρησκευτικές ομάδες, ομάδες δραστηριοτήτων αναψυχής ή οποιοδήποτε άλλο είδος κοινωνικής ή πολιτισμικής ομάδας για την οποία ένα άτομο έχει την αίσθηση ότι είναι μέλος της. Κάθε άτομο ανήκει σε πολυάριθμες ομάδες και μπορεί να τηρεί μια στάση πολιτειακής συνείδησης προς μία ή περισσότερες από αυτές. Οι δημοκρατικές κοινωνίες χρειάζονται ανθρώπους προσανατολισμένους στην κοινωνία

που ενδιαφέρονται για την ευημερία της ομάδας ή της κοινότητας. Το αμοιβαίο ενδιαφέρον και η εμπιστοσύνη, σε συνδυασμό με τους κοινούς στόχους και τους ποικίλους πόρους, καταλήγουν στη δέσμευση και τη συμμετοχή. Όταν οι άνθρωποι έχουν την αίσθηση ότι κάτι δικό τους διακυβεύεται εκτός από το άμεσο ατομικό συμφέρον τους, εμπλέκονται στην κοινωνική ζωή. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην πολιτειακή συνείδηση σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία και στα «καθήκοντα του πολίτη» που επιβάλλουν τα απολυταρχικά καθεστώτα (οι άνθρωποι με πολιτειακή συνείδηση σκέφτονται και ενεργούν με βάση τη δική τους γνήσια πεποίθηση και απόφαση) ή στο ενδιαφέρον για το κοινό καλό στις κολεκτιβιστικές κοινωνίες (οι άνθρωποι με πολιτειακή συνείδηση δεν αποποιούνται τα δικά τους ενδιαφέροντα προς το συμφέρον της κοινότητας, αλλά συνεργάζονται με άλλα άτομα προκειμένου να ασχοληθούν με κοινά και γενικά ενδιαφέροντα).

Πολιτισμός

Ως πολιτισμός νοείται το σύνολο των διακριτών πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών γνωρισμάτων μιας κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας που περιλαμβάνει, εκτός από τις τέχνες και τα γράμματα, τον τρόπο ζωής, τους τρόπους συμβίωσης, τα αξιακά συστήματα, τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις. Διάκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα στις υλικές (υλικά δημιουργήματα όπως τρόφιμα, ενδύματα, κατοικίες, αγαθά, εργαλεία, καλλιτεχνήματα κ.λπ.), τις κοινωνικές (γλώσσα, θρησκεία, νόμοι, κανόνες, οικογενειακή δομή, πρότυπα εργασίας, λαϊκή παράδοση, πολιτιστικά σύμβολα κ.λπ.) και τις υποκειμενικές (κοινές γνώσεις, πεποιθήσεις, αναμνήσεις, ταυτότητες, στάσεις, αξίες και πρακτικές) πτυχές του πολιτισμού. Αυτό το σύνολο των πολιτισμικών πόρων αφορά ολόκληρη την κοινωνική ομάδα και κάθε μεμονωμένο μέλος οικειοποιείται και χρησιμοποιεί μόνο ένα υποσύνολο από τους δυνητικά διαθέσιμους σε αυτό πολιτισμικούς πόρους. Τούτο εξηγεί την ευμετάβλητη φύση κάθε πολιτισμικής ομάδας και μπορεί να οδηγήσει σε αμφισβητούμενα ή συγκεχυμένα όρια της ομάδας.

Υπό το πρίσμα αυτό, οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα μπορεί να έχει έναν πολιτισμό. Άλλωστε όλοι οι πολιτισμοί είναι δυναμικοί και μεταβάλλονται διαρκώς ως αποτέλεσμα εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Όλοι οι άνθρωποι ανήκουν σε πολυάριθμες ομάδες και στους πολιτισμούς τους και συμμετέχουν σε διαφορετικούς «αστερισμούς» πολιτισμών. Επίσης, οι πολιτισμικοί δεσμοί είναι ρευστοί και δυναμικοί, καθώς έχουν μια ισχυρή υποκειμενική διάσταση.

Πολυπρισματικότητα

Ως πολυπρισματικότητα νοείται η ανάλυση και η παρουσίαση καταστάσεων, γεγονότων, πρακτικών, εγγράφων, αναπαραστάσεων από τα μέσα, κοινωνιών και πολιτισμών, όπου λαμβάνονται υπόψη ποικίλες απόψεις εκτός από την προσωπική άποψη. Η πολυπρισματικότητα προϋποθέτει τα εξής:

- ▶ αναγνώριση ότι όλοι, συμπεριλαμβανομένου του εαυτού, έχουν αποσπασματική και μεροληπτική οπτική που καθορίζεται από το πολιτισμικό, το εκπαιδευτικό και το οικογενειακό υπόβαθρο, το προσωπικό ιστορικό, την προσωπικότητα, και τις γνωστικές και συναισθηματικές διαδικασίες.

- ▶ παραδοχή ότι η οπτική των άλλων μπορεί να είναι εξίσου ορθή με την προσωπική μας οπτική όταν εξετάζεται από τις πολιτισμικές και τις προσωπικές θέσεις των άλλων.
- ▶ προθυμία και δυνατότητα υιοθέτησης της ψυχολογικής άποψης των άλλων σε μια απόπειρα να δει κανείς τον κόσμο όπως τον βλέπουν οι άλλοι (δεξιότητα της ανάληψης της οπτικής του άλλου, η οποία αποτελεί μια εκδήλωση της ενσυναίσθησης).

Σεβασμός

Σεβασμός είναι μια στάση προς κάποιον ή κάτι (για παράδειγμα, άτομο, πεποίθηση, σύμβολο, αρχή, πρακτική κ.λπ.), όταν το αντικείμενο αυτής της στάσης θεωρείται ότι έχει κάποιου είδους σπουδαιότητα, σημασία, ή αξία που συνεπάγονται θετική θεώρηση και εκτίμηση. Ανάλογα με τη φύση του αντικειμένου του σεβασμού, ο σεβασμός μπορεί να λάβει πολύ διαφορετικές μορφές (π.χ. σεβασμός για τους κανόνες του σχολείου, σεβασμός για τη σοφία ενός ηλικιωμένου, σεβασμός για τη φύση). Μια μορφή σεβασμού που είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού πολιτισμού είναι ο σεβασμός ενός ατόμου που εκδηλώνεται προς άλλα άτομα που θεωρείται ότι έχουν διαφορετικούς πολιτισμικούς δεσμούς ή διαφορετικές πεποιθήσεις, απόψεις ή πρακτικές από τις δικές του. Τέτοιος σεβασμός δεν απαιτεί τη συμφωνία με το αντικείμενο του σεβασμού, την υιοθέτηση αυτού ή τη μεταστροφή σε αυτό – αντιθέτως, πρόκειται για μια στάση που εμπεριέχει τη θετική εκτίμηση του άλλου και της διαφορετικότητάς του από τον ίδιο, ενώ αναγνωρίζει και παραδέχεται τις υπάρχουσες διαφορές. Μια στάση σεβασμού είναι απαραίτητη ώστε να διευκολύνεται τόσο η δημοκρατική αλληλεπίδραση όσο και ο διαπολιτισμικός διάλογος. Εντούτοις, στον σεβασμό πρέπει να μπαίνουν όρια – για παράδειγμα, πεποιθήσεις, απόψεις, τρόποι ζωής ή πρακτικές που υπονομεύουν ή παραβιάζουν την αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων δεν πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού.

Επομένως ο σεβασμός περιλαμβάνει τα εξής:

- ▶ θετική θεώρηση και εκτίμηση για κάποιον ή κάτι με βάση την κρίση ότι έχει εγγενή σημασία ή αξία.
- ▶ θετική θεώρηση και εκτίμηση για τους άλλους ως ισότιμα ανθρώπινα όντα, ανεξαρτήτως των πολιτισμικών δεσμών, πεποιθήσεων, απόψεων, τρόπων ζωής ή πρακτικών τους.
- ▶ θετική θεώρηση και εκτίμηση για τις πεποιθήσεις, τις απόψεις, τον τρόπο ζωής και τις πρακτικές που υιοθετούνται από άλλους, εφόσον τα παραπάνω δεν υπονομεύουν την αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στάση

Στάση είναι ο συνολικός ψυχικός προσανατολισμός τον οποίο υιοθετεί ένα άτομο απέναντι σε κάποιον ή κάτι (π.χ. πρόσωπο, ομάδα, θεσμό, ζήτημα, γεγονός, σύμβολο). Οι στάσεις συνήθως περιλαμβάνουν τέσσερις συνιστώσες: μια πεποίθηση ή άποψη σχετικά με το αντικείμενο της στάσης, ένα συναίσθημα ή αίσθημα προς το αντικείμενο, μια αξιολόγηση (είτε θετική είτε αρνητική) του αντικειμένου και μια τάση συμπεριφοράς με συγκεκριμένο τρόπο προς το αντικείμενο.

Οι στάσεις ποικίλουν ως προς την ισχύ τους, δηλαδή τη σταθερότητα, τη διάρκεια και τον αντίκτυπό τους στη συμπεριφορά. Ανάμεσα στις ρητές και τις άρρητες στάσεις θα πρέπει να γίνεται διάκριση. Οι ρητές στάσεις μπορεί να προσεγγίζονται ή να ελέγχονται συνειδητά και να εκφράζονται λεκτικά. Οι άρρητες στάσεις δεν μπορεί να προσεγγίζονται ούτε να ελέγχονται συνειδητά και αντιθέτως εκφράζονται μέσω πιο ήπιων ή συγκαλυμμένων συμπεριφορών όπως οι εκφράσεις του προσώπου, η γλώσσα του σώματος και οι χρόνοι αντίδρασης. Οι αλλαγές στις ρητές στάσεις μπορεί να μην αποτυπώνονται με αντίστοιχες αλλαγές στις άρρητες στάσεις. Επίσης, είναι δυνατόν ένα άτομο να εκδηλώνει δύο ή περισσότερες διαφορετικές στάσεις προς το ίδιο αντικείμενο σε διαφορετικές περιστάσεις, να εκδηλώνει αμφίσημες στάσεις αλλά και, σε ό,τι αφορά τις ρητές και άρρητες στάσεις προς το ίδιο αντικείμενο, να εκφράζει αμφιλεγόμενα αισθήματα και αξιολογήσεις.

Τυπική εκπαίδευση

Τυπική εκπαίδευση είναι το δομημένο σύστημα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης, που διατρέχει την προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση και φτάνει μέχρι το πανεπιστήμιο. Λαμβάνει χώρα, κατά κανόνα, σε γενικά ή επαγγελματικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και οδηγεί σε πιστοποίηση.

Υπευθυνότητα

Υπευθυνότητα είναι η στάση ενός ατόμου προς τις δικές του ενέργειες. Προϋποθέτει ότι το άτομο στοχάζεται τις ενέργειές του, διαμορφώνει προθέσεις σχετικά με τον τρόπο δράσης του με ηθικά ορθό τρόπο, εκτελεί συνειδητά τις εν λόγω ενέργειες και θεωρεί τον εαυτό του υπόλογο για τα αποτελέσματα αυτών των ενεργειών.

Υπευθυνότητα προκύπτει όταν ένα άτομο έχει την ηθική υποχρέωση να ενεργεί με συγκεκριμένο τρόπο και αξίζει έπαινο ή μομφή επειδή πέτυχε ή απέτυχε να ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο. Η υπευθυνότητα απαιτεί θάρρος δεδομένου ότι μια στάση που διέπεται από αρχές μπορεί να συνεπάγεται μια ατομική ενέργεια, μια ενέργεια ενάντια στους κανόνες μιας κοινωνίας ή την αμφισβήτηση μιας συλλογικής απόφασης την οποία θεωρεί εσφαλμένη. Επομένως, μερικές φορές μπορεί να υπάρχει ένα σημείο τριβής ανάμεσα στην πολιτειακή συνείδηση (η οποία εκλαμβάνεται ως αλληλεγγύη και απόδειξη πίστης προς τους άλλους) και στην ηθική ευθύνη. Τουτέστιν, μια στάση υπευθυνότητας ενός ατόμου για τις πράξεις του συνεπάγεται τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις προς ανάληψη ενέργειες (οι οποίες σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να συνεπάγονται τη μη δράση), δεδομένων των περιστάσεων.

Περαιτέρω ανάγνωση

Audigier F. (2000), *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Curriculum/SEEPDFs/audigier.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Ayton-Shenker D. (1995), *The challenge of human rights and cultural diversity*, United Nations Department of Public Information, DPI/1627/HR, New York.

Bandura A. (1994), "Self-efficacy", in Ramachaudran V. S. (ed.), *Encyclopedia of human behavior* (Vol. 4), Academic Press, New York.

Bandura A. (1997), *Self-efficacy: the exercise of control*, W. H. Freeman, New York.

Barrett M. (ed.) (2013), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Barrett M. and Zani B. (eds) (2015), *Political and civic engagement: multidisciplinary perspectives*, Routledge, London.

Barrett M. et al. (2014), *Developing intercultural competence through education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Beacco J.-C. et al. (2010), *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2010_ForumGeneva/GuideEPI2010_EN.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Bertelsmann Foundation (2003), *Civic-mindedness: participation in modern society*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gütersloh.

Boix Mansilla V. and Jackson A. (2011), *Educating for global competence: preparing our youth to engage the world*, Asia Society, New York, στη διεύθυνση <http://asiasociety.org/files/book-globalcompetence.pdf>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Brady D., Verba S. and Schlozman K. L. (1995), "Beyond SES: a resource model of political participation", *American Political Science Review* Vol. 89, No. 2, pp. 271-94.

Brander P. et al. (2012), *Compass: manual for human rights education with young people*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/en/web/compass, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Brander P. et al. (2016), *Education pack "All different – all equal": ideas, resources, methods and activities for non-formal intercultural education with young people and adults* (3rd edn), Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Brett P., Mompoin-Gaillard P. and Salema M. H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/16802f726a>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Byram M. (1997), *Teaching and assessing intercultural communicative competence*, Multilingual Matters, Clevedon.

Byram M. et al. (2009), *Autobiography of intercultural encounters*, Council of Europe Publishing Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/autobiography/, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Byram M. et al. (eds) (2017), *From principles to practice in education for intercultural citizenship*, Multilingual Matters, Clevedon.

Campaign for the Civic Mission of Schools (CCMS) (2011), *Guardian of democracy: the civic mission of schools*, CCMS, Silver Spring, MD, στη διεύθυνση <http://civicmission.s3.amazonaws.com/118/f0/5/171/1/Guardian-of-Democracy-report.pdf>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Cantle T. (2012), *Interculturalism: the new era of cohesion and diversity*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Chiu C.-Y. and Hong Y.-Y. (2006), *Social psychology of culture*, Psychology Press, New York.

Coste D. and Cavalli M. (2015), *Education, mobility, otherness: the mediation functions of schools*, Language Policy Unit, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/Linguistic/Source/LE_texts_Source/LE%202015/Education-Mobility-Otherness_en.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (1950), *European Convention on Human Rights*, European Court of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2001), *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment* (CEFR), Cambridge University Press, Cambridge, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2007), *Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research*, Strasbourg: Committee of Ministers, Council of Europe, στη διεύθυνση <https://search.coe.int/t/q/cm/rec20076>

coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d5dae, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2008), *White Paper on intercultural dialogue "Living together as equals in dignity"*, Committee of Ministers, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2010), *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum*, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/16803034e3>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2011), *Living together: combining diversity and freedom in 21st century Europe, Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/highereducation/2011/KYIV%20WEBSITE/Report%20on%20diversity.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2012), *Recommendation CM/Rec(2012)13 of the Committee of Ministers to member states on ensuring quality education*, Committee of Ministers, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/CMRec2012-13_quality_EN.doc, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Council of Europe (2014), *Recommendation CM/Rec(2014)5 of the Committee of Ministers to member states on the importance of competences in the language(s) of schooling for equity and quality in education and for educational success*, Committee of Ministers, Council of Europe, Strasbourg, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/CM-Recom-LangScol-2014_EN.doc, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Davis M. H. (1994), *Empathy: a social psychological approach*, Westview Press, Boulder, CO.

Deardorff D. K. (ed.) (2009), *The SAGE handbook of intercultural competence*, Sage, Thousand Oaks, CA.

Dillon R. S. (2014), "Respect", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, στη διεύθυνση <http://plato.stanford.edu/entries/respect/>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Donnelly J. (2013), *Universal human rights in theory and practice* (3rd edn), Cornell University Press, Ithaca, NY.

Eisenberg N. (2003), "Prosocial behavior, empathy, and sympathy", in Bornstein M. et al. (eds) (2003), *Well-being: positive development across the life course*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.

Eshleman A. (2014), "Moral responsibility", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, στη διεύθυνση <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Feldmann E., Henschel T. R. and Ulrich S. (2000), *Tolerance: basis for democratic interaction*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gütersloh.

Flowers N. et al. (2009), *Compasito: manual on human rights education for children* (2nd edn), Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση www.eycb.coe.int/compasito/pdf/Compasito%20EN.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Furnham A. and Marks J. (2013), "Tolerance of ambiguity: a review of the recent literature", *Psychology* Vol. 4, No. 9, pp. 717-28.

Hogg M. A. and Vaughan G. M. (2014), *Social psychology* (7th edn), Pearson, Harlow.

Hua C. W. and Wan K. E. (2011), *Civic mindedness: components, correlates and implications for the public service*, Civil Service College, Singapore.

Jackson R. (2014), *Signposts: policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/16806cd2f5>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Katz L. G. (1993), *Dispositions: definitions and implications for early childhood practice*, ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois, Champaign, IL.

Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2007), "Writing and using learning outcomes: a practical guide", in Froment E. et al. (eds), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work*, Article C 3.4-1, Raabe Verlag, Berlin.

Klein M. (1995), "Responsibility", in Honderich T. (ed.), *The Oxford companion to philosophy*, Oxford University Press, Oxford.

Knauth T. (2010), *Tolerance – A key concept for dealing with cultural and religious diversity in education*, The European Wergeland Centre Statement Series, Oslo.

Moore T. (2013), "Critical thinking: seven definitions in search of a concept", *Studies in Higher Education* Vol. 38, No. 4, pp. 506-22.

National Task Force on Civic Learning and Democratic Engagement (NTF) (2012), *A crucible moment: college learning and democracy's future*, Association of American Colleges and Universities, Washington, DC, στη διεύθυνση www.aacu.org/sites/default/files/files/Crucible_508F.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

North B. (2000), *The development of a common framework scale of language proficiency*, Peter Lang, New York.

North B. and Schneider G. (1998), "Scaling descriptors for language proficiency scales", *Language Testing* Vol. 15, No. 2, pp. 217-63.

North-South Centre of the Council of Europe (2010), *Global education guidelines: a handbook for educators to understand and implement global education*, North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon, στη διεύθυνση www.coe.int/t/dg4/nscentre/ge/GE-Guidelines/GEguidelines-web.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Oakes P. J., Haslam S. A. and Turner J. C. (1994), *Stereotyping and social reality*, Blackwell, Oxford.

OSCE/ODIHR (2012), *Guidelines on human rights education for secondary school systems*, OSCE, Warsaw, στη διεύθυνση www.osce.org/odihr/93969, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Osler A. and Starkey H. (2010), *Teachers and human rights education*, Institute of Education Press, London.

Pettigrew T. F. and Tropp L. R. (2006), "A meta-analytic test of intergroup contact theory", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 90, No. 5, pp. 751-83.

Reber A. S. (1985), *The Penguin dictionary of psychology*, Penguin, Harmondsworth.

Risager K. (2007), *Language and culture pedagogy: from a national to a transnational paradigm*, Multilingual Matters, Clevedon.

Rychen D. S. and Salganik L. H. (eds) (2003), *Key competences for a successful life and a well-functioning society*, Hogrefe and Huber, Gottingen.

Schwartz S. H. (1992), "Universals in the content and structure of values: theory and empirical tests in 20 countries", in Zanna M. (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* Vol. 25, pp. 1-65, Academic Press, New York.

Schwartz S. H. (2006), "Les valeurs de base de la personne: théorie, mesures et applications" [Basic human values: theory, measurement and applications], *Revue française de sociologie* Vol. 42, 249-88.

Sherrod L. R., Torney-Purta J. and Flanagan C. A. (eds) (2010), *Handbook of research on civic engagement in youth*, John Wiley and Sons, Hoboken, N.J.

Stradling R. (2003), *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Tibbitts F. (2015), *Curriculum development and review for democratic citizenship and human rights education*, UNESCO, Council of Europe, OSCE/ODIHR and Organization of American States, Paris, Strasbourg, Warsaw and Washington, DC, στη διεύθυνση <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002343/234386e.pdf>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

UNESCO (2013), *Intercultural competences: conceptual and operational framework*, UNESCO, Paris, στη διεύθυνση <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

UNESCO (2014), *Global citizenship education: preparing learners for the challenges of the 21st century*, UNESCO, Paris, στη διεύθυνση <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729E.pdf>, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

United Nations (1948), *Universal Declaration of Human Rights*, United Nations General Assembly, New York, στη διεύθυνση www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

United Nations (2015), *Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development*, στη διεύθυνση www.un.org/pga/wp-content/uploads/sites/3/2015/08/120815_outcome-document-of-Summit-for-adoption-of-the-post-2015-development-agenda.pdf, πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017.

Verba S., Schlozman K. L. and Brady H. E. (1995), *Voice and equality: civic volunteerism in American politics*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Σημεία διάθεσης των εκδόσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης

BELGIUM/BELGIQUE
La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Tel.: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

CANADA
Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE
Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/
RÉPUBLIQUE TCHÈQUE
Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK
GAD
Vimmelskafte 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE
Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilau@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE
Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

NORWAY/NORVÈGE
Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE
Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 W ARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL
Marka Lda
Rua dos Correiros 61-3
PT-1100-162 L ISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSSIAN FEDERATION/
FÉDÉRATION DE RUSSIE
Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 M OSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SWITZERLAND/SUISSE
Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN
Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI
The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/
ÉTATS-UNIS et CANADA
Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

Μοντέλο ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό

Το Συμβούλιο της Ευρώπης προάγει και προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Αυτές οι αρχές υπήρξαν ακρογωνιαίοι λίθοι των ευρωπαϊκών κοινωνιών και των πολιτικών συστημάτων επί δεκαετίες, ωστόσο πρέπει να συντηρούνται και να ενισχύονται, πόσω μάλλον σε καιρούς οικονομικής και πολιτικής κρίσης.

Οι περισσότεροι συμφωνούν πως δημοκρατία σημαίνει μια μορφή διακυβέρνησης από ή για λογαριασμό των ανθρώπων και δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς θεσμούς που διασφαλίζουν τις τακτικές, ελεύθερες και δίκαιες εκλογές, τον κανόνα της πλειοψηφίας και τη λογοδοσία της κυβέρνησης. Ωστόσο, αυτοί οι θεσμοί μπορούν να λειτουργήσουν μόνο εφόσον οι ίδιοι οι πολίτες είναι ενεργοί και αφοσιωμένοι στις δημοκρατικές αξίες και στάσεις. Η εκπαίδευση μπορεί να παίξει κεντρικό ρόλο εδώ. Το παρόν πλαίσιο αναφοράς υποστηρίζει τα εκπαιδευτικά συστήματα για τη διδασκαλία, τη μάθηση και την αξιολόγηση των ικανοτήτων για τον δημοκρατικό πολιτισμό και παρέχει μια συνεκτική ματιά στο ευρύ φάσμα των χρησιμοποιούμενων προσεγγίσεων.

Ο **πρώτος τόμος** περιέχει το μοντέλο ικανοτήτων για τον δημοκρατικό πολιτισμό που εγκρίθηκε ομόφωνα από τη Μόνιμη Διάσκεψη των υπουργών παιδείας της Ευρώπης στις Βρυξέλλες, τον Απρίλιο του 2016. Επίσης, αναφέρει το υπόβαθρο του Πλαισίου, παρέχει σημαντική καθοδήγηση σχετικά με τη χρήση του, εισάγει τον ρόλο των περιγραφικών δεικτών που παρατίθενται στον δεύτερο τόμο και κλείνει με ένα γλωσσάριο βασικών όρων. Περαιτέρω καθοδήγηση σχετικά με την υλοποίηση του Πλαισίου αναφοράς περιλαμβάνεται στον τρίτο τόμο.

act:onaid

ELL

www.coe.int

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο επιφανέστερος οργανισμός προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ευρωπαϊκής ηπείρου. Περιλαμβάνει 47 κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων όλων των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ένα σύμφωνο που έχει σχεδιαστεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης στα κράτη μέλη.

Τόμος 1 από σετ τριών τόμων
Δεν πωλείται ξεχωριστά

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE